

МЕЃУНАРОДНО НАУЧНО СПИСАНИЕ ЗА ОДБРАНА, БЕЗБЕДНОСТ И МИР

СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА

23

ГОДИНА XII
СКОПЈЕ
ДЕКЕМВРИ 2012

СОВРЕМЕНА
МАКЕДОНСКА
ОДБРАНА

СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА

МЕЃУНАРОДНО НАУЧНО СПИСАНИЕ ЗА ОДБРАНА, БЕЗБЕДНОСТ И МИР НА
МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ОДБРАНА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Издавач:

МИНИСТЕРСТВО ЗА ОДБРАНА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Адреса на Редакцијата:

Министерство за одбрана

Списание „СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА“

ул. „Орце Николов“ бр. 116, 1000 Скопје

Телефон: 02 3128 276

www.morm.gov.mk;

e-mail: sovremena@morm.gov.mk

Списанието излегува два пати годишно.

ISSN 1409-8199

Скопје, декември 2012 година

Се забранува репродуцирање на публикацијата и нејзините делови, како и нивно трансформирање во разни медиуми: електронски, магнетни ленти, механичко фотокопирање, снимање и друго, без писмено одобрение на издавачот и авторите.

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means: electronic, electrostatic, magnetic tape, mechanical photocopying, recording or otherwise, without permission in writing from the publisher and authors.

Според мислењето на Министерството за култура бр. 07-7144/2 од 27. 12. 1999 година, за списанието „СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА“ се плаќа повластена даночна стапка.

СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА

МЕЃУНАРОДНО НАУЧНО СПИСАНИЕ ЗА ОДБРАНА, БЕЗБЕДНОСТ И МИР НА
МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ОДБРАНА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

ИЗДАВАЧКИ СОВЕТ

*Селвет БАРУТИ, **претседател***

проф. д-р *Росе СМилЕСКИ, **полковник***

проф. д-р *Снежана НИКОДИНОВСКА СТЕФАНОВСКА*

доц. д-р *Методи ХАЏИ-ЈАНЕВ, **потполковник***

проф. д-р *Назми МАЛИЌИ*

проф. д-р *Синиша ДАСКАЛОВСКИ*

проф. д-р *Билјана ВАНКОВСКА*

проф. д-р *Цане МОЈАНОСКИ*

доц. д-р *Мухамед РАЦАЈ, **бригаден генерал***

Главен и одговорен уредник: проф. д-р *Марина МИТРЕВСКА*

Заменик главен и одговорен уредник: доц. д-р *Мухамед РАЦАЈ, **бригаден генерал***

Помошници на главен и одговорен уредник: доц. д-р *Жанет РИСТОСКА* и *асс. м-р Марјан ЃУРОВСКИ*

МЕЃУНАРОДЕН УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

проф. д-р *Лидија ГЕОРГИЕВА, Република Македонија, **претседател***

доц. д-р *Ерик КОПАЧ, Република Словенија*

доц. д-р *Филип ЕЈДУС, Република Србија*

проф. д-р *Душан ВЕЈНОВИЌ, Република Српска, Босна и Херцеговина*

проф. д-р *Николај ПАЛАШЕВ, Република Бугарија*

м-р *Иван ЈОВЕТИЌ, Република Црна Гора*

проф. д-р *Владимир ОРТАКОВСКИ, Република Македонија*

проф. д-р *Абаз ЛЕШИ, **бригаден генерал**, Република Албанија*

УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

проф. д-р *Митко КОТОВЧЕВСКИ*

проф. д-р *Назми МАЛИЌИ*

проф. д-р *Ризван СУЛЕЈМАНИ*

проф. д-р *Зоран НАЦЕВ*

проф. д-р *Тони МИЛЕСКИ*

проф. д-р *Оливер БАКРЕСКИ*

доц. д-р *Орце ПОПОВСКИ, **полковник***

доц. д-р *Димче ПЕТРЕВСКИ, **бригаден генерал***

м-р *Беким МАКСУТИ*

м-р *Урим ВЕЈСЕЛИ*

ВД секретар и лектура: доц. д-р *Жанет РИСТОСКА*

Технички уредник: *Билјана ИВАНОВА*

Компјутерска подготовка: *Александар АТАНАСОВ*

CONTEMPORARY MACEDONIAN DEFENCE

INTERNATIONAL SCIENTIFIC DEFENCE, SECURITY AND PEACE JOURNAL OF
THE MINISTRY OF DEFENCE OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA

EDITORIAL BOARD

Selvet BARUTI, **President**

Prof. Dr. Rose SMILESKEI, *Colonel*

Prof. Dr. Snezhana NIKODINOVSKA STEFANOVSKA

Doc. Dr. Metodi HADZI-JANEV, *Lieutenant Colonel*

Prof. Dr. Nazmi MALIQI

Prof. Dr. Sinisha DASKALOVSKI

Prof. Dr. Biljana VANKOVSKA

Prof. Dr. Cane MOJANOSKI

Doc. Dr. Muhamed RACAK, *Brigadier General*

Editor-in-Chief: Prof. Dr. Marina MITREVSKA

Deputy Editor-in-Chief: Doc. Dr. Muhamed RACAJ, *Brigadier General*

Assistants to the Editor-in-Chief: Doc. Dr. Zhanet RISTOSKA and Ass. MA Marjan GJUROVSKI

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Lidija GEORGIEVA, Republic of Macedonia, **President**

Doc. Dr. Erik KOPAČ, Republic of Slovenia

Doc. Dr. Filip EJDUS, Republic of Serbia

Prof. Dr. Dušan VEJNOVIĆ, Republika Srpska, Bosnia and Herzegovina

Prof. Dr. Nikolaj PALASHEV, Republic of Bulgaria

MA Ivan JOVETIĆ, Republic of Montenegro

Prof. Dr. Vladimir ORTAKOVSKI, Republic of Macedonia

Prof. Dr. Abaz LLESHI, *Brigadier General*, Republic of Albania

EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Mitko KOTOVCHEVSKI

Prof. Dr. Nazmi MALIQI

Prof. Dr. Rizvan SULEJMANIU

Prof. Dr. Zoran NACEV

Prof. Dr. Toni MILESKEI

Prof. Dr. Oliver BAKRESKI

Doc. Dr. Orce POPOVSKI, *Colonel*

Doc. Dr. Dimche PETREVSKEI, *Brigadier General*

MA Bekim MAKUTI

MA Urim VEJSELI

Acting Secretary and Proofreading and Editing: Doc. Dr. Zhanet RISTOSKA

Graphic Designer & Editor: Biljana IVANOVA

Technical Editor: Aleksandar ATANASOV

Proofreading and Editing: Doc. Dr. Zhanet RISTOSKA

Printing: "NAMPRES" – Skopje

СОДРЖИНА

Проф. д-р Марина Митревска	
ПРЕДГОВОР	7
Д-р Фатмир БЕСИМИ	
ЕВРОАТЛАНТСКАТА ИДНИНА И РАЗНОЛИКОСТА НА ЗАПАДЕН БАЛКАН: ПЕРСПЕКТИВИ ОД МАКЕДОНИЈА	9
Проф. д-р Трајан ГОЦЕВСКИ	
<i>КОН ЈУБИЛЕЈОТ 20 ГОДИНИ АРМ</i> ПОЛИТИЧКИТЕ И БЕЗБЕДНОСНИТЕ УСЛОВИ ВО КОИ СЕ ФОРМИРАШЕ АРМ	13
Митко КОТОВЧЕВСКИ	
ОРГАНИЗАЦИСКА ПОСТАВЕНОСТ НА НОВИОТ МОДЕЛ НА СИСТЕМОТ ЗА НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	21
Желимир КЕШЕТОВИЌ, Оливер БАКРЕСКИ	
ВЛИЈАНИЕТО НА МЕДИУМИТЕ ВО ТРАНСФОРМАЦИЈАТА НА ВОЈНАТА И ТЕРОРИЗМОТ ВО ГЛОБАЛНИОТ ПОРЕДОК	39
Цане МОЈАНОСКИ, Марјан ЃУРОВСКИ	
БЕЗБЕДНОСТА КАКО ПРЕДМЕТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ	51
Марина МАЛИШ-САЗДОВСКА	
ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА МЕЃУНАРОДНИТЕ ДОГОВОРИ ПРЕДУСЛОВ ЗА ЕКОЛОШКА БЕЗБЕДНОСТ	71
Методија ДОЈЧИНОВСКИ, Југослав АЧКОСКИ	
МЕНАЏМЕНТОТ ВО ОДБРАНАТА И УСПЕШНОТО ВЛАДЕЕЊЕ ВО ДЕМОКРАТИИТЕ	81
Erik KORAČ	
EFFICIENT DELIVERY OF NATIONAL MILITARY CAPABILITIES: THE CASE OF SLOVENE ARMED FORCES	89
Ivan JOVETIĆ	
CIVILIZATION'S ROOTS OF TERRORISM	101
Христијан ИВАНОВСКИ	
ОД ИРАК ДО ЛИБИЈА: ОБЈАСНУВАЊЕ НА КОНЦЕПТУАЛНАТА МАТРИЦА НА ЗАПАДНИОТ (НЕО) ИНТЕРВЕНЦИОНИЗАМ	113

ПРЕДГОВОР

Почитувани,

Следејќи ги побарувањата и трендовите на академската заедница, се ангажиравме списанието „Современа македонска одбрана“ да го подигнеме една скала повисоко, трансформирајќи го од научно - теоретско во меѓународно научно списание за одбрана, безбедност и мир „Современа македонска одбрана“, а со тоа овозможувајќи им и на нашите автори, заедно со авторите од регионот и пошироко, активно да се вклучат во современите текови на научната публицистика.

Ќе Ве потсетиме дека во 1999 година, Министерството за одбрана на чело со академик Никола Кљусев го промовира новото списание на Министерството за одбрана „Современа македонска одбрана“, како стручно и научно-теоретско списание на Министерството за одбрана кое имаше за цел да ги афирмира теоретските размисли и научно-стручните достигнувања на академската и на експертската фела од областа на одбраната и на безбедноста.

Со оглед на специфичните побарувања и критериумите за објавување на трудови во списание од ваков профил, во Уредувачкиот одбор и во Издавачкиот совет на списанието „Современа македонска одбрана“ членуваа претставници од Министерството за одбрана, од Воената академија и од Институтот за безбедност одбрана и мир. Главен и одговорен уредник во текот на цела деценија беше проф. д-р Трајан Гоцевски, прв министер за одбрана, декан на Филозофскиот факултет и професор на Институтот за безбедност, одбрана и мир.

Во списанието „Современа македонска одбрана“ свои трудови објавуваа елитни имиња од сферата на одбраната и безбедноста, како од Република Македонија, така и од странство (Антон Гризолд, Антон Беблер, Радован Вукадиновиќ, Синиша Таталовиќ, се само некои од имињата кои биле застапени во ова списание).

Од домашните автори и експерти свои трудови во „Современа македонска одбрана“ објавувале претседатели, премиери и министри, а пред сè врвни македонски научници и експерти од областа на одбраната и безбедноста.

Со новиот атрибут на списанието како меѓународно научно списание од областа на одбраната, безбедноста и мирот се отвораат нови можности за размена на научни искуства, како и нови перспективи за продор на домашната научна размисла на меѓународно ниво и обратно.

Новиот состав на Издавачкиот совет, на Меѓународниот уредувачки одбор и на Уредувачкиот одбор на меѓународното списание за одбрана, безбедност и мир „Современа македонска одбрана“ вклучува претставници од институции (Министерството за одбрана, Центарот за управување со кризи) и претставници

од повеќе универзитети и факултети на кои се изучуваат студиски програми во кои се вклучени прашања од областа на одбраната, безбедноста и мирот од Република Македонија (Воената академија, Институтот за безбедност, одбрана и мир, Факултетот за безбедност, Универзитетот ФОН, Универзитетот на Југоисточна Европа итн.), како и претставници од академските институции на земјите од Регионот и пошироко.

Се надеваме дека овој проширен состав ќе успее да вгради нов ентузијазам во солидните темели на веќе постигнатото.

Затоа, чувствувам за потребно уште еднаш да им се заблагодарам на сите досегашни уредници и членови на Издавачкиот совет и на Уредувачкиот одбор на списанието „Современа македонска одбрана“, воедно ветувајќи дека тоа што досега претставуваше ова списание како репрезент на нашата научна мисла, сега ќе можеме да го промовираме и споделуваме и надвор од границите на нашата татковина.

Проф. д-р Марина Митревска
главен и одговорен уредник на
„Современа македонска одбрана“

ЕВРОАТЛАНТСКАТА ИДНИНА И РАЗНОЛИКОСТА НА ЗАПАДЕН БАЛКАН: ПЕРСПЕКТИВИ ОД МАКЕДОНИЈА

Д-р Фатмир БЕСИМИ,
министер за одбрана на Република Македонија

Западен Балкан е регион со долга историја и широка културна и религиозна разноликост. По децении на конфликти, регионот повторно е стабилен и во мир, но овој мир и стабилност треба да се одржуваат. Интеграцијата, преку почитување на разноликоста е основа за одржлив мир и просперитет. Помирувањето и градењето на доверба се предуслови за успешна интеграција. Интеграцијата која обезбедува економски просперитет е гаранција за одржлив мир. Евроатлантската интеграција се промовира како заедничко решение за заедничките предизвици и претставува ветување за подобра иднина со политичка стабилност и економски просперитет. Ветувањето ги одржува очекувањата на луѓето за подобра иднина, купувајќи ја на тој начин нивната лојалност и обезбедувајќи стабилност во земјите. Сепак, доколку дојде до неисполнување или одложување на ветувањата, може да се доведе во прашање нивниот кредибилитет. Кредибилитетот на евроатлантската интеграција зависи од брзината на овој процес. Имајќи ги предвид предизвиците од отворените прашања во регионот, многу е важно интеграцијата да се случи што е можно побрзо. Во интерес е на земјите од ЗБ, ЕУ и НАТО овој регион да се интегрира во евро – атлантската заедница. Цената на изоставување на регионот е повисока од цената на негово вклучување. Потребни се дополнителни напори од двете страни, земјите од ЗБ и евро – атлантската заедница за успешно завршување на процесот на интеграција, обезбедувајќи на тој начин цврста основа за мир и економски развој.

Разноликоста на Западен Балкан и случувањата во последните две децении на Западниот Балкан (ЗБ), кој е релативно мал, но комплексен регион, со широка културна и религиозна разновидност, последните две децении покажаа дека ваквото опкружување лесно може да се злоупотреби од политичарите кои имаат националистички агенди кои на крајот доведуваат до тешки конфликти и војни. Ова имаше директно негативно влијание на економскиот раст и животниот стандард на луѓето во регионот. Добрата вест е дека Регионот во последната деценија успева да се одржи сигурен и стабилен. Регионот се трансформираше од увозник во извозник на мир. Тој стана обезбедувач на глобалниот мир. Сепак, сè уште претстојат предизвици во регионот, како што е комплексниот систем на владеење во Босна и Херцеговина, чувствителните односи меѓу Косово и Србија, како и спорот со името на Македонија. Оттука, прашањето е како овој мир да биде одржлив во регионот кој треба да обезбеди цвр-

ста основа за развој на регионот. Мирот е постигнат, но останува предизвикот како да остане одржлив со цел да се постигне напредок и просперитет?

Ветувањето за евроатлантска интеграција и заедничка иднина

Интеграцијата во ЕУ и понатаму го претставува главниот слоган на речиси сите лидери на политички партии и премиери во ЗБ. Тоа се покажа како политички привлечен став бидејќи се совпаѓа со оптимистичките очекувања на луѓето за подобра иднина, особено една деценија по падот на националистичките агенди на поранешните југословенски републики во 1990-те. Одговорот е евроатлантска интеграција, добрососедски односи и регионална соработка. Искуството покажа дека вооружените конфликти не се решение. Се промовира дијалог со цел да се постигне мир, како што е Дејтонскиот договор за Босна и Херцеговина, планот на Ахтисари за Косово и Дијалогот меѓу Приштина и Белград, како и Охридскиот рамковен договор за Македонија. Тие сите промовираат интеграција преку почитување на разноликоста (мултиетничност и мултикултурализам) како основен принцип за мир и развој. Во овој поглед, промовирани се неколку регионални иницијативи за безбедносна и економска соработка и евро – атлантската интеграција се перцепира како заедничка иднина за земјите од Западен Балкан. И бидејќи постои ветување, политичарите мора да менаџираат со очекувањата на народот. Исполнувањето на целите мора да следи одредена динамика со цел да се одржи поддршката од народот. Имено, процесот на евроатлантска интеграција треба да биде поинтензивен и побрз со цел да се одржи кредибилитетот.

Предизвиците и перспективите за евроатлантска интеграција

Очекуваните придобивки од приемот во ЕУ и НАТО ќе бидат мир, стабилност и економски развој, по што ќе следува зголемување на трговијата и инвестициите. Тоа ќе создаде нови работно места и ќе го подобри животниот стандард. Овие позитивни ефекти ќе бидат зајакнати и со интеграцијата во еден поширок пазар, како што е ЕУ. Повеќето креатори на политиките ја поддржуваат идејата – дека ориентацијата на земјите од ЗБ кон ЕУ и НАТО е правиот пат и претставува одржлива опција за овие земји. Членството во НАТО и ЕУ за земјите од Централна и Источна Европа статистички покажа дека придонесе за зголемување на странските директни инвестиции и за економски развој (Полска, Чешка, Унгарија, Литванија, Летонија, Естонија, Бугарија, Романија, Албанија, итн.). Ова е главна и единствена точка на усогласеност во и меѓу земјите од ЗБ. Напредокот на земјите од ЗБ признат од страна на ЕУ преку доделување на статус на земја-кандидат, либерализацијата на визниот режим и започнување на преговори за членство генерираат стабилност и понатамошен оптимизам во регионот. Имплементирани се голем број законски и институционални реформи за усогласување на стандардите и регулативите со НАТО и ЕУ со цел да се изгради демократија и функционална пазарна економија. Преку процесот на стабилизација и асоцијација, земјите од регионот, од кои е дел и Македонија, преземаа неколку иницијативи, како што се: серија на чекори за либерализација на регионалната трговија, либерализација на визниот режим, регионални пазари за енергија и гас, транспортна и енергетска инфраструктура, заштита на животната средина

и водите, истражување и развој, парламентарна и прекугранична соработка итн. Сепак, евроатлантската интеграција претставува долг и сложен процес кој опфаќа усогласување и достигнување на постоечките економски резултати на земјите на ЕУ и НАТО. Доколку го споредиме стандардот на живеење меѓу членките на ЕУ и НАТО и земјите од ЗБ, ќе видиме огромни разлики. Со цел да се избегнат статистичките ефекти на неодамнешната глобална економска криза, ќе споредиме постари податоци. Во 2008, БДП по глава на жител за земјите во евро – зоната изнесуваше околу 30 000 евра, додека просечниот БДП по глава на жител во земјите од ЗБ за истата година беше околу 5000 евра. Има значителни разлики и во стапката на невработеност. Просечната стапка на невработеност во евро –зоната изнесува 8% – 9%, додека просечната стапка во земјите од ЗБ надминува 21%. Овие бројки укажуваат на големи разлики во стандардот на живеење меѓу земјите од ЗБ и ЕУ и НАТО. Со цел да се фати чекор со економиите во ЕУ, земјите од ЗБ треба побрзо да се развиваат и да станат поконкурентни. Искуството од оваа деценија покажува дека просечната стапка на економски раст во ЕУ, до почетокот на светската економска криза, изнесуваше околу 2,5%, додека економскиот раст на земјите од ЗБ беше околу 5%. Со едноставно математичко пресметување се покажува дека со овој сооднос, ќе бидат потребни 75 години за земјите од ЗБ да го достигнат животниот стандард (пресметан по глава на жител) на земјите од ЕУ. Ова е долг и сложен процес со одредени социјално – економски трошоци. Секое понатамошно пролонгирање на овој процес и доцнењето на придобивките споредени со трошоците ги зголемуваат аргументите на скептиците наспроти оптимистите за евроатлантската иднина на ЗБ. Одложувањето може да го зголеми скептицизмот во време на економска криза во ЕУ кога и економиите на регионот се засегнати, станува уште почувствително да се одржува социјалната и економска стабилност. Покрај сето тоа, пролонгирањето ги поттикнува и опциите за националистичка политика на ЗБ што може да го доведе регионот до изолација, нестабилност и економски пад. Јасно е дека интеграцијата на ЗБ во ЕУ и НАТО е неопходна за стабилноста и мирот во самата ЕУ. Земјите од ЗБ денес се сè поблиску до интеграција во ЕУ. Меѓутоа, исполнувањето на критериумите за интеграција сè уште претставуваат голем предизвик за овие земји. Можеби е време ЕУ и НАТО земјите да размислат за зголемување на опсегот и интензитетот на поддршка за ЗБ. Од економска гледна точка, ова не претставува голем товар за ЕУ и НАТО, со пазар од околу 500 милиони жители, додека земјите од ЗБ имаат население од само 23 милиони. Со оглед на фактот што трошоците од неинтегрирање на овие земји во ЕУ и НАТО може да бидат поголеми од трошоците за самата интеграција, поддршката на ЕУ и НАТО е економски и политички коректна. Тоа ќе ги зголеми капацитетите на земјите од ЗБ да ги мобилизираат сопствените ресурси за развој и да ги охрабрат еврооптимистите во регионот

Перспективите од Македонија

Македонија, како и другите земји од ЗБ во 2001 покажа дека не е имуна на бранот на меѓуетнички конфликти типични за овој регион во текот на 1990-те. За

разлика од другите делови на регионот, тој беше со помали размери и не траеше долго. Во август 2001 беше потпишан Охридскиот рамковен договор со кој се прекина конфликтот и се обезбеди можност за мир, стабилност и просперитет. Овој Договор го отвори патот на внатрешно интегрирање на сите заедници во Македонија следејќи го принципот на еднаквост и почитување на разновидноста. Имено, тој оди во прилог на евроатлантската интеграција што претставува стратедиска ориентација на Македонија, како гаранција за безбедност, мир, стабилност и развој. Евроатлантската интеграција има политички консензус и голема поддршка од граѓаните. Членството во НАТО има поддршка од 80 – 90%, а членството во ЕУ ужива поддршка од 60 – 70%. За земји како Македонија не е валидно прашањето дали да се интегрираат во НАТО и ЕУ, туку како да се забрза овој процес. Зачленувањето во НАТО, ќе ги поттикне и другите земји од регионот во нивните реформи и политики за евроатлантска интеграција. Од друга страна, одложувањето на овој процес, особено во годините на економски импликации од глобалната економска криза, обезбедува основа за скептицизам и предизвици на социјалната, меѓуетничката и политичката стабилност. Членството во ЕУ подразбира заеднички бенефит од предностите на секоја земја-членка, кој како краен резултат на заедничката синергија носи добросостојба за сите. Од таа причина, единствената опција за Македонија е полноправно членство во ЕУ и НАТО, како извори на мир, слобода и економска добросостојба. За мали земји како Македонија, не е валидно прашањето: дали да се интегрираат во НАТО и ЕУ, туку како да се забрза овој процес.

Идеи за дебата наместо заклучок

Западниот Балкан е регион со долга историја и широка културна и религиозна разноликост. По децении на конфликти, регионот повторно е стабилен и во мир, но овој мир и стабилност треба да се одржуваат. Интеграцијата преку почитување на разноликоста е основа за одржлив мир и просперитет. Помирувањето и градењето на доверба се предуслови за успешна интеграција. Интеграцијата која обезбедува економски просперитет е гаранција за одржлив мир. Евроатлантската интеграција се промовира како заедничко решение за заедничките предизвици и претставува ветување за подобра иднина со политичка стабилност и економски просперитет. Ветувањето ги одржува очекувањата на луѓето за подобра иднина, купувајќи ја на тој начин нивната лојалност и обезбедувајќи стабилност во земјите. Сепак, доколку дојде до неисполнување или одложување на ветувањата, може да се доведе во прашање нивниот кредибилитет. Кредибилитетот на евроатлантската интеграција зависи од брзината на овој процес. Имајќи ги предвид предизвиците од отворените прашања во регионот, многу е важно интеграцијата да се случи што е можно побрзо. Во интерес е на земјите од ЗБ, ЕУ и НАТО овој регион да се интегрира во евроатлантската заедница. Цената на изоставување на регионот е повисока од цената на негово вклучување. Потребни се дополнителни напори од двете страни, земјите од ЗБ и евроатлантската заедница за успешно завршување на процесот на интеграција, обезбедувајќи на тој начин цврста основа за мир и економски развој.

КОН ЈУБИЛЕЈОТ 20 ГОДИНИ АРМ

ПОЛИТИЧКИТЕ И БЕЗБЕДНОСНИТЕ УСЛОВИ ВО КОИ СЕ ФОРМИРАШЕ АРМ

Проф. д-р Трајан ГОЦЕВСКИ,

прв министер за одбрана на Република Македонија и прв главен и одговорен уредник на „Современа македонска одбрана“

Да се зборува за формирањето на АРМ е многу сложена задача, пред сè, поради сложеноста на времето во кое таа започна да се формира

Имено, последната деценија на XX век, на југословенската држава и најави немирни години. Поради долгогодишното позитивно медиумско прикажување на состојбите и релативно добриот животен стандард, во многу средини како да не можеше да се сфати предизвикот што го носеше новото време. Тоа доведе до изразито негативни и разорни последици во делови на тогашната држава СФРЈ

Македонската Влада, формирана по првите повекепартиски избори, ја презеде одговорноста за состојбите во земјата, во еден исклучително сложен период, определувајќи се за мирната опција за решавање на Југословенската криза, и прогласување на независна и суверена македонска држава, по мирен пат. Во тој период, од името на претседателот и Владата Република Македонија, учествував во разговорите во Белград, во делот за политичкиот систем, безбедноста и одбраната, а потоа како прв цивилен министер за одбрана, работев на процесот на одбранбеното осамостојување на Република Македонија, структурирањето на системот на одбраната, формирањето на АРМ и заокружувањето на процесот на независноста на државата.

За потсетување, нашиот последен предлог на тие преговори беше: мирна разврска на конфликтот; процесот на дисолуција да се одвива со рамноправен дијалог меѓу сите републики-наследнички; наследничките да ги прифатат сите меѓународни документи потпишани од СФРЈ, солидарно да ги прифатат обврските и рамноправно да учествуваат во поделбата на имотот на Федерацијата.

Од името на нашата Влада, предложив уште една точка, која гласеше: за да може да се спроведе мирно одвојување на републиките и нивно прогласување за суверени држави, најнапред и веднаш, да се повлечат сите офицери и војници на тогашната ЈНА во своите републики, а сојузната команда до конечната дисолуција да ја преземе заеднички генералштаб, што ќе го сочинуваат началниците на ГШ од секоја република, и да се формира заеднички Совет за одбрана, кој ќе го сочинуваат министрите за одбрана на републиките, кои се цивилни лица.

По долги дискусии, за жал, ниту еден од овие предлози не беше прифатен.

Преговорите завршија на 13 мај 1991 година.

На 14 мај, сојузниот секретар за одбрана отпува на консултации во Москва, како некоја последна шанса за спас на федерацијата. Уште истиот ден ни беше соопштено дека состојбата по разговорите во Москва не е променета и останува ставот за распаѓање на федералната држава. Делегациите се вратија во своите републики

Тој процес, несомнено, траеше долго, беше исполнет со бријни неизвесности, ризици, опасности по животот на луѓето кои го водеа тој процес, жртви, повредени, раселени, разурнати домови, фабрики, инфраструктура и сл.

За оваа пригода ќе изнесам само некои детали кои, според мене, одиграа клучна улога за нашето одбранбено осамостојување и формирањето на АРМ.

Како клучни прашања кои, во тој момент, во Република Македонија, требаше да бидат решени веднаш, беа:

1. Заокружување на државната територија со демаркирани и меѓународно признаени територии, како предуслов за прогласување на независна држава.

2. Иселувањето на ЈНА од наша територија и формирање на сопствена армија како гарант на нашиот суверенитет и независност.

3. Воспоставување на целосен суверенитет над целата територија на државата, за што требаше регуларна армија на новата држава.

За остварување на овие цели, државното раководство создаде одредени предуслови како што се:

1. Донесена е декларација за независност од страна на Собранието.

2. Беше спроведен референдум за прогласување на независност на Република Македонија.

3. Беше донесен Устав со кој Република Македонија се конституира како независна и суверена држава. Покрај другото, Уставот ги даде основни претпоставки за организирање на одбраната на Република Македонија како независна и суверена држава.

Уставот, исто така отвори можност да започне процес за изработка и донесување Закон за одбрана на Република Македонија и за формирање на АРМ како вооружени сили на Република Македонија, кои во дотогашниот систем ги немавме, а беа клучни за суверенитетот и територијалниот интегритет на Република Македонија како независна држава

Колку беше важен овој чин за нас, зборува и сугестијата што ја добивме од Н.Е. Лорд Овен, овластен преговарач за кризата во Југославија, кој велеше: „идејата за мирно иселување на ЈНА е брилијантна и ако ја остварите ќе бидете независна држава, во спротивно сè е неизвесно и сомнително, повикајте го народот со цвеќиња да ги испраќа војниците на ЈНА и направи сè планот за мирна разврска на Вашиот Министер за одбрана целосно да се спроведе, во спротивно, каква независна држава ќе имате со толку силна странска војска на ваша територија?“

Во тој период, уште поопасно од немањето сопствена армија, беше немањето сопствена правна регулатива за формирање на АРМ, па формирањето на какви и да

било воени единици, можеше да се оцени како формирање на паравоена формација, па во согласност со тоа, од страна на ЈНА и да се преземат мерки за нивно елиминирање, кое ќе имаше несогледливи последици за мирот, кој, за наша среќа, со огромни напори, сè уште се одржуваше на овој простор.

Кои беа реалните услови во кои требаше да се завршат сите подготвителни работи за формирање на АРМ ?

1. Имавме прогласена независност, со бројна и добро вооружена, но веќе туѓа војска, на својата територија.

2. Постоене на одлука на Претседателството на СФРЈ во својство на врховен командат на ЈНА, според која, ЈНА може да се употреби против републиките кои покажуваат сепаратизам, а Р Македонија беше на тој список.

3. Немавме сопствена армија, го имавме МВР и ја имавме ТО, но таа, од една страна не можеше преку ноќ да прерасне во регуларна војска и да ги преземе сите функции на армијата, а од друга страна нејзиното оружје и опрема беа во касарните на ЈНА, па без нејзина дозвола, не можеше по мирен пат да се земе и стави во функција.

4. Немањето на законска основа за формирање на АРМ, носеше ризик за формирање на било каква воена единица, која се прогласуваше за паравоена формација и можеше да стане легитимна цел за ликвидација од страна на ЈНА.

5. Спротивставувањето на министерот за одбрана, кој беше висок офицер на ЈНА, на одлуките на Владата на Република Македонија да престене регрутацијата и испраќањето на војници во ЈНА, повлекување на старешините и војниците македонски државјани од југословенските боишта, и како најважно, одбивањето да се подготви Закон за одбрана со кој ќе се создаде законска основа за формирање на АРМ.

6. Почнаа да присигнуваат првите жртви Македонци, кои гинеа на фронтите, бројката достигна 53 жртви, кои не знаеја за што, и за кого ги полагаат своите животи, што до крајни граници ја вжешти состојбата во Македонија.

7. Ваквата состојба предизвикуваше гнев кај одредени кругови на граѓани од различна провиниенција, кои почнаа да заговараат идеи за напади врз ЈНА и започнување на војна, како предуслов за признавање на независноста на Македонија. Се правеа споредби со Словенија и со Хрватска, иако нашата позиција во тој период беше далеку поразлична од онаа на овие две републики.

8. Почна да се употребува слоганот „Нема држава без пролевање на крв!“. Опасноста од оваа идеја беше сè поголема, бидејќи наидувааше на поддршка и кај одредни партиски кругови и претеници во Собранието на Република Македонија, кои од мене како министер за одбрана, директно или индиректно, бараа да се има во вид и оваа опција.

9. Почнаа и директни закани и од страна на Командата на 3. воена област, кон државното раководство и политиката која тоа ја води, при што ни беше ставено до знаење дека доколку се даде наредба, ЈНА е подготвена за 4-6 часа да ја стави државата под своја управа, а доколку се нареди може да се бомбадира и Скопје.

10. Се поставија снајперисти на домот на Армијата, кои директно на нишан го имаа Кабинетот на претседателот на Република Македонија, претседателот на Собранието, а нешто подалеку и на претседателот на Владата.

11. Растеше притисокот за отворање на т.н. јужен фронт, идеја која требаше да ја вклучи и Македонија во војна, и така заедно со останатите републики побрзо би ја привеле војната кон крај.

12. Северозападната граница не беше маркирана и меѓународно признаена, што беше уште еден предизвик, на патот кон прогласувањето на нашата независност, бидејќи еден од меѓународните услови за тоа е да имате заокружена територија.

13. Во тој период големи незгоди на патот на нашето осамостојување му приредуваше и преполовеното Претседателство на СФРЈ. Имено, тоа донесе одлука, со која и се дадоа огромни овластувања на федералната Армија и се легализираа воените дејства против републиките кои бараа осамостојување.

Во едни вака сложени околности, за да ги заштити своите национални интереси, државното раководство презеде низа мерки и активности помеѓу кои најважни беа:

1. Владата на Република Македонија донесе 10 заклучоци, кои во армиските кругови предизвикаа огромен револт. Но, тие ставови беа клучни за нашата иднина и беа задолжителни за сите владини ресори. Сосема накратко, тие беа: непризнавање на војната што се наметна на југословенската територија, непризнавање на окупација од ЈНА на која било република; апел до Врховната команда сите наши војници и офицери да се вратат во Република Македонија, безбедносните органи на Република Македонија, кои го носеа главниот товар, добија задача да ја следат состојбата и да обезбедат услови за одвивање на животот и работата во овие услови; резервистите и другите единици кои не се од Македонија, а престојуваат тука „веднаш да се повлечат; Владата упати апел до граѓаните да не наседнуваат на провокации; да се искористат овие релативно мирни услови и брзо да се изградат механизмите на правниот и економскиот систем за самостојно живеење на суверена Македонија; Владата ќе се заложил пред меѓународните асоцијации, органи и тела, како и кај владите на одделни земји, за обезбедување територијален интегритет на Македонија и за нејзино меѓународно признавање; Владата се обрати со апел до сите старешини Македонци да се пријават во Министерството за одбрана со цел да се започне процес за создавање армија на Република Македонија. Владата ги интензивира активностите за правно уредување на системот на одбраната на Република Македонија и создавање на услови за формирање на АРМ.

2. Дојде до смена на раководството на Министерството за одбрана.

3. На 10 јануари 1991 година ги повикавме сите офицери и војници македонски државјани, кои се на служба во ЈНА да се пријават во Министерството за одбрана и да се вклучат во АРМ, која беше на самиот почеток на нејзиното осмислување.

4. Се подготвуваше Законот за одбрана, на кој се работеше деноноќно, и на 14 февруари 1992 година беше донесен од страна на Собранието. Со овој закон се постави системот на одбраната на Република Македонија како независна држава и се создаде законска основа за формирање на АРМ како легитимна и регуларна вооружена сила на Р Македонија.

5. До донесувањето на Законот за одбрана се одбегнуваше формирање на каква било воена единица, со цел да се избегне можноста за интервенција на ЈНА, прогласу-

вајќи ги таквите единици за паравојска. Во такви услови, целиот товар за безбедноста и одбраната на државата, падна на припадниците на МВР и на единиците на ТО.

6. Државното раководство изгради стратегија за започнување на преговори со Претседателството на СФРЈ и ССНО за иселување на ЈНА од територијата на Република Македонија како прв предуслов за формирање на АРМ.

7. Министерството за одбрана подготви Платформа за започнување на преговорите, која се состоеше од 4 дела. При определбата за иселување на ЈНА, државното раководство и Владата, се определија за варијанта на мирно разрешување на кризата, а во рамките на тоа и иселување на ЈНА од територијата на Република Македонија, да се изврши по мирен пат. Тоа значеше иселувањето да се изврши без вооружени и други судири, кои би значеле отворање војна во Македонија, нови човечки жртви и страдања и уништување на материјалните и културните вредности на Македонија, што со векови се создавани на оваа територија.

Што сакавме да постигнеме со договорот за мирно повлекување на ЈНА од територијата на Република Македонија?

Во тие тешки услови, наша стратегиска задача беше да постигнеме договор со кој ќе оствариме пет основни цели, и тоа:

1. Да ги вратиме сите граѓани од Македонија кои како војници или офицери беа во служба на ЈНА. Со оваа цел сакавме да завршиме две задачи и тоа: да ја сопреме нивната голгота што ја доживуваа по фронтите кои се одвиваа надвор од нивната држава и да ги ставиме во служба на АРМ, која беше во самиот зачеток.

2. Да се дислоцира ЈНА од територијата на Република Македонија и да се отстрани една од најсериозните пречки за формирање на АРМ.

3. Со договорот сакавме да создадеме, колку толку, нормални предуслови за формирање на АРМ, да се одбегне отворање на војна и во такви услови да се формира Армија, што можеше да има несогледливи последици за нашата независност и иднина.

4. Да се задржи дел од опремата и оружјето, кои ни беа неопходни за формирање на нашата нова Армија.

5. По секоја цена, сакавме да го одбегнеме отворањето на т.н. јужен фронт, кој според укажувањата на многу дипломати, можеше да биде почеток на крајот на нашата штотуку прогласена независност.

За започнување на реализацијата на оваа Платформа, како прва задача се постави прашањето, како да се седне на преговарачка маса со Претседателството на СФРЈ, кое не функционираше во полн состав, како и со ССНО.

Во првото писмено обраќање, ја соопштивме позицијата на Република Македонија во разрешувањето на кризата, при што посебно укажавме на нашите конструктивни предлози и однесувања и посочивме некои глобални прашања за кои треба да се разговара, како што се: утврдување на постапката за повлекување на Армијата од територијата на Македонија и регулирање на прашањата со нејзиниот имот; решавање на статусот на војниците, воените старешини, граѓанските лица на служба во ЈНА и на воените пензионери; начинот и постапката за преземање и обезбедување на државната граница и сл.

По неколку дена, добивме одговор од сојузниот секретар за народна одбрана, кој стави на знаење, дека за овие прашања не е надлежен ССНО, туку Врховната команда, т.е. Претседателството на СФРЈ. Затоа бевме упатени да се обратиме до Претседателството.

Ова за нас значеше продолжување на кризата, нејзино продлабочување, па и ескалирање, бидејќи на теренот се случуваа секакви работи, што едноставно, не можеа да се контролираат.

Време за чекање немавме, па затоа се определивме брзо да реагираме со одговор. За наша среќа, ова барање и оваа наша сугестија беа прифатени, проблемот беше изнесен и разгледан на седница на нелегитимното Претседателство одржана на 14 февруари 1992 година каде биле донесени соодветни одлуки, кои подоцна ни беа соопштени. Една од тие одлуки беше- да се започнат преговори со Република Македонија. Беше определен и денот на разговорите, толку очекуваниот и со мистика прекриен, 21 февруари 1992 година.

Никој од нас не знаеше што се крие зад овој настан.

Беа останати 2-3 дена за подготовки. Мораше веднаш да се изработи платформа за разговори, која ги содржеше основните прашања за кои требаше да се постигне договор, како што се: начинот и постапката на преземањето и обезбедувањето на државната граница на Република Македонија во периодот на повлекувањето на ЈНА од територијата на нашата земја, при што, собено како ризик се појави преземањето на северозападната граница која не беше одбележана и меѓународно верифицирана; утврдување на постапка за мирно повлекување на ЈНА од територијата на Република Македонија и регулирање на прашањата врзани со имотот на ЈНА; решавање на статусот на воените старешини, војниците и граѓанските лица на служба во ЈНА и на пензионираниите воени лица, школувањето на питомците од Македонија кои се школуваат во центрите на армијата и сл.

На 21.02.1992 година на Водно, во Скопје, се одржаа долгоочекуваните разговори, кои беа исклучително тешки и сензибилни за нашата позиција, траеја мошне долго, речиси цел ден, а Договорот беше потпишан околу 17 часот. Беше потпишан клучниот документ, со кој се одбегна вклучувањето на Република Македонија во војната која се водеше во делови од поранешна Југославија.

При доаѓањето на делегацијата во Скопје, имаш многу мистерии, изјави, закани, нејаснотии конфузии и сл., како на пример:

- преголемото обезбедување, кое буквално нè отцепи од сите;
- изјавата дека кругови во Белград му сугерирале да оди во Македонија и да го уапси сепаратистичкото раководство и да го реши проблемот со РМ.
- договорот да оди во фрижидер додека командантот на ЈНА не даде согласност да се објави;
- тој како командант на ЈНА може да ја срамни со земја резиденцијата на претседателот премиерот, министерот за одбрана, Собранието и да му даде лекција на Скопје со борбената авијација итн.

Исто така, жестока реакција предизвика Одлуката на Владата да не се дозволи онеспособувањето на Аеродромот во Скопје за летови, кога на моето укажување дека за овој објект сме подготвени да употребиме и сила, борбената авијација на ЈНА надлетуваше 14 града во РМ со неизвесност што ќе се случи.

Но и покрај сите притисоци и уцени, ние ја продолживме зацртаната динамика во делот на одбранбеното осамостојување на Република Македонија и формирањето на АРМ.

Во согласност со потпишаниот договор, се изработи динамика за негова реализација. При изработката на овој документ, покрај тимот на министерот за одбрана на РМ, учествуваше и делегација на ССНО составена од 23 генерали и други високи воени лица на тогашната ЈНА.

Во согласност со утврдената динамика:

- од 10 март до 27 април 1992 година траеше процесот на иселување на ЈНА од територијата на РМ;

- на 10 март е преземен првиот воен објект – касарната во Крива Паланка, на истиот ден во дворот на гимназијата, како министер за одбрана, извршив смотра на единицата на ТО од Крива Паланка „Козјак”, која во својство на регуларна единица на АРМ, прва доби задача за запоседнување на нашата државна граница на караулата „Рамна Нива”. Чувството беше незаборавно бидејќи реферирањето се изврши на македонски јазик;

- на 11 март првпат на караулата „Рамна Нива” кај Крива Паланка, наш старешина ја прими караулата и ја презеде контролата над овој дел од нашата државната граница;

- целата граница е преземена на 20 март;

- покрај границата, припадниците на македонската Територијална одбрана ги преземаа и останатите воени објекти;

- на 6 март го презедовме објектот на РШТО и на ГШТО;

- на 26 март ја презедовме најрепрезентативната и најголемете касарна во РМ, касарната „Илинден”;

- на 27 март, последниот војник на ЈНА ја напушти Р Македонија, а од 28 март 1992 година, државата ја презеде контролата над целата на целата државна граница, а на територија и воспостави свој суверенитет.

Паралелно, интензивно се работеше на: организацијата на МО, воената формација, формирањето на ГШ на АРМ, Правилникот за служење во АРМ, униформите, чиновите и припадностите на припадниците на АРМ, се пополни целата командна структура на АРМ, паралелно се одвиваше процесот на регрутацијата и обуката на првите војници на АРМ, со скромни ресурси но со голем ентузијазам се уредуваа касарните на АРМ, и сл. Беше креирана новата униформа на АРМ, чиновите, ознаките и другите симболи на АРМ и беше формирано Одделението за воено школство и образование. На 14 април во касарната во Охрид беше примен првиот регрут на АРМ, а потоа регрути беа примени и во касарните во Битола, во Штип и во Скопје. На 9 ти мај во Скопје беше положена првата свечена обврска и промовирана првата

единица на АРМ. На 18 мај Советот за безбедност на РМ, ја разгледуваше политичко-безбедносната состојба во земјата и позициите на новоформираната АРМ. На мој предлог, а за обезбедување на дополнителна гаранција за мирот, стабилноста и безбедноста во државата, Советот утврди предлог да се покрене постапка за членство на Република Македонија во НАТО. Овој предлог беше прифатен од Владата и пратен на одлучување во Собранието на РМ, кое во 1993 год. го прифати и донесе Одлука за зачленување на нашата држава во НАТО. На 11 јуни, се обратив до министрите за одбрана на земјите-членки на НАТО и до соседните земји, во кое беа изнесени нашите позиции во градењето на системот за одбрана. Такво писмо, под бр.03/892/2, беше испратено и до министерот за одбрана на Република Грција. Ова писмо имаше врска со Резолуцијата на Европскиот парламент, со која истиот ден Југославија беше избришана како држава, а беше со цел да дадеме до знаење дека формираме АРМ, која ќе биде гарант за нашата независност и суверенитет.

На 15 јуни, Советот за безбедност на Република Македонија ги донесе следниве заклучоци:

- Министерството за одбрана да воспостави односи со сите соседни земји и да се поведе постапка за потпишување протоколи за соработка;

- да се повика амбасадорот на САД, со цел да му се соопшти намерата на нашата држава за членство во НАТО, како и да се даде согласност за соработка со НАТО.

Претседателот Глигоров го информира државниот секретар на САД, господинот Бејкер, за нашите намери за евроатлантските интеграции, по што следеа соодветни постапки од надлежните институции.

- во 1995 година Република Македонија го потпиша Договорот за „Партнерство за мир“ со НАТО, со што и официјално стана дел од евроатлантските процеси.

Долг е списокот на работите кои се одработија за формирање на АРМ, која беше клучна институција за нашата сувереност и независност.

Исто така, сложен и долг е и патот кој го изоди АРМ во изминатите 20 години, години на предизвици, трансформации, реформи, модернизација, кризи, меѓународни мисии, безбедносни ризици и сл.

Денеска, по дваесет години развој, АРМ е модерна, високопрофесионална, операбилна и стандардизирана структура во нашето општество, достоин партнер во меѓународните мисии на мирот и препознатлив сегмент на системот на интегрираната безбедност на нашата држава Република Македонија.

ОРГАНИЗАЦИСКА ПОСТАВЕНОСТ НА НОВИОТ МОДЕЛ НА СИСТЕМОТ ЗА НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Д-р Митко КОТОВЧЕВСКИ*

Апстракт: Системот за национална безбедност на современите држави претставува организиран, специфичен општествен систем преку кој општеството ја остварува својата функција на заштита на виталните општествени вредности и остварувањето на фундаменталните национални безбедносни интереси. Националните безбедносни интереси (трајни, витални и важни интереси) претставуваат вредности и состојби кои директно произлегуваат од темелните вредности утврдени во уставите на сите држави во современиот свет. Системот за национална безбедност треба да претставува комплексен, траен и стабилен систем кој ќе овозможи континуирана и ефикасна заштита на виталните општествени вредности од сите видови и облици на безбедносни предизвици, закани и ризици, во сите сфери на општеството и на сите нивоа. Специфичноста на системот за национална безбедност произлегува од неговата комплексност и сложеност и неговата хиерархиска организациона поставеност, односно преку функционирањето на неговите подсистеми и микросистеми. Секој систем во својата организациона поставеност може да има еден или повеќе подсистеми, односно нивниот број првенствено зависи од вкупниот број на облици на активности неопходни за неговото целосно и успешно функционирање. Врз основа на овие констатации можеме да потенцираме дека системот за национална безбедност претставува современ облик на организирање и функционирање на општеството за спроведување на специфични активности и мерки на превентивен и репресивен план во функција на заштита на фундаменталните општествени вредности од сите видови и облици на безбедносни предизвици, закани и ризици на сите нивоа. Успешното и ефикасното функционирање на системот за национална безбедност се заснова на комплементарност во организирањето и функционирањето на сите негови субјекти¹. Во трудот промотивно ќе биде презентиран новиот модел на системот за национална безбедност на Република Македонија заедно со сите негови составни делови и субјекти неопходни за остварување на целите на неговите основни потсистеми.

ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF THE NEW NATIONAL SECURITY SYSTEM MODEL OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Abstract: The national security system of modern states is an organized, specific social system through which society performs its function of protecting the vital social values and realizing the fundamental national security interests. The national security interests (permanent, vital and

* Авторот е редовен професор на Институтот за безбедност, одбрана и мир, при Филозофскиот факултет во Скопје

¹ Види поопширно: Котовчевски, Митко, (2000). Национална безбедност на Република Македонија (Прв дел). Скопје. Македонска цивилизација. Стр. 57-100.

important interests) represent the values and conditions that directly arise from the fundamental values laid down in the constitutions of all the states in the modern world. The national security system should be a complex, lasting and stable system that will provide continuous and effective protection of the vital social values against all types and forms of security challenges, threats and risks in all areas of society and at all levels. The specificity of the national security system stems from its complexity and its hierarchical organization, i.e. from the operation of its subsystems and microsystems. Each system in its organizational structure can have one or more subsystems, i.e. their number primarily depends on the total number of forms of activities necessary for its full and successful functioning. Based on these findings we stress that the national security system is a modern form of organization and functioning of society for implementing specific activities and measures, both preventive and repressive, aimed at protecting the fundamental social values against all types and forms of security challenges, laws and risks at all levels. This paper will be the first presentation of the new national security system model of the Republic of Macedonia along with all its components and subjects necessary to achieve the objectives of its major subsystems.

Keywords: *national security, national interests, security threats*

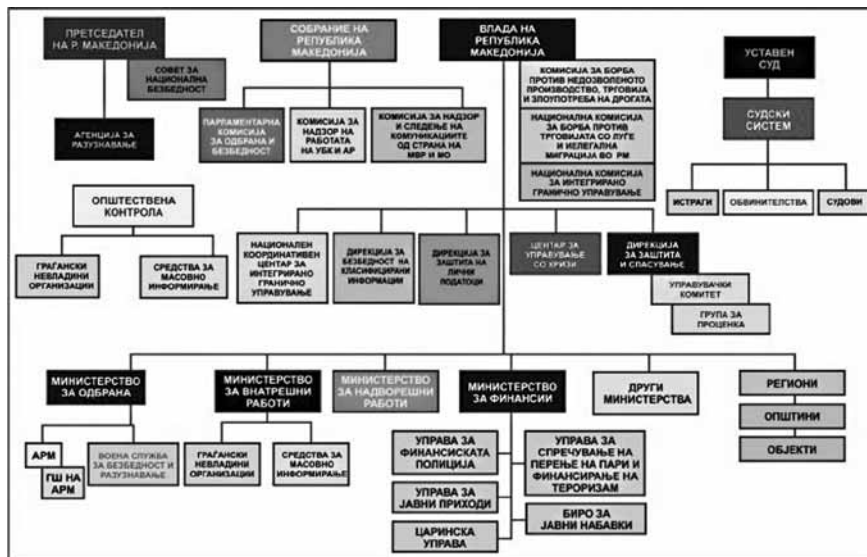
Поимно определување на системот за национална безбедност на Република Македонија

Во „Стратегијата за национална безбедност на Република Македонија“ (2008 год.) системот за национална безбедност се дефинира како „комплексен и меѓузависен збир на мерки, активности, планови и програми, кои ги превземаат релевантните институции во Република Македонија со цел заштита, одржување и унапредување на националната безбедност“. Нашата држава својот систем го гради во согласност со проценките и реалностите што произлегуваат од современите предизвици, закани и ризици на национално, на регионално и на меѓународно ниво. Врз основа на утврдените стратески приоритети за интегрирање на Република Македонија во НАТО и во ЕУ, неминовно се наметнува потребата за конципирање и изградба на нов, современ модел на систем за национална безбедност целосно компатибилен со системите за национална безбедност на државите членки на НАТО. Исто така, во овој контекст од суштинско значење е нашата држава да воспостави солидни основи за изградба на единствен и интегриран систем за национална безбедност, способен да одговори на современите безбедносни предизвици, закани и ризици со кои се соочува Република Македонија, но и државите членки на НАТО, ЕУ и во глобални рамки.

Со системот за национална безбедност мошне прецизно и јасно се дефинира организационата структура и надлежните субјекти кои во рамките на уставните и законски утврдени надлежности континуирано преземаат соодветни мерки и активности заради ефикасно спречување и спротивставување на сите безбедносни закани и опасности насочени против националната безбедност.

Основните субјекти кои активно се вклучени во остварувањето на функциите на системот за национална безбедност на Република Македонија се : Претседателот на Република Македонија, Собранието на Република Македонија, Владата на Република Македонија, Советот за национална безбедност, Министерството за внатрешни работи (Управата за безбедност и контраразузнавање), Агенцијата за разузнавање, Министерството за одбрана (Воената служба за безбедност и разузнавање), Министерството

за надворешни работи, Министерството за финансии, Министерството за правда и другите министерства, Дирекцијата за безбедност на класифицирани информации, Дирекција за заштита на лични податоци, Национален координативен центар за интегрирано гранично управување, Центарот за управување со кризи, Дирекцијата за заштита и спасување, општествените и други субјекти (Шема 1).

Шема 1 – Основни субјекти на системот за национална безбедност на Република Македонија

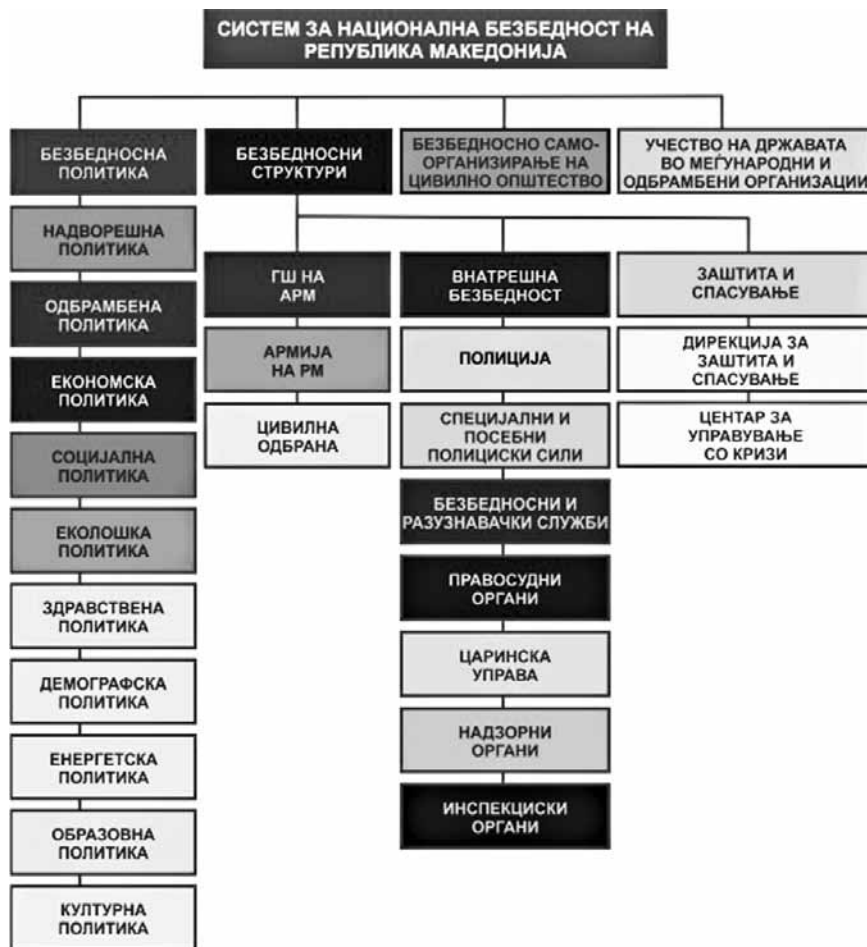
Структура на системот за национална безбедност на Република Македонија

Основните елементи на системот за националната безбедност презентирани во наредната табела претставуваат оперативни елементи на општеството чија основна цел е осигурување на неговата национална безбедност. (Шема 2).

Заедничките елементи кои се основни столбови на системот за национална безбедност на современите општества претставуваат: безбедносната политика (политика за национална безбедност); безбедносните структури; безбедносното самоорганизирање на цивилното општество и учество во меѓународните безбедносни и одбранбени организации.

Безбедносна политика – политика за национална безбедност

Во нејзиното најшироко значење ја дефинираме како дејност за подготвување и осигурување од изворите на идното загрозување во природата, општеството и помеѓу општествата. Во потесно значење, безбедносната политика можеме да ја дефинираме како збир на севкупните мерки, дејности и постапки наменети за дејствување како современ систем на националната безбедност. Во оваа смисла целта на безбеднос-

Шема 2 – Организациона поставеност на системот на национална безбедност на Република Македонија

ната политика е создавање концепт за механизмите и средствата со кои се осигурува внатрешната и надворешната безбедност на општеството и претставува операционализација, односно конкретизација на политичките, организациско техничките и другите начела на безбедносната политика во поширока смисла. Во Националната концепција за безбедност и одбрана прецизно е дефинирана политиката за национална безбедност (став 25), како и целите и насоките на политиката за национална безбедност (став 26). Исто така, дефинирани се основните параметри и насоки врз кои се темели и треба да се води националната безбедност на Република Македонија (став 27)². „Политиката на

² Види поопширно: Национална концепција за безбедност и одбрана, Собрание на Р. Македонија, (2003год.) т.25, 26, 27. стр.6-7.

национална безбедност претставува сложен и меѓузависен збир на мерки, активности, планови и програми, кои ги презема Република Македонија заради заштита, одржување и унапредување на безбедноста на Република Македонија и нејзините граѓани, во согласност со расположливите ресурси и со активна соработка со меѓународната заедница. Во себе системски ги содржи политичката, економската, одбранбената, внатрешно - безбедносната, социјалната, еколошката и други области“ (точка 25).

Цели и насоки за водење на политиката на националната безбедност

„Основна и долгорочна цел на политиката на националната безбедност е да ја заштити, одржува и унапредува безбедносната состојба на државата, создавајќи амбиент за остварување на националните интереси на Република Македонија. За остварување на оваа цел е неопходно да се преземат и постојано да се одржуваат и унапредуваат следниве мерки и активности: одржување и унапредување на ефикасноста и објективноста на средствата и методите за собирање на податоци и информации од значење за безбедноста, квалитетна и континуирана експертска анализа на безбедносното опкружување, заради активно учество во неговото креирање и превенција на ризиците и опасностите; одржување и унапредување на соодветни безбедносни капацитети и способности за превенција, минимизирање и елиминирање на безбедносните ризици и опасности, како и за разрешување на конфликтните и кризни ситуации; одржување и унапредување на нивото на подготвеност на органите на државната власт и усогласување на прописите, правилата и процедурите за навремена координација, менаџмент, како и заради ефикасен, навремен и соодветен одговор на безбедносните ризици и опасности; континуирана едукација на експерти кои со својата компетентност ќе придонесат за поефикасно остварување на политиката на националната безбедност; развој на граничната служба која ефикасно ќе ја контролира границата и граничната зона надвор од легалните гранични премини, ќе ги спречува сите видови на нелегална трговија, ќе изгради капацитети и единствени процедури за соработка и заемна помош со соседите, регионот и меѓународната заедница. Граничната служба треба да обезбеди и постојано унапредување на односите на доверба и заемна соработка со локалното население, како и да води сметка за застапеноста на етничките заедници во својот состав и насочувањето на системот на безбедност кон постигнување на интероперабилност со други, слични системи во демократските држави во Европа.“ (точка 26) „Политиката на национална безбедност на Република Македонија се темели и треба да се води според следниве насоки: активно и реално вклучување во меѓународните напори за креирање и подобрување на мирот и безбедноста, имајќи предвид дека безбедноста е неделива и не зависи само од една држава; суверено право на самоодбрана и гарантирање на својата безбедност со право на сопствено одлучување за приклучување кон Сојуз/и; право на неприфаќање на одделни обврски и договори за кои ќе се процени дека можат да ја загрозат безбедноста на Република Македонија и /или негативно да влијаат врз безбедноста на други држави; компатибилност на националната безбедност во согласност со уставните и

законските решенија, како и со меѓународните стандарди и ратификуваните меѓународни договори; вградување во националното законодавство и дипломатска активност тоа да го направат сите соседи врз основа на општоприфатените норми и стандарди во сите области на меѓународното право и нивна доследна примена во практиката; посебните институции задолжени за безбедност иако и натаму имаат клучно место и улога во современото сфаќање на безбедноста, не се повеќе единствено надлежни за заштита, одржување и изградба на безбедносното опкружување и состојба. Затоа, оцената, мерките и активностите за заштита, одржување и унапредување треба да се гледаат како систем на сложени и меѓузависни фактори, како што се политичките, економските, одбранбените, внатрешно - безбедносните, социјалните, еколошките и други; постојана демократска и цивилна контрола и надзор врз институциите и силите чија дејност е безбедност и одбрана на државата; превенција, односно мерки и активности кои овозможуваат превенција на ризиците, опасностите и кризите, нивна навремена идентификација и отстранување; координација на мерките, активностите и безбедносните капацитети со примена на навремена и целесообразна употреба на способностите и ресурсите за справување со кризи, како и можност за давање, односно примање на помош и соработка и перманентна одговорност на органите на државната власт, како и учество во остварувањето на политиката на национална безбедност на локалната самоуправа, политичките партии и другите правни и економски субјекти, невладиниот сектор и другите асоцијации, како и сите граѓани, согласно со нивната положба и улога во општеството.“ (точка 27)

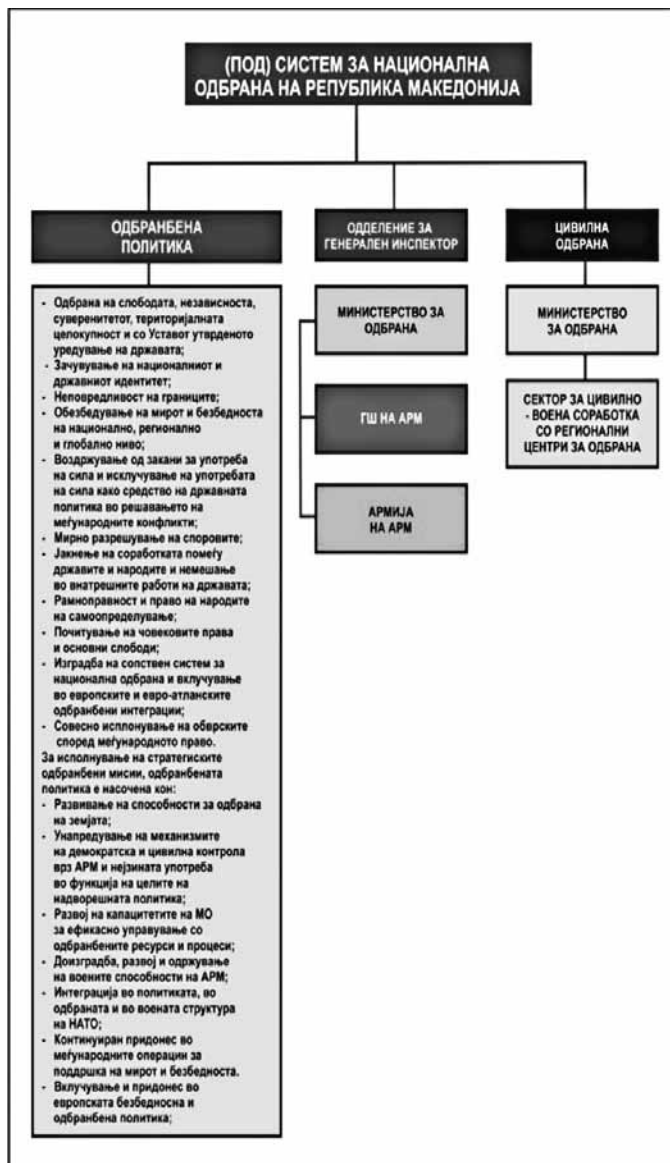
Според нашите стратегиски определби, безбедносната политика на Република Македонија е базирана на принципот на неделивост на безбедноста, односно безбедноста на нашата држава е неделива од безбедноста во Евроатлантскиот регион и од глобалната безбедност. Поаѓајќи од овие значајни принципи, Република Македонија, во рамките на своите капацитети и можности, значајно учествува во напорите на меѓународната заедница за зачувување на светскиот мир и безбедност. „Системот на национална безбедност на Република Македонија во практиката функционира како безбедносна политика која се имплементира преку спроведување на надворешната, внатрешната, одбранбената, економско - социјалната политика и политиката на заштита и развој на животната средина“³, но и на другите политики (забелешка на авторот).

Безбедносни структури

Во најголем број држави во светот трите основни елементи на системот за безбедност најчесто се заеднички, односно егзистираат паралелно.

(Под)системот за национална одбрана првенствено е наменет за осигурување на националната безбедност од сите надворешни воени облици на загрозување на безбедноста - меѓудржавни војни, вооружена агресија, воени и хуманитарни интервенции и пограничен вооружен судир. Националната одбрана е насочена кон целосно елиминирање на надворешните воени закани насочени против слободата на државата, нејзината независност, самостојност и територијална целокупност. (Шема 3)

³ Стратегија на национална безбедност на Р. Македонија (интерно), 2008. стр..3.

**Шема 3 –
(Под)систем на
национална одбрана
на Република
Македонија**

Република Македонија националната одбрана треба да ја организира и изградува како ефикасен систем кој ќе овозможи оптимално обезбедување и заштита на нејзиниот траен интерес – зачувување и унапредување на нејзиниот државен идентитет со слободно изразување на етничкиот идентитет на сите нејзини граѓани, како и заштита на независноста и територијалниот интегритет. Исто така, (под) системот за национална одбрана треба да располага со ефективни сили и средства неопходни за учество и помош во остварувањето заштитата на нејзините витални интереси со

кои се унапредува безбедносната состојба и со кои се создаваат услови за подобар живот на граѓаните и функционирање на државата и општеството⁴. Националната одбрана на Република Македонија се организира како систем за одбрана и заштита кој претставува клучен инструмент за заштита и промоција на трајните, виталните и важните интереси на нашата држава. Неговите функции се остваруваат со ангажирање на граѓаните, органите на државната власт, другите државни и општествени субјекти и преку соработката со системите на колективната безбедност и одбрана. Со цел успешно да одговори на многубројните и комплексни барања за одбраната на земјата, како и одбраната на другите земји - членки на НАТО и да може успешно да одговори на сите идни национални и меѓународни обврски, (под)системот за национална одбрана на Република Македонија, континуирано се гради и се развива врз основа на: процените за современите безбедносни закани, ризици и предизвици на национално, на регионално и на глобално ниво; барањата кои произлегуваат од стратеските мисии; националните ресурси и проектираните економски можности; научените лекции од учеството во меѓународните операции.⁵ (Под)системот за национална одбрана се засновува врз изградбата на вооружените сили способни да водат вооружена борба како и цивилна одбрана, изградена во оптимален сооднос, која ќе обезбеди континуитет на функционирањето на државата и нејзиниот политички и економски систем, ја подржи вооружената борба и вооружените сили и согласно со можностите, ќе ја учествува во заштитата на населението. „Одбранбената политика на Република Македонија е насочена кон континуиран развој на одбранбените сили и способности и развојот на системот за одбрана со што се обезбедува нејзината улога во заштитата на националните интереси согласно стандардите на НАТО, и се овозможува придонесот на земјата во заштитата на регионалната и глобалната безбедност преку учеството на Република Македонија во меѓународните операции за поддршка на мирот и безбедноста“⁶. За таа цел неопходно ќе биде идниот развој на националните вооружени сили - АРМ и одбраната во целина да се конципира според стандардите на НАТО за распоредување на воените капацитети во операции надвор од земјата, како и нивната употреба за поддршка на Полицијата (МВР) и цивилните власти преку Системот за управување со кризи. Во тој контекст неопходно е да се потенцира дека нашите вооружени сили треба да ги изградуваат своите капацитети и за успешен одговор на регионалните и глобалните безбедносни предизвици во соработка и содејство со силите на НАТО. За остварување на овие сериозни функции, нашата држава треба да овозможи солиден развој и одржување на интероперативни вооружени сили кои лесно ќе може да се интегрираат во воената структура на НАТО и да дадат придонес во остварување на целиот спектар на мисии на НАТО (операции за одговор на кризи) и колективната одбрана. За успешна реализација на целите на одбраната на земјата од суштинска важност е да се изградат вооружени

⁴ Забелешка: Виталните интереси на Р. Македонија целосно се дефинирани во Националната концепција за безбедност и одбрана, (2003), Стратегијата за национална безбедност на Р. Македонија (2008) и Стратегија за одбрана на Р. Македонија (2010)

⁵ Стратегија за одбрана на Р. Македонија, Службен весник на Република Македонија, бр.30 од 01.03.2010 год. став IV, точка 2. стр.6.

⁶ Стратегија на национална безбедност на Р. Македонија (интерно), 2008. став 83, стр.16

сили за заштита на независноста и територијалниот интегритет во мир, кризи и кризни ситуации, вонредна и воена состојба. Суштинската цел и логиката на нивното постоење е да овозможат гарантирање на националната одбрана и внатрешната безбедност на земјата (националната безбедност) како и овозможување воена помош на цивилните власти, институции и општеството во целост (на сите нивоа и во сите сфери). Според стратегиските определби на Република Македонија, силите на националната одбрана може да бидат вклучени во операциите за поддршка на мирот и хуманитарна помош, во регионалните конфликти и кризи како и во заштитата и промоцијата на нејзините пошироки интереси и унапредување на мирот и благосостојбата во регионот и на глобален план. За исполнување на стратегиските одбранбени мисии, одбранбената политика е насочена кон: „развивање на способноста за одбрана на земјата; унапредување на механизмите на демократската и цивилната контрола врз АРМ и нејзината употреба во функција на целите на надворешната политика; развој на капацитетите на Министерството за одбрана за ефикасно управување со одбранбените ресурси и процеси; доизградување, развој и одржување на воените способности на АРМ; интеграција во политичката, во одбранбената и во воената структура на НАТО; вклучување и придонес во Европската безбедносна и одбранбена политика; континуиран придонес во меѓународните операции за поддршка на мирот и безбедноста“⁷.

Со цел да се избегнат недоразбирањата кои произлегуваат од основните премиси на нашата одбранбена политика, во „Националната концепција за безбедност и одбрана во ставот 59 мошне јасно и недвосмислено е истакната нашата суштинска уставна и законска определба: „Одбраната на Република Македонија не е насочена против ниедна друга земја, туку во својата основа, е одбранбена и насочена кон одвраќање од агресија, но и одбрана на Република Македонија во случај на агресија од било каков вид и со било каква цел.“⁸

Одбранбената политика е насочена кон одбрана и заштита на трајниот интерес на нашата земја и креирање на потенцијали за учество, помош и соработка во заштита на државните и национални витални интереси. Исто така, одбранбената политика ќе се стреми кон соодветна изградба, усогласеност и координација на (под)системот за национална одбрана со другите делови на национална безбедност. Нашата одбранбена политика е насочена кон целосно интензивирање на севкупните обврски од сферата на одбраната (национални и меѓународни) во функција на континуирано зајакнување на безбедноста на државата и подобрување на надворешното, безбедносно опкружување во регионот и Европа. „Воените закани го окупираат традиционалното срце на националната безбедност. Воените акции можат да ги доведат во опасност сите компоненти на државата. Ја подлегнуваат физичката основа на напор, штети и распарчување. Може да резултираат со изобличување или уништување на институциите и може да ја потиснат, да ја соборат или да ја избришат идејата за државата. Воените акции не само што удираат во самата суштина на државните основни заштитни функции, туку и се закануваат со штети длабоко под слоевите на општествениот и индивидуалниот

⁷ Ибид: стр. 6 и 7.

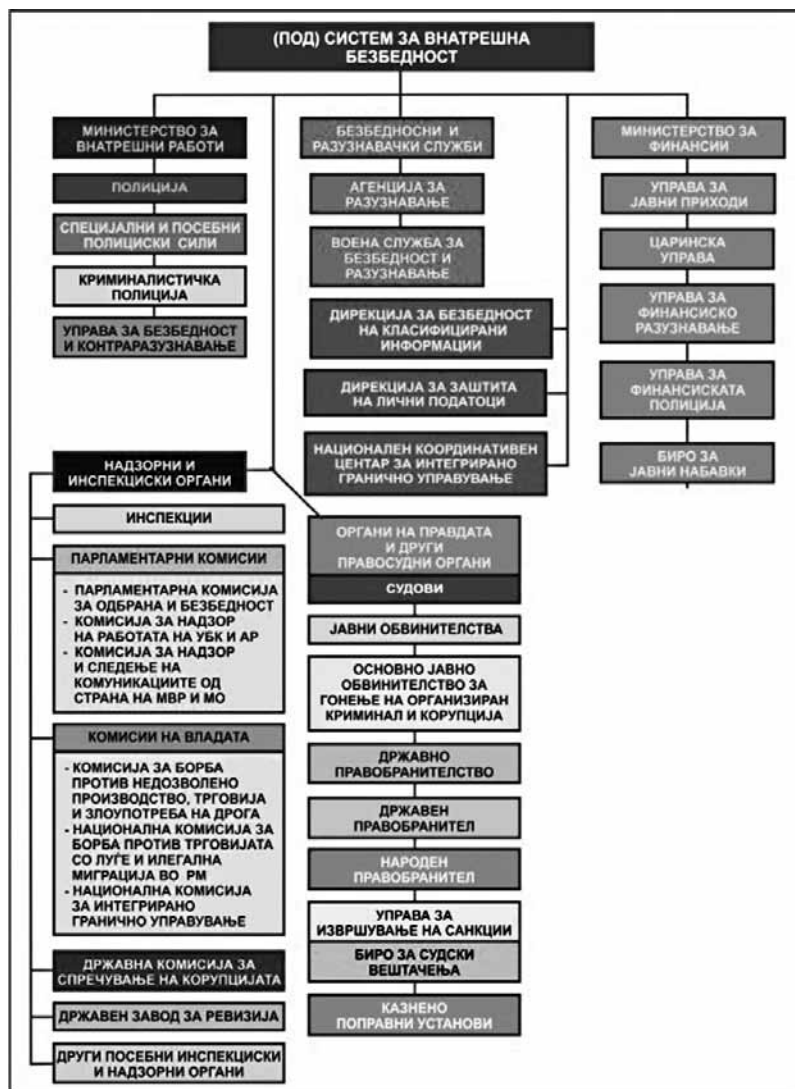
⁸ Национална концепција за безбедност и одбрана, Собрание на Р. Македонија, 11 јуни 2003 год, глава IV/59, стр.13.

интерес на кои се засноваат, а се потрајни од државните суперструктури⁹. За реализација на овие мошне сложени цели Република Македонија формира вооружени сили –АРМ која се трансформира во мала, ефикасна и модерна армија која континуирано ги развива воените способности за одбрана на земјата, распоредливи способности за одбрана на земјата, распоредливи способности за придонес на колективната самодоверба на НАТО и придонес во операциите предводени од ЕУ. Цивилната одбрана како комплексен сегмент на системот за национална одбрана неопходно е да ги опфати сите мерки за одбрана и заштита, односно сите дејности кои со примена на невоени средства ќе го потпомага и надополнува воениот отпор кон агресорот и треба да биде конципирана целосно да го интензивира и зајакнува невоениот отпор против силите на агресорот (економска одбрана, одбранбените мерки на државните и другите органи и институции, психолошка одбрана, како и сите други видови и облици на невооружено спротивставување и цивилен отпор).

(Под)системот за внатрешна безбедност претставува еден од најзначајните столбови на системот за национална безбедност на Република Македонија. Неговата основна функција е заштита на сите витални општествени и државни вредности од сите внатрешни извори на загрозување на националната безбедност на сите нивоа и во сите сфери на општествениот живот. (Шема 4)

Структурните елементи на (под)системот за внатрешна безбедност ги сочинуваат: Министерство за внатрешни работи, разузнавачките и безбедносните служби (воени и цивилни), Министерство за финансии, Министерство за правда, Дирекција за безбедност на класифицирани информации, ЦУК, Националниот координативен центар за интегрирано гранично управување, како и надзорните и инспекциските органи и други посебни органи. Како основни приоритети на (под)системот на внатрешната безбедност можеме да ги потенцираме превентивните и репресивните мерки во борбата против организираниот криминал во сите негови форми, борбата против тероризмот на национално ниво (но и пошироко на глобално ниво), во спречувањето на нелегалната миграција и трговија со луѓе, борбата против трговијата и злоупотребата на дрогата и психотропните супстанции, активностите против пролиферацијата на оружјата за масовно уништување и трансфер на технологиите кои можат да бидат употребени во развој на тие оружја, борба против корупцијата и економскиот криминал, попречување на нелегалното поминување на границата, заштита на информатичкиот систем и критичната инфраструктура итн. Според определбите на Националната концепција за безбедност и одбрана, политиката за внатрешна безбедност е насочена кон заштита, одржување и унапредување на интересите на Република Македонија кои се однесуваат на разрешување на ризиците и опасностите во врска со заштитата на демографскиот поредок утврден со уставот, човековите права и слободи и другите уставно- правни норми и гаранции од значење за безбедноста на Република Македонија. Функционирањето на политиката за внатрешна безбедност се спроведува преку примената на законски пропишаните принципи врзани за заштитата на демократските вредности на државата, обезбедување на внатрешната безбедност и јавниот ред и мир во нашата

⁹ Бузан, Бери. (2010). Луѓе, Држави и страв. Скопје. Академски печат. Стр. 96.

**Шема 4 –
(Под)систем
за внатрешна
безбедност
на Република
Македонија**

држава. Со оглед на фактот дека политиката за внатрешна безбедност е поставена врз основите на општоприфатените цивилизациско - демократски принципи и начела кои во центарот на вниманието го поставуваат човекот (индивидуалната безбедност, основните човекови слободи и права), како и легалитетот и легитимитетот во постапувањето на сите државни органи, вклучувајќи ја и полицијата. Во овој контекст, неопходно е усогласено и координирано дејствување на законодавната и извршната власт во функција на остварување на политиката на внатрешна безбедност, континуиран напредок на демократските процеси, изградба на правната држава и владеењето на правото, со цел зголемување и унапредување на нивото на доверба и поддршка на

граѓаните кон институциите на државата. Во сите држави, посебно за нашата држава (особено после конфликтот од 2001 година) од приоритетно значење е да обезбеди владеење на правото на целата нејзина територија како основен елемент и гаранција за нејзиниот суверенитет. Исто така, неопходно е и спречување и отстранување на сите закани и други пречки кои го нарушуваат правото на непречено располагање и користење на сопствениот имот и сопствениот дом на граѓаните. Оваа суштинска определба има посебно значење за онаа категорија на привремено раселени лица кои ги напуштија своите домови и својот имот како резултат на процесот на етничкото чистење, интензивиран во 2001 година од страна на албанските радикални и екстремистички структури. Развојот на политиката за внатрешна безбедност во целост се одвива врз основите на европските и евроатланските стандарди. Во нејзиниот фокус на интерес и имплементација на стандардите се наоѓаат реформите на Полицијата, Интегрираното гранично управување, Кризниот менаџмент, Царинската служба и сите други релевантни институции кои директно или индиректно се вклучени во остварување на целите на (под)системот за внатрешна безбедност. Со новиот современ пристап во оваа сфера ќе се овозможи воспоставување на стабилна долгорочна инфраструктура за непречено функционирање на политиката за внатрешна безбедност. Непреченото и ефикасното функционирање на политиката и (под)системот за внатрешна безбедност ќе овозможат подеднакво гарантирање на безбедносните права и обврски на сите граѓани без разлика на нивната верска, национална, полова или било каква друга припадност. Исто така, со политиката за внатрешна безбедност се овозможува целосно активирање на сите елементи на системот за национална безбедност и нивно активно учество во остварувањето и обезбедувањето на целите на внатрешната безбедност. За успешно и ефикасно остварување на сите поставени цели и задачи „од големо значење е и создавањето на систем на усогласени активности и меѓу разузнавачките и контраразузнавачките служби, што ќе обезбеди навремено предупредување од ризици и опасности, предлагање и преземање мерки и активности за заштита, намалување и елиминирање на ризиците и опасностите по безбедноста на Република Македонија“¹⁰. Во областа на борбата против тероризмот и граничното обезбедување, од круцијално значење е подобрувањето на координацијата и развојот на заеднички оперативни процедури помеѓу МВР и вооружените сили. Во остварувањето на големиот број активности од областа на внатрешната безбедност – клучна улога има ресорот за внатрешни работи во содејство и координација со судските и другите органи на власта, органите на управата, царинската управа, инспекциските органи и другите служби.

(Под)системот за заштита и спасување претставува посебен сегмент – (под)систем (надвор од (под)системот за цивилна одбрана), наменет за „брзо откривање и спречување на настанувањето и отстранувањето на последиците од настанувањето на природни непогоди, епидемии, епизоотии, епифитотии и други несреќи во мир и во војна и од воени дејства со кои се загрозуваат животите на луѓето, природните

¹⁰ Национална концепција за безбедност и одбрана, Собрание на Р. Македонија, (2003год.)г.46. стр.11.

богатства, животинскиот и растителниот свет, добрата во општа употреба и предметите и објектите од особено културно и историско значење.¹¹ За намалувањето и елиминирањето на штетните дејства и последици од овие закани нашата држава остварува блиска соработка и содејства со државите во регионот и на субрегионално ниво преку размена на информации за природните несреќи и преку ангажирањето на силите за заштита и спасување за помош на други држави. Структурните елементи на (под)системот за заштита и спасување ги сочинуваат: Дирекцијата за заштита и спасување и Центарот за управување со кризи со неговиот единствен комуникациски систем со единствен број на повикување (Е-112) и системот за известување и тревожење.

Безбедносно самоорганизирање на цивилното општество

Покрај безбедносното организирање на ниво на државата, скоро во сите современи држави постојат и можности за осигурување на општествата на индивидуално и заедничко ниво. Ова безбедносно самоорганизирање подразбира спонтано, но сепак добро организирано и насочувано одбранбено - безбедносно самоорганизирање и дејствување на поединците, но и на различните облици и степени на безбедносно самоорганизирање на општествените групи (интересни, локални заедници на ниво на локална самоуправа), безбедносно самоорганизирање на поединците и општествените групи во секое време на секое место и на сите нивоа на општеството како брана за заштита од сите облици на загрозување, првенствено на нивната индивидуална (човекова) безбедност. Самозаштитната функција на општеството подразбира и опфаќа:постојано јакнење на безбедносната свест и безбедносната култура на граѓаните и нивно активно учество во самозаштитната функција. постојано јакнење на одговорноста и улогата на граѓаните, како и нивната грижа за нивната безбедност и безбедноста на државата; оспособување и мотивирање на граѓаните за активен отпор против сите обиди и појави на загрозување на Н.Б. и на најзначајните вредности на општеството; самозаштитна функција (да)се остварува како свесна, смислена, организирана и трајна активност; развивање на позитивен однос спрема самозаштитната функција;во зависност од ескалацијата на безбедносните закани и ризици неопходно ќе биде да се интензивираат активностите на граѓаните и сите општествени субјекти, како и зголемување на нивната мобилност и будност; демонополизација на функциите што по традиција се во надлежност на државата - државна институција;перманентна заштита на објектите кои се штитат врз широки општествени основи;континуирано зајакнување на стабилноста во општеството и креирање на поволен општествен амбиент и стабилна политичка клима за помасовно и активно ангажирање во остварувањето на самозаштитната функција;свесна доброволна и планска активност за пристапување кон остварување на работите и задачите на безбедноста и заштитата; хоризонтално и вертикално поврзување на субјектите вклучени во остварување на самозаштитната функција во општеството;

¹¹ „Стратегија за национална безбедност на Р. Македонија”. (интерно). 2008. Стр. 16.

Успешното остварување на самозаштитната функција подразбира преземање мерки за (само)едукација во сите сфери. Тоа е „природно загарантирано право“ на секој човек за самоодбрана, самозаштита и самопомош, кое за граѓаните на Република Македонија е од непроценливо значење, но за жал, во поново време неоправдано, целосно запоставено.

Учество во меѓународните безбедносни и одбранбени организации

Современите системи за национална безбедност на државите во новиот безбедносен амбиент повеќе не претставуваат затворени и изолирани целини, туку сè повеќе и повеќе се отвораат за меѓународна соработка (во сите сфери и на сите нивоа). Современите држави во глобалниот свет повеќе не ги делат само глобалните безбедносни ризици туку почнуваат да ги здружуваат безбедносните капацитети и напори во борбата против новите глобални безбедносни закани. Нивното заедничко дејствување во целост и подеднакво се фокусира како на невоените, така и на воените извори и нивните носители на сериозни загрозувања на националната и глобалната безбедност.

Во стратегијата за одбрана на Република Македонија недвосмислено се потенцира стратегиската определба на државата за целосна политичка интеграција во структурите на НАТО. Со оваа определба Република Македонија во целост се приклучува и ја поддржува политиката на “отворени врати” на НАТО за одржување на силна трансатлантска врска која е од круцијална важност за безбедноста на Европа, но и пошироко. Нашата држава геостратегиски припаѓа на евроатлантскиот регион, односно нејзината геостратегиска лоцираност ја потенцира поврзаноста и неделивоста на нашата безбедност од безбедноста на земјите членки на НАТО, регионот и глобалната безбедност. Со оглед на фактот дека Република Македонија се стреми и кон целосна интеграција во ЕУ, паралелно мора активно и интензивно да придонесува во развојот на заедничката надворешна безбедносна политика и европската безбедносна и одбранбена политика. За успешно справување со големиот број на растечки глобални безбедносни закани и ризици, глобалниот пристап и соработката со ООН, НАТО, ЕУ и ОБСЕ претставуваат неопходен инструмент за успешно и побрзо справување со современите закани чии разорни дејства сè повеќе и повеќе се мултиплицираат и ги погодуваат сите држави во светот¹². Во овој контекст неопходно е да се потенцира и определбата на Република Македонија за изразување и афирмирање на стратегиското партнерство со САД во функција на унапредување и развивање на безбедноста, стабилноста и економскиот развој. Резултанта на ова партнерство и поддршка од страна на САД, претставува силната помош од нивна страна во изградбата на ВС на Република Македонија, како и значајниот придонес од учеството на нашата држава во глобалната борба против тероризмот. Во третата глава на Стратегијата за одбрана на Република Македонија насловена како „Стратегиски мисии на системот за одбрана”

¹² Стратегија за одбрана на Република Македонија, Службен весник на Република Македонија, бр. 30 од 01.03.2010 година.

потенцирано е дека во поддршка на националната безбедност, системот за одбрана ги дефинира и следните стратегиски мисии кои се првенствено во функција на реализирање на активностите на државата во меѓународните безбедносни и одбранбени организации.¹³ **Учество во колективната самоодбрана на НАТО; Придонес во операции во вкупниот спектар на мисии на ООН и на ЕУ.** Учеството во колективната самоодбрана на НАТО, перспективно ќе се случи после постигнувањето на нашето полноправно членство во НАТО, чин кој упорно и систематски го попречува Р. Грција со нејзината деструктивна и фашисоидна политика за промена на името на нашата држава. Хипотетички, после зачленувањето на Република Македонија (чин кој во оваа фаза е крајно неизвесен), АРМ ќе може да учествува во колективната самоодбрана на територијата на земјите - членки заради обновување и одржување на безбедноста во Северноатлантската област. „Република Македонија континуирано ќе дава придонес во меѓународните операции предводени од ООН, од НАТО, од ЕУ, како начин на промоција на мирот и нејзините безбедносни интереси. Политичките и воените одлуки за активно вклучување во операциите кои ќе ги спроведуваат ООН, НАТО, ЕУ но и другите коалициски партнери, воениот и политичкиот врв на државата ќе ги разгледуваат и ќе ги донесуваат од случај до случај”¹⁴.

За успешно реализирање на овие коалиционо безбедносни цели, односно за реализација на ефикасен придонес во целиот спектар операции предводени од ООН, НАТО и ЕУ, Република Македонија се обврзува да развие и одржува распоредливи способности на ниво од 50% од севкупната структура на копнените сили на АРМ. На барање на НАТО, како свој придонес АРМ ќе распоредува максимална воена сила на ниво на една средна пешадиска баталјонска група и национален елемент за поддршка.

„Во поглед на долгорочниот придонес во меѓународните операции едновременно ќе учествуваме со единици и воен персонал кој постепено ќе се зголемува до најмалку 8% од севкупната структура на копнените сили на АРМ, соодветно на динамиката на развојот на распоредливите способности.”¹⁵ Исто така, нашата држава на меѓународен план се обврзува активно да ги поддржува мерките на ООН и на ОБСЕ кои имаат за цел контрола на оружјето, превенција на пролиферацијата на оружјето за масовно уништување и капацитетите за нивна употреба. За заштита и промоција на нашите пошироки интереси на меѓународен план неопходно ќе биде да се продолжи со одржувањето на континуираната регионална и меѓународна одбранбена соработка со земјите членки на НАТО, на ЕУ, ООН со цел градење доверба и безбедност и пошироко во евроатлантската област. Како паралелни активности во оваа насока можеме да ги потенцираме и обезбедувањето военодипломатска поддршка на сојузниците и на партнерите, учеството на воени вежби и други форми на соработка, обезбедувањето воена обука и поддршка со воени советодавни тимови како и ангажирање во исполнувањето на обврските кои произлегуваат од меѓународните конвенции и договори. За долготраен придонес во целиот спектар

¹³ Ибид, стр. 4.

¹⁴ Ибид, стр. 5.

¹⁵ Ибидем, стр. 5.

на операции предводени од НАТО, АРМ ќе развие и ќе одржува еден распоредлив среден пешадиски баталјон (СПБ), способен за високо интензивни борбени дејства. СПБ ќе се генерира од активниот персонал на стандардните средни пешадиски баталјони, единиците за борбена и за борбено - сервисна поддршка, но ќе може со мобилизирање да се вклучи и резервната компонента. Баталјонот долгорочно ќе се опремува со современи оклопни транспортери на тркала, комуникациска опрема, опрема за АБХ заштита и индивидуални борбени системи (IV.10). Највисок облик на организирање борбени сили за распоредување надвор од територијата на Република Македонија ќе претставува средната пешадиска баталјонска група. Баталјонската група ќе биде способна за распоредување и самостојно изведување на борбени дејства во целокупниот спектар на мисии и операции на НАТО, како и за вклучување во повисоките мултинационални формации. Структурата на баталјонската група ќе се приспособува според барањата на конкретната мисија, со додавање елементи за борбена и логистичка поддршка кон силите на еден СПБ (IV.11). Со трансформацијата на системот за национална одбрана на Република Македонија се трансформира и системот за ПВО со неговите потребни капацитети и способности за воздушно набљудување и јавување, противвоздушна заштита за поддршка во делот на патролирање во воздушниот простор. Системот за ПВО во нашата држава ќе биде компатибилен со НАТО - стандардите и ќе биде дел од Интегрираниот НАТО - систем за ПВО (NATINADS) со што ќе се зајакне противвоздушната компонента на нашиот систем за национална одбрана, како и ПВО на земјите - членки на НАТО во регионот на ЈИ Европа и пошироко, во европскиот безбедносен простор. Република Македонија и во иднина ќе продолжи со континуираните напори кои придонесуваат за развојот и одржувањето на заедничките способности на Алијансата, согласно своите можности и интереси. Во наредниот период нашата држава ќе се залага за унапредување на соработката на Агенцијата за разузнавање, Управата за безбедност и контраразузнавање при МВР и Воената служба за безбедност и разузнавање во МО во функција на постигнување компатибилност со НАТО - стандардите и унапредување на нивната обука. Исто така, военото разузнавање ќе се реструктурира во насока на поддршка на меѓународните операции и мисии на нашите сили кои ќе се остваруваат во составот на НАТО - силите. Регионалноста, посебно во рамките на Јадранската група и билатералната одбранбена соработка претставуваат значајна компонента во зајакнување на нашите способности за придонес во меѓународните операции и важен механизам за консултации во рамките на одбранбената политика и за добивање на практична поддршка за развој на системот за одбрана. За успешна реализација на сите поставени стратегиски цели, АРМ во секое време ќе треба да биде подготвена за исполнување на националните, но и на меѓународните обврски – одбрана и заштита на земјата, придонес во колективната самоодбрана на НАТО, меѓународните операции и заштита на пошироките национални интереси. Воените операции на АРМ вклучуваат широк спектар на воени мисии и операции за поддршка на мирот предводени од НАТО, ЕУ, од ООН или од пријателските коалиции.

Нејзиното ангажирање во операциите во услови на вооружен конфликт ќе има цел одвраќање - попречување на потенцијална војна, односно изнаоѓање решение за конфликтот. Во овој спектар на операции спаѓаат и операциите на Алијансата, на ЕУ и на ООН во војната против глобалниот тероризам, операции кои максимално ги поддржува и активно учествува Република Македонија со своите воени потенцијали. За целосно и успешно извршување на операциите и мисиите во странство, АРМ се трансформира во современа вооружена сила која ќе може да изврши: „брзо распоредување на кредибилни сили во мултинационалните здружени операции предводени од НАТО далеку од националната територија или во операции за колективна самоодбрана на НАТО; ефективна команда и контрола согласно барањата на Концептот на НАТО за мрежно поврзани и заштитени комуникациски и информатички способности; ефективно воено разузнавање и извидување за поддршка на експедициските операции на АРМ; логистичка одржливост на распоредените национални контингенти, вклучително и способноста за вклучување во мултинационалната логистика и придонес во воените структури на НАТО”¹⁶.

Досегашниот придонес на АРМ со ангажирање на нејзините единици и штабни офицери во меѓународните операции, претставува значаен, мошне видлив, високопрофесионален и континуирано солиден резултат на оперативните способности на АРМ и на целокупниот систем за национална одбрана. Почнувајќи уште од 2002 година, Република Македонија во континуитет го зголемува својот активен придонес и безрезервна поддршка во меѓународните мировни мисии во согласност со своите расположливи потенцијали и ресурси, развојот и унапредувањето на оперативните способности на АРМ (посебно на нејзините специјални сили). Во функција на поуспешно реализирање на овие цели, Република Македонија во континуитет спроведува сеопфатни национални реформи според барањата на Акциониот план за членство во НАТО и во тој процес целосно ги подготвува своите институции за целосно преземање на одговорностите кои произлегуваат од членството во НАТО Алијансата. Од 2002 година АРМ со своите способности континуирано дава значаен придонес во меѓународните операции ИСАФ во Авганистан - предводена од НАТО, АЛТЕА во БиХ - предводена од ЕУ и „Унифил“ во Либан - предводена од ООН. Првичните чекори на меѓународната сцена нашите сили ги направија во мисијата „Слобода за Ирак“ во содејство со коалиционите сили. Исто така, нашата држава преку Координативниот центар за поддршка на КФОР (KFOR-HNSCC) активно е вклучена во обезбедувањето на логистичка поддршка на силите на НАТО во операцијата на Косово - КФОР преку обезбедување на прифаќање, престој и понатамошно движење на силите на КФОР, обезбедување медицински услуги, снабдување со гориво, придружба, заштита на силите и обезбедување на главните комуникациски правци низ Република Македонија. Во рамките на ЕУ и на европскиот безбедносен амбиент, Република Македонија како земја - кандидат за членство во ЕУ активно ќе се вклопи во развојот на заедничката Европска безбедносна и одбранбена политика. Во функција на зајакнување и зачувување на европската безбедност, нашата држава заедно со земјите членки на ЕУ ќе

¹⁶ Ибидем, стр.13.

продолжи со своето учество во операциите предводени од ЕУ преку Каталогот на ЕУ-капацитетите и борбените групи на ЕУ.

Сите претходно презентирани напори и активности на нашата држава преку нејзиното активно учество за реализација на меѓународните стратегиски мисии на системот за одбрана надвор од нашите национални граници ќе претставуваат значаен придонес за промоцијата на мирот и во унапредувањето на мерките за изградба на доверба и безбедност во светот.

За унапредување на досегашната одлична оценка за нашите Вооружени сили како посакуван партнер во спроведувањето на наредните операции и мисии, неопходно ќе биде уште повеќе да се забрза развојот на новите оперативни способности на АРМ и да се интензивираат идните напори за изградба на интероперативни сили со флексибилна структура, добро опремени, добро обучени и солидно мотивирани како наши најголеми амбасадори за зачленување во НАТО.

Заклучок

Република Македонија по своето осамостојување почна со изградба на нов, оригинален и независен систем за национална безбедност како неопходен предуслов за обезбедување и зајакнување на нејзината национална безбедност и заштита на сопствените витални општествени вредности. Системот на националната безбедност на нашата држава во изминатиот период помина во две суштински развојни фази во кои континуирано се надградуваше и осовременуваше.

По донесувањето на новите стратегиски документи во сферата на националната безбедност и националната одбрана започна процесот на финализирање и целосно заокружување на новиот, мошне комплексен, современ и ефикасен систем за националната безбедност. Нашиот модел на системот за националната безбедност на Република Македонија се засновува на четири основни столбови: политика за национална безбедност; безбедносна структура; безбедносно самоорганизирање на цивилното општество и учество на државата во меѓународните безбедносни и одбранбени организации.

Денес нашата држава располага со систем на национална безбедност кој е солидно теоретски поставен со мноштво безбедносни, одбранбени и заштитни субјекти инкорпорирани во трите основни (под)системи. Новиот модел на системот за национална безбедност е компатибилен со современите системи за национална безбедност на земјите - членки на НАТО, што претставува значаен предуслов за нашето целосно интегрирање во евроатлантските структури во новиот век.

ЛИТЕРАТУРА:

- Котовчевски, Митко. (2011). Национална безбедност. Скопје. Филозофски факултет.
- Котовчевски, Митко. (2000). Национална безбедност на Република Македонија (Прв дел). Скопје. Македонска цивилизација.
- Бузан, Бери. (2010). Луѓе, држави и страв. Скопје. Академски печат.
- Национална концепција за безбедност и одбрана, Собрание на Република Македонија, (2003).
- Стратегија на национална безбедност на Република Македонија (интерно), (2008).
- Стратегија за одбрана на Република Македонија, Службен весник на Република Македонија, бр.30 (2010).
- Национална концепција за безбедност и одбрана, Собрание на Република Македонија, (2003).

ВЛИЈАНИЕТО НА МЕДИУМИТЕ ВО ТРАНСФОРМАЦИЈАТА НА ВОЈНАТА И ТЕРОРИЗМОТ ВО ГЛОБАЛНИОТ ПОРЕДОК

Д-р Желимир КЕШЕТОВИЌ*

Д-р Оливер БАКРЕСКИ**

Апстракт: Во овој труд, авторите ја истакнуваат исклучително важната улога на медиумите во општествената конструкција на реалноста во современиот свет. Медиумското општество го менува традиционалното сфаќање за војната, при што денес се зголемува уделот на конфликтот, кој се одвива на симболичко и на перцептивно ниво. Исто така тероризмот станува медиумски спектакл од прв ред, а новите медиуми како што е Интернетот, им отвораат незамисливи можности на терористите.

Клучни зборови: масовни медиуми, војна, комуникација, пропаганда, тероризам

MEDIA INFLUENCE ON TRANSFORMATION OF WAR AND TERRORISM IN GLOBAL ORDER

Abstract: In the paper authors describe very important role of the media in social construction of reality in contemporary world. In media society traditional comprehension of war is changing, while a great deal of conflict is redirected on symbolic, e.g. perceptive level. Also, terrorism is becoming media spectacle par excellence and new media, first of all Internet, are giving great opportunities for terrorists.

Key words: mass media, war, propaganda, terrorism, communication.

Вовед за медиумското општество

На почетокот на XX век, социологот Питирим Сорокин посочил дека ние сме луѓе кои што живееме во „средина на хартија“ и дека поголемиот дел од информациите што ги добиваме за светот, непосредно доаѓаат од еден од најраспространетите мас медиуми во тоа време, печатот. Речиси во исто време, Волтер Липман, во тогашната мошне влијателна книга за јавното мислење, забележа дека „во повеќето случаи, факт е дека ние прво секоја работа ја дефинираме, а дури потоа ја согледуваме“ (Lippmann, 1922). Ова придонесе кон поттик за појава на социјален конструктивизам, теориски правец според кој луѓето живеат во реалноста која не е едноставна, туку веќе е и социјално конструирана. Масовните медиуми имале, а особено денес имаат изразито голема моќ во создавањето на структура која ние ја нарекуваме „реалност“.

* Авторот е редовен професор на Факултетот за безбедносни студии во Белград, Србија

** Авторот е вонреден професор на Институтот за безбедност, одбрана и мир, при Филозофскиот факултет во Скопје

Четвртата IT (информатичка) револуција (после земјоделската, индустриската и постиндустриската) во голема мера се одвива пред наши очи, благодарение на неверојатните технолошки капацитети, при што се согледа и успешната промена на природата на новинарскиот израз. Ништо не е како претходно и само оние поединци и народи кои тоа го разбираат, ќе можат да го изедначат чекорот со средината која се менува. Изразот дека вистината кога тогаш ќе победи, се приманувал во архаичните, најмистифицираните, традиционални општества, во кои техничката моќ и брзина не биле ниту близу од она што се денес. Медиумите се иконите на новото општество, сурогат на критичката свест, бидејќи нудат нови вести, збиени информации, афери, скандали, сензација, спектакл, перверзни приказни и занимливости, кои ја поткупуваат довербата на јавноста, која измамена не сфаќа дека некој друг наместо нив мисли на тоа, и притоа креираат нов систем на вредности, однесувања и навики. Заблуда е дека, претходните заедници биле помалку изложени на пропагандни активности. Тие секогаш биле во време и простор во кои луѓето се бореле за моќ и власт, и само поради техничките ограничувања нивното присуство е помалку видливо и ефикасно. Френсис Фукујама јасно укажува на потребата од напуштање на социјалната заштита и градење на една динамична, здрава социјална средина, која тврди дека ќе се потпира на семејствата, односно на „навиките, обичаите и моралот на луѓето, па така работите кои можат да се формираат посредно преку свесна политичка акција, можат да се одгатнат само преку подигање на свеста” (Фукујама, 1997:14). Наместо вистина се нуди лага, сè помалку се верува на сопствените очи, а сè повеќе на сликите на екранот без кои ја нема „вистинската” јавност. Печатот, радиото, телевизијата, интернетот и слични дигитални форми на комуникација, нè доведоа до царството на соништата и илузиите, притоа ја подигнуваат суетата, зависта и незнаењето, кои градат единствен свет во кој доминира монотонија и просечност. Публиката не гледа измама, мислејќи дека размислува, верува во она што го гледа, убедена е во слушањето, додека вистината лебди понатаму и понатаму.

Брзата низа на слики преку гигант-мрежата на електронските медиуми денес ја програмира свеста, ја менува реалноста со вештачки претстави. Стравот и страдањето се темел на каква било манипулација и благодарение на нив се гради нов колективен идентитет. Во јавноста се формира дедуктивна слика за другите, втемелена на егзистенцијален страв, омраза, агресија и слични масовни расположенија, која понатаму преку каналите на комуникација се претвора во глобална визија. Специјалните тимови и психолошко-пропагандните стручњаци се обучувани преку најмоќните компјутерски екрани и електронски медиуми, потпомогнати од печатот, во широко распространетата мрежа која е интерактивен, меѓусебно поврзан систем кој ги собира мислењата отпорни на универзијализации. Во секојдневниот однос со социјалната, природната и културната средина, поединецот е изложен на дејството на свеста на „архитекти” што ги доведува во рутина верувањата и ставовите. Пораката укажува на намерната употреба на психологијата, политичките науки, религијата, технологијата и новинарството, со цел предизвикување на емоции и инстинкти, кои се потсвесни нивоа на човечката психа, со посебен акцент на помалку образовните сегменти на населението и намалување на севкупниот корпус на знаења. Според Платоновите митови за феничанските приказни, теоретичарите на масмедиумите го реинкреираат терминот „корисни лаги”, менувајќи го со „благородна лага” како легитимно право да ги бранат вредностите на доминантниот модел. Вистината станува привилегија на елитата, новинарското мајсторство придонесува за губење на вистинските вредности од секојдневниот живот, притоа манипулираат со информациите, градат нова реалност, сè додека не им се допадне новата суета и интересите на постојниот политички дискурс.

Значи, медиумите ја заменија императорската арена од општествениот живот, така што е речиси невозможно да се одговори на прашањето за тоа колку слободно време му одземаат на современиот човек? Во раните утрински часови кога во бањата ги слушате првите вести, кога за време на превозот до работа читате актуелен весник, на работа разменуваат информации со пријателите и колегите, било вербално или преку интернет, кога доцна во ноќта гледате некој

филм или полноќна информативна емисија, изложени сте на нивното наркотично дејствување кое наметнува кога, зошто и како да се мисли, насочувајќи ве на заклучоците, кои се нивни, а мислите дека се ваши! „Медиумите не станаа алатка за собирање и дистрибуирање на информациите на некој друг производ, туку произведувач, контролор и господар на информациите“, вели Зиновјев истакнувајќи дека постои невидлива рака која ги контролира. Сепак силата не е во информацијата како секвенца на вредносни симболи, туку во правилата на јавната презентација, кои добиваат прагматична вредност „продолжен е протокот на информации кои минуваат од нив, во споредба со оние кои произлегуваат од нив, а улогата сè уште им продолжува. Тие во себе го сконцентрираа основниот и највлијателниот проток на информации и општествена сила (Зиновјев, 2003:134)“ Американскиот сенатор Ричард Лугар ваквиот феномен го нарекува „медиализам“ како нов феномен во интерактивните политичко-медиумски односи, кои во епицентарот го сокриваат доминантното влијание на политичката моќ и водечките медиумски продукции. Медиумите денес се моќно оружје кое може да поврзува и раздвојува, создава еволуција и револуција, љубов и конфликт, така што не е сеедно дали е во функција на обновување на темелите на глобалната и национална – културна комуникација и заедништво, или во создавање на т.н. „потрошувач“ кој се служи со измами и илузии за наркотична медиумска зависност. Со тоа, идеологичниот човек несвесно губи критики, не забележувајќи дека се читаат истите вести, се слуша едно исто радио или се гледа еден ист телевизиски програм. Како што рекол Орвел, се раѓа еднодимензионален човек кој својот начин на живот го гледа во наметнатите материјални потреби: храна, облека, домување и трошоци, а за разлика од овие потреби ставовите и мислењата ќе ги добива бесплатно!

Моќта на информациите – нов клуч за доминација

Дури и Сун Цу Ву во древна Кина ја истакна важноста на прекинување на волјата на противниците во војната, како и фактот дека познавањето на човечките души е поважно отколку физичката победа над непријателот. За разлика од сите претходни војни, кога приоритетот беше ставен на масовноста, оружјето и национално-патриотските чувства, денес борбата се води во свеста на човекот преку средствата за јавно информирање и другите слични ИТ-интелегентни оружја. Редифинирањето на методите, техниките и инструментите на специјалната војна, подразбираше изградба на софистициран, суперкорективен проток на информации, со задача унифицирање на јавното мислење како единствена основа за продолжување на психолошката интервенција со воени средства или политички притисок за промена на владејачкиот курс. Реалноста, фантазијата и стимулацијата се поврзани во испреплетеното клопче од информации и дезинформации претставувајќи го хаосот, додека манипулацијата владее во електронската империја во која има сè помалку место за вистината. Вестите, извештаите, анкетите, интервјуата, репортажите, дебатите, тркалезните маси и другите жанрови ја сочинуваат причинско-последичната серија со главното мото: да се уништат сите кои се наоѓаат на патот на профитот - лекција која ќе биде жестока репресија како најдобро предупредување за другите!

Проучувајќи ја историјата, се прашуваме како сме сфатиле дека столбовите на модерната демократија се засноваат на војните и како водечките земји ја сокриваат наверојатната технолошка супериорност, која е највидлива во воената и во информатичката индустрија. Експерти од Меѓународниот институт за мировни студии во Стокхолм (SIPRI), тврдат дека од 3200 година п.н.е. па сè до денес забележани се 15.052 војни, во кои животот го изгубиле повеќе од 3,7 милијарди луѓе. Само во минатиот

век се случија повеќе од 120 големи вооружени судири, од кои 50 меѓудржавни, како и повеќе од 600 граѓански војни. Прецизни статистичари пресметале дека од 5.148 недели во дваесетиот век, само осум биле тивки. Во девет месеци од 2006 година водени се 19 верски и етнички конфликти, но благодарение на камерите, светот дознал само за неколку.

Водењето на војната го можат само оние кои управуваат со информациите, затоа што токму тие кои ги поседуваат владеат со планетата. Според истражувањата спроведени за потребите на Европскиот парламент, во почетокот на 2004 година, во светот имало 132 сателитски системи за надгледување. Единствената земја која контролира сè е Америка, која преку глобалната разузнавачко-сателитска организација „Vortex“ (формирана во 1947 година во Англија) и анализата на најголемата шпионска организација „Ен-Ес-Еј“ добива речиси 70% од податоците. Во Форт Мида, гратче во државата Мериленд се наоѓа главниот штаб на овие мистични установи кои вработуваат 38.000 службеници кои ги претставуваат очите и ушите на електронско-разузнавачката агенција. „Има големи промени од времето кога можевме да негираме дека оваа агенција и постои, и ако смеам да додадам дека и претседателот на САД никогаш не дознал за постоењето на овие институции, иако услугите многу му биле корисни, рекол Роберт Стил, кој бил директор на оваа огромна мамутска компанија (Washington post, 11. XII 1999), (признавајќи дека заради технолошката револуција во сферата на електронската шпионажа е сè потешка контролата, што е шанса тероризмот да се зголемува. Аналитичарите тврдат дека оваа служба е поефикасна од ФБИ и ЦИА, што се докажува според ангажирањата во сите војни водени во последната деценија. Од европските сојузници, на овој план најголем соработник е Велика Британија, а потоа Германија, Франција, Австрија, Турција итн. Меѓутоа, споменатите земји секогаш се под надзор на американските стручњаци за преслушување кои ги превземаат дешифрираните доверливи податоци и ги проследуваат преку дистрибуциската мрежа според сопствени проценки.

Супертајниот систем „Ешалон“ стациониран во Mentwith Hill во Велика Британија, го контролира целокупниот европски простор. За комуникации на Пацификот одговорен е Центарот за прислушување Јакима (Yakima), кој се наоѓа околу 200 км од Сиетл. „Ваиопаи“ (Waipai) во Нов Зеланд има слични задолженија, а на австралискиот континент дејствува „Гералтон“ (Geraldton) кој го надгледува Индискиот Океан, додека „Сугар Гров“ (Sugar Grove) кој е оддалечен 250 км од срцето на Америка, се „грижи“ за сигурноста на американските комуникации. Станиците во Норвешка и во Кипар се под директна контрола на НАСА, а заради смирување на светската јавност, званично се занимаваат со „економски“, а од неодамна и „антитерористички“ шпионажи што е делумно точно. Од 11 копнени прислушни точки, со помош на мрежа од 120 сателити и околу 1.320 моќни компјутери-речници (кои реагираат на кодови, клучни зборови), „Ешалон“ ги прислушува сите военоразузнавачки и политички комуникации (телефони, факсови, компјутери, медиуми) ширум Европа и во светот со цел контролирање и навремено реагирање. Податоци разменуваат САД, Велика Британија, Франција, Канада, Австралија и Нов Зеланд, со што планетата е покриена со мрежа на контрола од висок степен (Marković, 2002).

Информатичката војна денес е модернизирани верзија на психолошката војна, која со употреба на технолошко модерно оружје се стреми кон обликување на мас-

медиумите и нивната контрола. Во Европа никој не смее да спомене очигледен пример за кршење на Повелбата на човековите права, додека загрижената американска јавност е смирена со донесувањето на Директивата за национална безбедност, според која ваквото шпионирање на граѓаните на територијата на САД е забрането! Меѓутоа порастот на терористичките активности е добар изговор за овој вид активности, особено ако даваат резултати: повици од мобилни телефони овозможиле лоцирање на некои членови на Ал Каеда, така што листата покажала дека 1100 повици се во периодот меѓу 1996 и 1998 година, а 238 се упатени кон личности во Велика Британија, додека 221 во Јемен, потоа во Азербејџан, Пакистан, Саудиска Арабија, Судан, Иран, Босна итн, а ниту еден во Ирак! Доверливи операции од Пентагон, недвосмислено покажуваат дека терористите во своите походи сè повеќе се служат со интернетот, ги добавуваат локациите кои се следна цел, но исто така, разменуваат и пораки кои се грижливо спакувани во забавна содржина. Разбирањето за светот станува сè поограничено и елитно, бидејќи е врз основа на ирационалната желба за одмазда. Многу верски конфронтирани групи ризикуваат и тоа со влегувањето во непредвидливи конфликти, чиј што крај е на повидок! Тајната војна во Ирак, Америка значително ја забави со планираниот поход кон Исток, но ова беше самоуништувачко, со што бројот на смртни случаи го надмина виетнамскиот синдром, поради што пацифистичкото движење доби додатни импулси. Американските разузнавачки служби и Пентагон на психолошко-пропагандните и субверзивните активности дневно трошат околу 800 милиони долари. Посебно внимание посветуваат на Русија, Кина, Северна Кореја, Сирија, Виетнам, Ирак, Иран, Либија, Судан и Тајван, области кои се официјални приоритети на националната безбедност.

Во Баварските Алпи во Германија инсталирана е посебна сателитска опрема за електронско набљудување и шпионирање, која како гигантски пајак ја премрежи цела Југоисточна Европа, со контролирање и снимање на сите модерни комуникации. Заедничките операции со Германија се воспоставени во 1994 година. После остроо спротивставување на Париз за политиката на Вашингтон преку која ЦИА ги креираше настаните во Сараево, може да се констатира дека Америка го изгубила својот традиционален сојузник. Ако тоа го сторила држава, која прва ја поддржала победничката страна во Револуционерната војна, која што со продажбата на своите имоти во Луизијана овозможила ширење на Северна Америка, која од основањето била интелектуална ризница на новосоздадената американска култура, можете да замислите со колку внимание би им се обраќала на другите нации. Добиените податоци од прислушувачките центри 90% се делат, но најважната светска сила ги задржува за себе. Циновските антени на британските прислушувачки центри на Крит се задолжени за лов на сигналите од Блискиот Исток, но и на Јужните делови на Европа. Електромагнетното уше на Медитеранот, на врвот на планината Тродос не ги задоволува желбите на американските сојузници, кои поради тоа изградиле свои апаратури во Никозија, така што практично сите преслушуваат сè!

Битка за човековата душа

Во контекст на промените – па и промените во поглед на улогата на јавното мислење и медиумите и нивната перцепција од агол на влијанието и моќта воопшто – кои

се постмодерни а биле предизвикани по завршување на Студената војна, како особено значајни можат да се нагласат: 1/ зголемените светски телекомуникации/комуникациски аспект, 2/ зголемување на мобилноста на добрата и услугите, капиталот и трудот/економскиот аспект, 3/ зголемување на бројот на еколошките проблеми кои произлегуваат од националните граници/еколошкиот аспект (Kegley, Raymond, 2002: 157).

Глобализацијата во областа на медиумите и воопшто комуникациите во прв ред е последица на зголемениот развој и ширењето на информациската технологија (развој на мобилната телефонија, можност за сателитски пренос на информациите на глобален план и појава на интернетот), што придонесе за премостување на природните граници помеѓу државите и регионот, спојување на луѓето во „виртуелна електронска заедница” како што ја викале Kegley и Raymond. Телекомуникациската револуција, според некои футуролози, ја претвора планетата во големо „глобално село”, каде што сите делат заеднички, наднационален идентитет, додека прецизните автори проценуваат дека ова предизвикува „глобална метропола” која нема општествена интимност каква што има добро интегрираната заедница. Сепак, на телекомуникациската револуција мора да ѝ се оддаде признание дека темелно ја изменила постојната структура и распоредот на моќта. Традиционалните елементи на моќта и понатаму се значајни, но не и доминантни во светските работи. Сè поголем придонес им се доделува на „меките облици на моќ” – и способностите за „интересирањето и мислењето на другите да се обликуваат во согласност со одредени културни вредности и идеи” (Kegley, Raymond, 2002: 159). Тврдата, односно цврстата моќ во глобализираниот свет, не е доволна, за која било држава или актер, да ги оствари зацртаните цели. За ова да се случи, голема улога имала промената на природната моќ, чија дифузија се однесува на пет клучни трендови: економска меѓузависност, транснационални актери, национализам во слабите држави, ширењето на технологијата и промената на природните политички прашања кои се моментално на врвот на интересите во меѓународните односи (Nye, 1990: 160).

Гледано низ призмата на една држава, меката моќ е „содржана во националната волја, дипломатското умевање и поддршката која владата ја има од својот народ”, додека гледано пошироко, во условите на настанување на информатичкото општество доаѓа до израз информатичката моќ. Оние кои ги создаваат, контролираат и имаат пристап до информациите, имаат предност во меѓународната политика во однос на оние на кои најголемиот извор на моќ е во тоа да можат да се закануваат единствено со примена на вооружена сила. Подоцна моќта се прошири не само од државата кон државните/приватни актери, туку и од „богатите со пари” кон „богатите со информации” (Nye, 1990: 164).

Динамичните промени во светот, посебно забрзаниот научно-технолошки развој во областа на телекомуникациските и информациските системи (информациска револуција), либерализацијата на светскиот пазар и промоцијата на новите вредности (човековите права и грижата за животната средина), влијаеле на тоа на постстудено-воената епоха на меѓузависност да почне да се гледа од друг агол. За разлика од традиционалната асиметрична меѓузависност (*asymmetrical interdependence*), сè повеќе се спомнува концептот на „сложена меѓузависност” (*complex interdependence*), под која се подразбира специфична динамика на меѓународниот систем и светската политика на која пресудно влијание не остваруваат само државите, туку и повеќето внатрешдржавни

и транснационални актери, за што во прв ред е заслужна информациската револуција која придонесе за технолошки и телекомуникациски развој и зголемување на размената на научни, комерцијални и стратешки информации, кои станале општо јавно добро.

Во денешниот глобализиран свет „меката моќ“, односно владеењето над системот на вредности и поединечната перцепција за светот, групите и народите се покажува како поважна од тврдата моќ, односно владеењето со примена на груба физичка сила. Во тој контекст е несоодветно да се размислува за промена на самиот концепт на војната и неговиот карактер. „Војната често се дефинира како употреба на воени средства за постигнување на политичка цел... Вториот, суптилен начин – политичката војна – користи слики, идеи, говори, слогани, пропаганда, политички притисок, па дури и рекламна техника за да влијае на политичката волја на противникот“ (Џејмс А. Балдвин, вицеадмирал на морнарицата на САД во преговорот за „Политичка војна“, од Пол А. Смит, Национален универзитет за одбрана, 1990). Карактерот на војните кои денес се водат е евидентно изменет: во центарот на дејствијата е знаењето, брзината и информатичката мрежа, па со помалку војници се остваруваат подобри резултати. Додека во Првата светска војна, гинеле девет пати повеќе војници отколку цивили, во Втората светска војна тој однос е изедначен, додека денес десет пати повеќе гинат цивили (Honing, 2001: 127). Иако доктрината на судирите со низок интензитет се залагала за „демисификација“ и интелигентни оружја со голема прецизност, факт е дека најмногу настрадале цивилите надвор од војната (несреќи, бомбандирања, „пријателски оган“, самоубиства и други инциденти). Значењето на специјалните војни се зголемува, бидејќи со вешто водена и насочувана пропагандна војна можат да се спречат или да се намалат последиците.

Контролата е поим кој во иднина ќе доминира во светот, што ја доведува во прашање слободата на секој поединец. Метафората на Орвел, за мислењето дека полицијата го надгледува сиот свет е сè пореална. САД имаат формирано специјална единица за насилна неутрализација на странските медиуми, па стручњациите од US Strategic Command при Генералштабот, во воздушната база Офут, во Омаха, имаат посебни задолженија од областа на масовната комуникација и пропаганда. Системот за превентивна контрола на патниците, воспоставен со договорот меѓу телата на ЕУ и американските власти им овозможува преку компјутери да го проверуваат идентитетот на секој граѓанин, обележувајќи го со зелено (безопасен), жолто (сомнителен) и црвена боја (опасен). Како во време на нацистичка Германија граѓаните се регистрираат со невидливи ленти, а особено внимание се посветува на муслиманите или на луѓето со потекло од Блискиот Исток. Во датотеките на САД, без знаење и одобрение на нивната влада се воведени 65 милиони Мексиканци, 31 милион Колумбијци и 18 милиони Централноамериканци. Од паранојата не се поштедени ниту американските граѓани, па под превезот на заштитата вграден во ретроградните закони се доведува во прашање приватноста, слободата на информации и човековите права. Истражителите имаат увид во сите лични податоци (датум и место на раѓање, име на родителите, лични информации, број на пасош, занимање), исто така знаат и доверливи информации (бројот и состојбата на банкарските сметки, автомобили, отпечатоци од прсти), но одат и чекор понатаму: ја проверуваат електронската адреса која ја посетуваат на

Интернет, книгите кои ги читаат во библиотеките, филмовите кои ги изнајмуваат во видеотеките, броебите кои ги барате по телефон.

Тероризмот како медиумски спектакл

Тероризмот станува медиумски спектакл, кој со својата суровост и неизвесен исход, ве привлекува пред екраните, радио-приемниците, печатот и интернет-страницаовите. Тоа веќе не е проблем на богатите „демократски“ држави, туку глобален проблем, чие решавање е важно за опстанокот на цивилизацијата. „Нашите луѓе сакаат да умрат, исто толку колку што Американците сакаат да живеат“, наведува францускиот модернист Бодријар, како мото на исламските милитаристи, истакнувајќи дека сега сите танцуваат околу смртта-вистински, симболички и ритуално-жртвени. (Bodrijar, 2008: 87). Симболичната моќ на приоритет, добива медиумски карактер бидејќи е претставена со говор и вештачка слика на реалноста, која на привилигираните елити им носи политичка и економска корист. Како да известувате за терористичките акции, кои не подлежат на фасцинација и ширење на видливи и невидливи идеи и цели на терористите, е сложено прашање.

Во теоријата често се наведува примерот на киднапирање на авонот TWA 847 на линија Рим – Каиро на 14 јуни 1985 година, од страна на тројца припадници на „Хезболах“, со барање за ослободување на 776 шиити од израелските затвори. Во текот на седумнаесет дена неизвесност, авионот летал неколку пати помеѓу Бејрут и Алжир, секој пат ослободувајќи жени и деца, па на крајот и останати патници, додека конечно во авионот не останале само американските граѓани (вкупно 39). Во меѓувреме, американската јавност со особено внимание ја следеле судбината на киднапираните, заради што на просторот на настанот биле испратени неколку специјални екипи со околу 100 новинари, продуценти, сниматели и аналитичари. Трите водечки американски тв-мрежи (ABC, NBC и CBS) ја прекинале вообичаената програмска шема за специјалните емисии за извештаите од лице место, додека во стандардните информативни емисии во текот на кризата биле објавени 514 вести и извештаи, што во просек е повеќе од 20 дневно. Темата која била наметната од јавноста, буквално била наркотизирана, па речиси секој час се зборувало само за актуелните проблеми, предизвикувајќи „домино“ ефект кој бара хиперпродукциски синцир на постојано свежи информации. Гладната публика се хранела со производството на неселективни содржини, за да ги оправдаат трошоците на масмедиумските корпорации, новинарите се оптоварени со конкуренција и мораат да „копат“ нови пораки, интервјуа со родителите на киднапираните патници, ослободените заложници, реакциите на граѓаните и политичарите, што резултирало со зајакнување на кумулативниот притисок на политичките центри за донесување одлуки. На членовите на семејствата им се поставувале прашања како што се: „Дали американската влада морала да изврши притисок на Израел за да ги ослободи шиитските затвореници?“, а одговорот однапред бил инициран, така што се создава ирационална атмосфера на страв и загриженост за отфрлање на можноста за рационално донесување на одлуки. Поради растечкото незадоволство на јавното мислење, Регановата администрација го поддржа исполнувањето на барањата на терористите, па на прв поглед сето тоа завршило идилично. Во практиката тоа, всушност, е пораз на политиката која потклекулала пред барањата на терористите поради големите грешки на медиумите, кои наместо регистар на

случувањата ја преземаа улогата на активни учесници кои го определуваат текот на донесувањето одлуки. Несвесно потпаднаа во стапицата која ја подготвиле медиумските експерти косултирани од другата страна, што одлично го забележа британскиот новинар Џон Булок: „Нивната вешта манипулација на американските тв-мрежи е направена сосема свесно. Дипломирани стручњаци за медиуми кои студирањето го завршиле во американските колеџи присуствуваа на состаноците кои се одржувале во куќата на Набих Берија (еден од водачите на акцијата) во западниот дел на Бејрут, каде е разработувана тактиката”. Теористите лукаво ја воочиле гладта на медиумите за шокантни и невообичаени вести и во тој контекст им давале дозирани и секогаш ексклузивни информации, кои можат да се најдат во ефтините холивудски филмови. Вешто употребувајќи го пазарниот натпревар големите медиумски империи го спречија создавањето на информативната тишина, која во вакви ситуации е најдобро решение. На тој начин елиминирана е и контролата на содржината, така што доминација имале тие, а не власта која треба да ја имаат новинарските центри. Во поедини драматични ситуации, актерите како да чекале на доаѓањето на камерите и на нивното вклучување, правејќи претстава за далечниот, заинтересиран аудиториум, кој со пробудени чувства станува страна која навива, а некогаш и одлучува. Очигледно е дека тероризмот и масмедиумите се во дијалектички реверзибилен однос, и дека се меѓусебно комплементарни, зависни и се надополнуваат. Со други зборови тие се како огнот и водата, акција и реакција, режија и филм.

Експертите и стручнаците коишто се занимаваат со исламскиот тероризам, тврдат дека со создавањето на интернетот е остварена една од главните цели на исламот -создадена е своевидна заедница на верници т.е. светска заедница на верници (умма). Постомодерните терористи ги користат благодетите на глобализацијата и на модерната технологија (да ги планираат, да ги координираат и да ги извршуваат своите смртоносни планови). Тие не се повеќе географски ограничени во рамките на одредена територија, политичка или финансиска зависност од поедини држави, туку се потпираат на современите комуникациски капацитети, вклучувајќи го и интернетот.

Како главни предности на интернетот кои од слабите прават силни (power of the week) се посочуваат: лесниот пристап, достапноста (на кој било јазик во секое време, e-mail, chat, новости, блогови, аудио, слика, отворена или криптирана комуникација), нерегулираност, отсуство на цензура и владина контрола, потенцијално голема публика во светот, анонимност на комуникација и децентрализација, брз проток на информациите, ниски трошоци за веб-страница, постојано движење и затајување (креирање и бришање на адреси), широк спектар на оружје, критичната инфраструктура како потенцијална цел.

Најважните области на примена на интернетот од страна на терористите се: планирање и координација, операции за управување (вообичаено не е потребен физички контакт со оние кои управуваат со работењето и кои директно го извршуваат дејството), пропаганда, прибирање средства, јавноста, психолошка војна, собирање податоци, регрутирање и мобилизација, вмрежување, споделување на информации, перење пари, сајбер-војна, лажно купување на специјализирана опрема, биотероризам (на пример огласување за лажни и фалсификувани лекови).

Дека терористичките организации сето ова брзо го разбрале говори податокот дека во 1998 година помалку од половина организации кои во САД се нарекуваат како странски теористички организација имале своја веб-страница, додека до крајот на 1999 година, скоро сите овие групи биле присутни на Интернет, а денес сите активни терористички групи имаат најмалку една форма на присуство на Интернет. Резултатите спроведени од 1998 до 2007 година укажуваат на постоење на преку 5.000 терористички веб-страници, online форуми и chat rooms. Некои групи имаат повеќе од една веб-страница. Имено постои еден званичен (the „Home-page“) и голем број на незванични. Опремата, техничкото знаење и поддршка обезбедуваат од симпатизерите на теористичките групи, додека содржината ја обезбедуваат терористите оперативци од местото на злочинот.

Принципот на презентација е ист скоро на сите теористички веб-страници. Во нив се прикажуваат: основни цели и мисија, историјат на организацијата (ретко се ставаат страшни слики, кои сведочат за нејзините „достигнувања“). Често се наведуваат аргументи кои имаат за цел морално оправдување на нивните постапки што треба да обезбедат симпатии и поддршка во западниот дел на јавноста, а делот наменет за домашните симпатизери, содржи теми за политичките затвореници и политичката корупција кои го доведуваат во прашање легитимитетот на сопствената влада.

Презентацијата обично вклучува аудио и видео елементи. Особено внимание се посветува на логото и на симболите, додека тие кои се посоефицирани повеќе содржат говори, поезија и музика за учење. Некои имаат и фалсификувани фактографски содржини, а мал број содржат и online продавници за подароци (gift shops). Одделни интернет-страници ([http:// www. awladna.net/](http://www.awladna.net/)) содржат и компјутерски игри за деца со содржина која е идеолошка и е во согласност со целите на терористичката организација, односно кои можат да претставуваат подготовка за идно регрутирање на нови членови. Постарите се наменети за музички содржина хип-хоп и рап музичари чија примамлива мелодија, односно мелодична порака содржи повик за насилство, како што се песните на раперот Тера кој пее со пиштол во едната рака и Куранот го држи во другата.

Најважен отежнувачки фактор во борбата против користењето на интернетот од страна на терористите е непостојаната легислатива, односно нејзината недореченост и непрецизност во многу важни прашања: кои се новите кривични дела, како ги докажувате, процедурите и казните. Исто така, присутни се сериозни правни и морални дилеми: може ли државата да користи интернет за дезинформации, пропаганда, уништување на терористичките интернет-страници. Често не е јасно кој е непријателот и дали постои ризик од погрешна идентификација. Се поставува прашањето како државата да одговори (причина за војната?). Исто така не постои меѓународна согласност во иднина да се има различен пристап во однос на слободата на ширење на информациите. Така, да речеме законодавството во Велика Британија е многу строго, па во одредени случаи може да се казни читањето на терористички материјал од интернет, односно неговото поседување во персонален компјутер, додека во САД, со следење на првиот амандман не смее да се врши цензура на содржините на интернет. Националните субјекти на системот за безбедност не се подготвени за да се отворат до мера до која е потребно, за ефективна меѓународна соработка во оваа област. Конечно, јасен е процесот на радикализација на поединците и групите, но не е сосема јасно за истражувањето на опциите за дерадикализација. Тие се многу

осетливи и на прашањата за користење на интернетот за контрапропаганда која ако е умерена нема ефект, а ако е агресивна може да има и контраефект.

Интернетот како нов глобален медиум не е единствено и исклучиво оружје на терористите. Тој е само едноставно техничко средство во рацете на луѓето и како такво не е ниту добро, ниту лошо средство. Од луѓето зависи како и во кои работи ќе го користат. Во таа смисла тој е и ново оружје кое стои на располагање на службите кои се задолжени за контрола и искоренување на тероризмот. Преку интернетот силите за безбедност можат многу да дознаат за верувањата, вредностите, плановите и активностите, како и за однесувањето на терористичките организации. Овие информации се многу корисни за спречување на терористичките напади.

Заклучоци

Модерниот тероризам е скроен така да биде прилагоден на медиумите и современите средства за комуникација. Терористите сакаат Владата и јавноста да обрнат внимание на нивното дејствување, така што медиумите ќе обезбедат водење на пропагандната кампања. Често се тврдеше дека тероризмот се пресметува со насилство, обично дека е насочен кон симболични цели, дизајниран да пренесе политичка или верска порака. Поради тоа целта на терористите може да биде придобивање на широката поддршка од јавноста, провокација на која определената земја може да одговори брзо, а со тоа и погрешно, привлекување на нови членови во организацијата, поларизација на јавното мислење, демонстрација на способноста да се предизвика болка, или доказ дека владата на одредената земја може да биде загрозена.

Ако се постави прашањето дали медиумите им „помагаат“ на терористите одговорот може да биде различен. Најлесниот начин е да се каже дека секој публицитет е добар публицитет. Оваа максима може да се однесува на тероризмот, па дури и да се случи подметнатата бомба да не експлодира, самиот чин на теористичкиот напад, придонесува за таа терористичка група да се чита и пишува. Тероризмот има несразмерно голем простор во медиумите, во програмата на вестите, но во прв план тој може да се забележи во занемарените политички прашања, како бранот на палестинскиот тероризам кој во седумдесеттите и осумдесеттите години го привлече вниманието на светската јавност, за она што на просторот на кој живеат Палестинците се случило пред тоа време. Тероризмот, исто така, може да покрене јавна дебата за одредено прашање во медиумите за двете страни: радикалните погледи на терористите од една страна и жртвите на терористичкиот напад од друга страна.

Меѓутоа, во исто време постои и сомневање дали медиумите навистина им помагаат на терористите. Нападите можат да излезат од контрола и можат да имаат непредвидени последици. Прекумереното злосторство може да ги избрка потенцијалните поддржувачи и симпатизери, терористичките акции имаат различно значење за различна публика, па дури и кога планот на терористите се остварил во целост, тие не го контролираат и следат начинот на кој медиумите ќе известуваат. Конечно, кога ќе се употреби терминот терористи, привлекува внимание на публиката во однос на методите на одредена група, а не на пораките од таа група. Тоа често, во очите на јавното мислење, го скратуваше и негираше легитимитетот на целите на таа група.

Зошто тогаш медиумите ги следат терористичките напади, зарем не би било многу полесно да не известуваат и да им го скратат публицитетот кој е еден од основните цели на тероризмот? Секој новинар ќе ви каже дека терористите и терористичките напади се еден вид вести. Постои симболична врска помеѓу терористите кои сакаат внимание и медиумите кои бараат драматична приказна која ќе го зголеми тиражот и гледаноста. Повеќето медиумски организации, иако се свесни дека теористичките групи манипулираат со медиумите, сакаат да

известуваат за значајните случувања, но да не станат отворена сцена за терористите. Меѓутоа, конкретно телевизиските вести станаа несакан актер во драмата на тероризмот.

Начинот на кој медиумите известуваат може да влијае на исходот на терористичките инциденти. Смесената кампања за известувањето за киднапирањето понекогаш може да ги заштити животите на заложниците, првенствено за добивање на поддршка од меѓународната јавност во барањето да се ослободат киднапираните. Од друга страна, известувањето на медиумите може да го пролонгираат киднапирањето, по што терористите би можеле да го одолговлекуваат решението, сè додека публицитетот, а со тоа и вниманието на јавноста не се намали. Кога на телевизија има вести за нападот кој што е во тек, временското задоцнување на прикажувањето за она што се случува, на гледачот може да му изгледа како владата да не одговара доволно брзо на она што се случува, па така се зголемува притисокот врз официјални лица да ја решат ситуацијата, можеби предвреме, со опасни последици. Известувањето на медиумите, исто така, може да ја загрози или прекине антитерористичката операција. Медиумите може да придонесат и за апсење на терористите. Со тоа, во повеќето случаи гледањето на телевизиската програма која се однесува на каква било катастрофа, особено оние кои се предизвикани од тероризмот, имаат негативен ефект. Сепак, не треба да се заборави дека често цел на терористите се и самите медиуми. Нападите врз медиумите многу помогнале да се привлече внимание и да се влијае врз начинот на кој ќе се известува. Писма со антракс добиле неколку американски редакции, потоа убиства на новинари или киднапирани странски новинари кои тие ги сметаат за непријатели.

Во суштина, се поставува прашањето каква е улогата што медиумите можат да ја одиграат во пресрет на идните терористички напади? Веројатно никаква. Секоја од денешните телевизии би сакала нивната камера да биде единствената која во живо ќе го пренесува Армагедон. Единствено што можат да направат е да го пренесуваат мислењето на оние кои се одговорни, така што на тој начин би ги информирале оние кои се помалку одговорни, или пак, се во можност да им се спротистават.

ЛИТЕРАТУРА:

- Alexander, B. J. (1999): *Future War*, Thomas Dunne Books, New York;
- Dimitrijević, V. (1979): *Terorizam i ekstradikcija*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu;
- Dimitrijević, V. (1999): *Terorizam*, Samizdat, "FREEB92", Beograd;
- Fukujama, F. (1997): *Kraj istorije i poslednji čovek*, CID, Podgorica;
- Marković, S. (2002): *Elektronska špijunaža u eri globalizacije*, Institut za političke studije, Beograd;
- Kegley, Ch. W. Jr., Raymond, G.A., (2002): *Exorcising the Ghost of Westphalia: Building World Order in the New Millennium*, New Jersey: Prentice Hall, 2002.;
- Nye, Joseph S. Jr., (1990): *Soft Power*. - In: *Foreign Policy*, No. 80 (Fall 1990).
- Koehane, R. O., Nye, J.S. Jr., (1998): *Power and Interdependence in the Information Age*. - In: *Foreign Affairs*, Vol 77, No. 5 (September/October 1998);
- Prvulović, V. (2001): *Ekonomska diplomatija*, Grmeč, Beograd;
- Brzezinski, Z. (2004): *Američki izbor – globalna dominacija ili globalno vođstvo*, Politička kultura, Zagreb, CID, Podgorica;
- Lyotard, J.F. (1990): *The Postmodern Condition*, Manchester University Press, Manchester;
- Honing, J.W. (2001): *New Conflicts: Risks and Challenges*. - In: H. Gartner, A. Hyde-Price, E. Reiter, (eds), *Europe's New Security Challenges*, London: Lynne Rienner Publishers, Boulder;
- Goldstein, J.W.: *International Relations*, (fifth edition), New York: Longman, 2003;
- Bodrijar, Ž. (2008): *Duh terorizma*, Arhipelag, Beograd;
- Simeunović, D. (2002): *Teorijsko određenje terorizma*, iz »Međunarodni terorizam«, Beogradski forum za svet ravnopravnih, Beograd;
- Sliwowski, G. (1975): *Legal Aspects of Terrorism*, *International Terrorism and World Security*; Carlton, D. and Schaerf, C. London;
- Zinovjev, A. (2003): *Slom ruskog komunizma*, BIGZ Publishing, Beograd;

БЕЗБЕДНОСТА КАКО ПРЕДМЕТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ

Д-р Цане МОЈАНОСКИ*
М-р Марјан ЃУРОВСКИ**

Апстракт: Ако науката која се занимава со проучувањето на општеството се нарекува социологија, на војната е полемологија, на одбраната-дефендологија, на економските појави-економија, на правните појави-право (или правна наука), на политиката - политикологија, тогаш кое е името на науката што се занимава со безбедносните појави? Затоа ни се чини за потребно да запрашаме: дали таа е безбеднологија, безбедносна наука, секјуритологија, асфалиологија или нешто друго?

Клучни зборови: безбедност, национална безбедност, секуритизација, асфалиологија,

SECURITY AS SUBJECT OF RESEARCH

Abstract: If the science concerned with the study of society is called sociology, the science of war is called polemology, of defense-defendology, of the economic phenomena-economy, of the legal phenomena-law (or legal science), of politics – politicology, then that should be the name of the science that deals with the security phenomena? Therefore, it seems necessary to ask: should it be called securology, security science, asphaliology or something else?

Keywords: security, national security, securitization, asphaliology

Вовед

Едно од прашањата што предизвикува интерес во научната и во општествената јавност е дефинирањето на поимот безбедносна наука. Тоа е поврзано со поимот безбедност. За овој поим во различните јазични системи се употребуваат различни термини¹. Еден од основните проблеми е и именувањето на науката која се занимава со проучување на безбедноста². Имено, *безбедноста е појава* којашто ја проучуваат филозофијата и науката, но таа е и предмет на интерес и на другите облици на знаење, како што се религиските, здраворазумските и уметничките. Но, таа е и состојба, дејност и определени општествени

* Авторот е редовен професор на Факултетот за безбедност во Скопје

** Авторот е асистент на Факултетот за безбедност во Скопје

¹ Англиски - security, словенечки - varnost, француски - sécurité, германски - sicherheit, шпански - seguridad, руски - безопасность, турски - güvenlik, украински - безпека, шведски - säkerhet, бугарски - сигурност, албански - sigur, sigurim, грчки - asfalia (η ασφάλεια), српски - безбедност, хрватски - sigurnost,

² Мирослав Печулић, Владимир Милић: *Методологија друштвених наука*, ДБ Графика, Београд 1995, стр.12-13;

творби што на еден или друг начин го исполнуваат човековиот живот или се во функција на решавање на човековите потреби. Таа се занимава со барањето на одговор за природата на деструкциите, за ризиците и условите за создавање услови и амбиент во кои ќе се создава и унапредува човековиот живот. Таа се занимава и со *вредностите*: а) дали, колку, од што и зошто се загрозува; б) како да се подобри, унапреди или да се елиминира нивната загрозуеност и тоа од кого, со какви мерки и кон кого тие да се преземаат³.

Во продолжение ќе ја актуелизираме расправата за *разликата меѓу дејноста безбедност и науката која се занимава со неа*, односно научното промислување и откривање на научните закони и законитости во општествената област безбедност. За овие две нешта најчесто се употребуваат поимите безбедност и безбедносна наука или, во множина, науки. Но, меѓу нив не се прави јасна дистинкција. Најчесто, кога се зборува за безбедносната наука расправата се води за безбедноста и нејзината структура. Во таа смисла денес поимот безбедност се употребува во повеќе значења.

Безбедноста произлегува од потребите на поединецот. Таа претставува интерес да се зачуваат личните и колективните добра, но и да се предупредат на можните нарушувања на усвоените општествени вредности. Според современите сфаќања, безбедноста може да е поединечна, национална или глобална, економска, еколошка. Во академските кругови постои несогласување во легитимирањето на науката за безбедност. Додека некои стручњаци сметаат дека таа е потполно самостојна дисциплина, со дефиниран предмет, цели и методи на изучување, други ја класификуваат во граничните области на различните општествени науки, бидејќи според своите барања претставува „more без брег“⁴. Така, може да се прочита дека политичките науки, правото, социологијата, криминологијата и воената вештина за основа ја имаат безбедноста и тие неа ја сметаат за свој дериват. Кога зборуваме за безбедноста на национален или на глобален план, треба да се знае дека таа својот современ концепт и основни контури ги доби по паѓањето на Берлинскиот ѕид, односно после Студената војна. Терористичките напади од 11 септември 2001 означуваат нова ера во студиите и практиката на безбедноста. Глобализацијата и процесите што доведоа до промена во структурата на светската моќ и сила условија појавите што ја загрозуваат безбедноста да се согледуваат како предизвици, ризици и закани. Рангирањето на тие поими и појави зависи од степенот на нивното влијание на загрозувањето на безбедноста, па затоа тие претставуваат латентни, потенцијални или фактори на непосредно загрозување.

Во научната и стручната дебата се полемизира за безбедноста и безбедносната наука. Така, наместо за наука се зборува за состојба (интегрална безбедност), за подрачје (безбедносен сектор) или за определен систем. Несомнено е дека безбедноста е сето тоа заедно. Таа е значајна човекова дејност во која се испреплетени бројни процеси, субјекти и односи. Таа сфера ја карактеризираат специфични случувања и појави кои се предизвик за бројни поединци, органи и организации, а пред сè, за државата.

Етимолошка анализа на терминот безбедност

Во современите меѓународни односи, како и во секојдневниот живот, поимот безбедност мошне често се употребува, иако не е единствено дефиниран. Разликите се манифестираат како во теоретките пристапи во толкувањето на безбедноста, така и во основните поимни определувања.

Првиот проблем кој се јавува кога се расправа за безбедноста е од семан-

³ Јордан Спасески: *Човекот и безбедноста*; Годишник на Факултетот за безбедост, 2010, стр.38;

⁴ *Студије безбедности: потреба или мода*, www.odbrana.mod.gov.rs/o0dbrana030/28-32.pdf [пристапено на 12.04.2010]

тичка природа, но секако не е за занемарување. Споредувајќи ги ознаките кои се употребуваат за овој поим во некои од светските јазици, произлегува дека тие и сè што со нив се подразбира не се секогаш исти.

Ако ги споредиме текстовите на документите од современите меѓународни договори како што се „Договорот за Европската унија”⁵ и „Париската повелба за нова Европа”⁶ (на англиски јазик), можеме да констатираме дека изразите „безбеден” или „безбедност” се преведуваат со двата англиски термина „secure” и „safe”, односно „security” и „safety”.

Во Париската повелба за нова Европа, во делот кој е посветен на безбедноста, воената безбедност е означена како „military security”, а мерките за јакнење на довербата и безбедноста како „security building measures”. Во Договорот за Европската унија, во одредбите за заедничката надворешна и безбедносна политика, за безбедноста на Унијата се употребува изразот „security of the Union”, а за одржувањето на мирот и меѓународната безбедност „to preserve the peace and strengthen international security”.

Во францускиот јазик се употребуваат изразите „securite” и „surete” додека германскиот јазик е далеку посиромашен и со зборовите „sicher” и „sicherheit” ги покрива поимите „сигурен”, „извесен” и „безопасен”⁷. Во македонскиот јазик се употребуваат поимите „безбеден”, „безбедност” и „сигурност”. Поимот безбеден во Речникот на македонскиот јазик се толкува како „безбеден, сигурен, обезбеден”, а поимот безбедност се толкува како „безбедност, сигурност, обезбеденост”⁸. Толкувањето на поимот сигурност како „сигурност, безбедност”, всушност, претставува поистоветување на поимите безбедност и сигурност.

Изнесените примери за употребата и толкувањето на поимот безбедност упатуваат на констатацијата дека во современите меѓународни односи поимите безбедност и сигурност имаат исто значење како поимот сигурност во своето првобитно значење на латинскиот збор ‘securitas’ од кој потекнува и има пошироко значење. Имено, под овој поим не се подразбира само отсуство на опасност, туку и извесност, самодоверба, па и лекомисленост.

Неколку погледи за поимот безбедност веројатно ќе нè упатат на дилемите кои погоре ги изнесовме. Така, според Радослав Гачиновик⁹, етимолошки набљудувано, изразот безбедност потекнува од латинскиот збор securitas - atis, што значи безбедност, отсуство на опасност, извесност, самодоверба, храброст, заштитеност (securus лат. - сигурен, безбеден, храбар, уверен, постојан, цврст, посветен, вистинит итн.). Назначениот термиолошки израз послужил како фундамент во теоретското изучување на проблемот на безбедноста. Според него, во англискиот јазик се користат два изрази: security и safety. *Овде посебно се нагласува дека терминот security најчесто се користи за да се означи „националната безбедност”*,

⁵ *Pariska povelja za novu Evropu*, Međunarodna politika, 976/90.

⁶ *Treaty on the European Union*, Europe/documents No 1759/60, 7 February 1992.

⁷ Dimitrijević V., *Beleške o pojmu bezbednosti u međunarodnim odnosima*, JRMP, 2- 3/72, Beograd.

⁸ Речник на македонскиот јазик, Институт за македонски јазик, Скопје 1966.

⁹ Радослав Гачиновиќ: „Класификација безбедности“, НБП, бр.2/2007 стр.3и 4;

што имплицира на остварување и чување на државниот националниот интерес. Со терминот *safety*, пак, се означува способност за дејствување, за избегнување на несакани безбедносни ситуации или импликации. Оттаму, се извлекува констатација дека безбедноста е состојба во која се наоѓаат правните субјекти, т.е. состојба на релативно присуство или отсуство на загрозување и/или употреба на правните средства и субјекти за кои е одговорна државата¹⁰. Така, за Walter Lippmann „нацијата е безбедна во онаа мера во која таа не е доведена во опасност да ги жртвува своите клучни вредности“. Arnold Wolfers смета, пак, дека само „во објективна смисла безбедноста се мери со отсуство на закани за усвоените вредности, а во субјективна смисла отсуство на стравот, значи, дека тие вредности можат да бидат загрозени (нападнати)“. Barru Buzan вели дека „во случај на безбедноста зборуваме за тежнението кон слободата од заканите. Во контекстот на меѓународниот систем безбедноста е способност на државата и општеството да ги зачуваат независни својот идентитет и својот функционален интегритет“. Booth и Wheeler сметаат дека „стабилната безбедност единствено може да се достигне од народот и групите кои другите ги лишуваат од неа; ова може да е постигнато ако безбедноста ја сфатиме како процес на еманципација“¹¹.

Предмет на безбедноста

Поимот безбедност најчесто се доведува во релација со поимот држава. Мирко Грчиќ во основните државни функции, покрај услужната, економската, правната, социјалната и идеолошката, ја вбројува и безбедносната функција, како супстрат на претходно наведените државни функции. Безбедносната функција може да се идентификува и со принудната функција на државата, врзана за зачувување на виталните вредности на општеството: суверенитетот, територијалниот интегритет и независност, како и борбата против сите видови криминални дејствија¹². Според Слободан Милетиќ „безбедност е именка, и тоа апстрактна, односно мисловна именка која не е од материјална природа, значи не може да се допре, туку само се чувствува и се замислува“. Тој смета дека човекот е „безбеден ако не е изложен на опасности, кога е заштитен од загрозување и повредување на неговиот физички интегритет, неговата приватност, достоинство и сигурност, кога се заштитени неговите слободи и права, посебно правото на сопственост, т.е. кога неговиот имот е заштитен од отуѓувања, уништувања или оштетувања против неговата волја“¹³. Оттаму, авторот смета дека „безбедноста на човекот е состојба на заштитеност на човекот од опасности“, односно „безбедноста на граѓаните не е можна без безбедност на нивната држава и обратно“. Според друг автор¹⁴, пак, безбедноста е „својство на некој реален, општествен, природен или технички субјект (суштество,

¹⁰ Милетиќ, С., *Полициско право*, Полицијска академија Београд, 1997; стр.32;

¹¹ Цитирано според предавањето на Miroslav Hadžić: Pojam i sadržaj pojma bezbednost; www.fpn.bg.ac.rs/pages/p_id3/data [пристапено на: 10.04.2010];

¹² М. Grčić: *Politička geografija*, Geografski fakultet, Beograd, 2000, стр.133;

¹³ С. Милетиќ: *Полициско право*, Полицијска академија, Београд, 1997, стр. 22;

¹⁴ Љубомир Стајић: *Основи система безбедности*, Правни факултет, Нови Сад, 2008, стр 44;

творба или предмет) манифестирано како воспоставена, одржана или унапредена состојба и/или вредност, која се изразува преку исполнување на минимум одредени (безбедносни) стандарди својствени на тој субјект, кои му овозможуваат реална основа за опстанок, раст и развој, без оглед на носителите, обликот, времето и местото на можно загрозување.“

Безбедноста е комплексен феномен, контроверзен концепт кој низ историјата многу често еднострано и тесно се дефинираше. Во меѓународните односи, безбедноста различно се дефинира и мошне често, овој поим во литературата се користи без негово поблиско определување. Безбедноста е комплексен феномен и, во суштина, спорен концепт, не само поради неговата недостижна природа и содржина со оглед на времето и местото во кое се дискутира за него, туку, исто така, поради фактот што дискусијата за безбедноста е неизбежно поврзана со други категории: страв (за физички опстанок), отсуство на структурно насилство, мир, благосостојба и стабилност.

Како политичка концепција, безбедноста очигледно е предуслов за постоење на живот - индивидуален и социетален и се однесува на отсуство од закани и заштита од нив. Сфаќањето на безбедноста како вроден интерес на секоја индивидуа и на пошироките човечки колективитети - фамилија, општество, нација, држава, меѓународен систем, укажува на потребата од проширување на концептот на безбедноста кон овие колективитети. Оттука, во теоријата се обликуваат концепти како национална и меѓународна безбедност и, во поново време, индивидуална, социетална и глобална безбедност, што укажува на значајно ширење на нови димензии на безбедноста.

Според Рамо Маслеша, „безбедноста претставува најосновна општествена цел без која нема опстанок на општеството и овој поим се употребува речиси во сите области на животот и работата и оттука, сите настојувања одат во правец на воспоставување на соодветна рамнотежа помеѓу човекот и безбедноста“¹⁵. За Синиша Таталовиќ безбедноста е „структурен елемент на опстојувањето и дејствувањето на поединците, општествата, државите и меѓународната заедница и таа е една од темелните животни функции“¹⁶. Митко Котовчевски смета дека „безбедноста може да се третира како состојба во која е осигуран урамнотежениот физички, духовен, душевен и материјален опстанок на поединецот и на општествената заедница во однос на другите поединци, општествени заедници и природата, или безбедноста во суштина претставува иманентен структурен дел на општеството што во себе вклучува определена состојба, односно определени особини на состојбата, а исто така и дејност, односно систем“¹⁷. И за Трајан Гоцевски безбедноста, во најширока политичко - правна смисла ги опфаќа мерките и активностите за зачувување и заштита од сите видови загрозувања на независноста и територијалната целовитост на една земја и заштита на внатрешниот државен и правен поредок.

¹⁵ Ramo Masleša: Teorije sistemi sigurnosti, Magistrat, Sarajevo, 2001, стр.7;

¹⁶ Siniša Tatalović: Nacionalna i međunarodna sigurnost, politička kultura, Zagreb, 2006, стр. 11;

¹⁷ Митко Котовчевски: Национална безбедност на Република Македонија, Прв дел, Македонска цивилизација, Скопје, 2000, стр.21

Во литературата нема идентична и јасна определба за јазичниот термин со кој би се определила содржината на безбедноста, смета Јордан Спасески¹⁸. Не е секогаш јасно што се подразбира под поимот безбедност. Во стручните и теоретските трудови, а уште повеќе во слободниот говор, се употребуваат најмногу три термини: безбедност, сигурност и заштита за да се подразбере иста содржина, односно да се изедначат според нивното значење. Но, тоа не е така, и има потреба да направиме содржинско разграничување меѓу нив. Според него, терминот безбедност се употребува за со него да се објасни дека вредностите во општеството се безбедни како резултат на функционирањето на еден цел систем во којшто се уредени вкупните односи со правни и морални норми, како и функционирањето на еден целосен безбедносен систем преку мерки и активности со кои се „создава“ безбедноста, се чува и се унапредува¹⁹. И според теоријата за хиерархијата на човековите потреби на Абрахам Маслов, безбедноста стои веднаш до потребата за исхрана и минимум биолошка егзистенција. „Кога ќе кажеме дека живееме безбедно, тогаш мислиме на општото „милје“ во коешто човекот ја остварува својата животна и својата работно - творечка егзистенција. Кога нема загрозувања под она што го нарекуваме „нормално“ - она што може да се толерира, тогаш можеме да кажеме дека постои просечна безбедна состојба“²⁰.

Концепти за безбедноста

Парадигмите и институционалните модели за безбедноста имаат историски континуитет. Тие се менувале. Безбедноста нераздвојно е поврзувана со државата и со нејзината организација, органи и функција. Современите дебати за безбедноста се проширени на социјалната и политичката сфера. Иако, кога ќе се спомене поимот безбедност, пред сè, се асоцира на внатрешниот мир и мирниот живот на граѓаните, односно како слобода од закани, но упатува и на состојбата на одбрана од надворешен непријател и загрозување на суверенитетот. Значи, централниот интерес на поимот безбедност е државата, која може да е загрозна од внатрешните потреси, економските и општествените нарушувања, особено во заедниците што имаат недостаток на чувство на загрозеност на идентитетот и социјалната кохезија. Оттаму може да се констатира дека „слободата не е ништо ако нема безбедност“ и дека „тест за слободата е безбедноста на малцинствата“²¹.

Секуритизација

За безбедноста се расправа и преку концептот за секуритизацијата и хуманата безбедност. Теоријата на секуритизацијата се прашува како да се разбере реалноста во која безбедноста може да е загрозна и со невоени закани, а сепак да се задржи

¹⁸ Јордан Спасески, Македонија - столб на безбедноста и мирот на Балканот, Обнова - Кочани, Скопје, 2005, стр.37

¹⁹ Според теоријата за хиерархија на човековите потреби на Абрахам Маслов, безбедноста стои на второ место, веднаш под потребата за исхрана и минимум биолошка егзистенција.

²⁰ Ј. Спасески, цит. дело стр. 37.

²¹ Лорд Актон: Историја на слободата, Слово, Скопје, 2001, стр.70;

некој критериум за разликување на безбедносните од небезбедносните прашања. Според овој пристап таа „е резултат на потезите што политиката ја изведуваат надвор од востановените правила на игра и некое прашање се третира како прашање на посебен вид политика или како прашање кое е над нормалната политика” (Buzan, Waever and de Wilde, 1998: 23). Се отвора дебата за секуритизација, односно за заканите, опстанокот и вонредните мерки, како и за обратниот процес – процесот на десекуритизација како пат кон состојбата на „безбедноста“ (a-security), т.е. кон состојба во која со сите закани може да се излезе на крај со редовната политика²².

Уште во 1962 година Wolfers забележал дека кон безбедноста може да се пристапи објективно (кога реално постои закана) и субјективно (кога постои перцепција дека постои закана) и дека овие два пристапа не се движат секогаш по паралелни колосеци.

Генерално, прашањата и проблемите можеме да ги лоцираме на спектарот од неполитизирани, а тоа значи дека државата не се занимава со нив на ниту еден начин во институциите или во јавната дебата, преку политизирани, кога прашањето е дел од јавната политика и бара одлука и доделување ресурси од страна на властите, па сè до секуритизирани, што се случува кога прашањето е изнесено како егзистенцијална закана и поради тоа е потребно преземање мерки надвор од редовните рамки на политичката процедура. Клучниот критериум во овој контекст е дали прашањето е изнесено како егзистенцијална закана. Тоа значи дека ако тоа прашање не се реши, сè друго ќе биде ирелевантно, затоа што или загрозениот субјект нема да постои или нема да биде слободен да го решава проблемот на автономен начин. Токму затоа субјектот и бара овластување да излезе на крај со прашањето со помош на вонредни средства и да ги прекрши вообичаените политички правила на игра.

Суштински е да се знае дека прашањата не стануваат нужно безбедносни прашања, затоа што реално постои егзистенцијална закана, туку затоа што прашањата се изнесени како таква закана да постои. Притоа, ако со користење на аргументите субјектот што секуритизира успеал да се ослободи од процедурите на кои, инаку, е редовно обврзан, тогаш станува збор за успешен случај на секуритизација.

Многу е важно да се знае дека изнесувањето на една закана како егзистенцијална од страна на субјектот, само по себе не значи и завршен процес, затоа што прашањето е секуритизирано само ако публиката го прифати како такво и тогаш кога ќе го прифати како такво. Бидејќи секуритизацијата никогаш не може да биде наметната, ако не постојат знаци на прифаќање можеме да зборуваме само за обид за секуритизација, но не и за објект што е навистина секуритизиран.

Централен елемент во секоја успешна секуритизација е тоа што во јазичната теорија се нарекува акт на говорење или speech act (најчесто тоа е политички говор), кој е основата и иницијалниот чекор со кој почнува секој посебен процес на секуритизација.

Во многу слаби држави или во високомилитаризирани држави, голем дел од вообичаената политика е втурната во областа на безбедноста. Во суштина,

²² Williams, M. (2003), „Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics.” *International Studies Quarterly*, 47(4), pp. 522.

секуритизацијата треба да се набљудува како неуспех на државата да излезе на крај со прашањата и со проблемите преку редовните политички правила и процедури. Најдобро е кога политиката е во состојба да се развива според рутинските процедури без вонредно пренесување на одредени „закани“ на друго ниво на решавање. Се разбира дека во некои случаи секуритизацијата на некои прашањата е неизбежна, меѓутоа, на долг рок, десекуритизацијата е најоптимална опција.

Секуритизацијата, како и политизацијата (кога едно прашање се решава според политичките процедури во институциите), во суштина е субјективен процес. Дури и ако некој се обиде да биде објективен, тоа не е можно, освен во случаите кога заканата е недвосмислена и непосредна. Имено, за тоа да се случи би требало да се пронајдат објективни критериуми и мерила во областа на безбедноста што до сега не е дефинирано од ниту една теорија. Затоа е ноторен фактот дека различни држави и нации имаат различни прагови за дефинирање на една иста закана, на пример, за нивото на дозволена имиграција.

Веројатноста за успешна секуритизација е во директна корелација со статусот на субјектите што ја предлагаат. Безбедноста е високо структурирано поле во кое некои субјекти, само затоа што заземаат формални позиции, се општо прифатени авторитети во безбедносната сфера и со тоа ја имаат моќта да ја дефинираат безбедноста. Се разбира дека оваа моќ никогаш не е апсолутна, исто како што никому однапред не му е забрането да се обиде да артикулира или понуди алтернативни безбедносни интерпретации.

Предусловите за секуритизација можат да се поделат во две категории: првата е внатрешна, лингвистичка, на страната на субјектот што го врши актот на говор, а втората е надворешна, контекстуално-социјална и зборува за амбиентот во кој се изведува актот. Успешната секуритизација е секогаш комбинација на двете споменати групи предуслови.

При безбедносните анализи, но и во процесот на секуритизација се присутни три видови безбедносни единици:

1. Референтни објекти се тие кон кои е упатена заканата, тие се егзистенцијално загрозувани и имаат законско побарување да опстанат.

2. Субјекти што секуритизираат се тие што прогласуваат некој референтен објект за егзистенцијално загрозен.

3. Функционални субјекти се тие што влијаат врз динамиката на еден сектор, без при тоа да го имаат статусот на референтен објект или субјект. На пример, една компанија што ја загадува околината може да биде функционален субјект во еколошкиот сектор иако не е референтен објект и не се обидува да ги секуритизира еколошките прашања²³.

Хумана безбедност

Значаен теоретски концепт е хуманата безбедност. Таа се определува како основен услов за одржлив човечки развој и е резултанта на општествените,

²³ Стево Пендаровски „Меѓународна безбедност“ Скопје 2009 год.

психолошките, економските и политичките аспекти на човечкиот живот кој во периодите на нагласени кризи или хронична сиромаштија го штитат опстанокот на поединецот, ги потпомагаат одделните и групни способности за да се задржи минимален животен стандард и да се унапредува конструктивната поврзаност за групата и трењето во времето. „Хуманата безбедност ја опишува состојбата за постоење преку кое можат и се задоволуваат основните материјални потреби и во која може да се оствари човековото достоинство, како и значајното учеството во животот на заедницата“²⁴. Хуманата безбедност ја опфаќа и нематеријалната димензија. Затоа нејзините настојувања се насочени кон обезбедување на задоволеност на основните материјални потреби на човештвото. Затоа нејзин интерес е задоволувањето на најосновните потреби за опстанок на човечките суштества, потребите за храна, домување, образование и здравствена заштита.

Но, во дебатите безбедноста се набљудува како дејност во општеството и е предмет на интерес на повеќе субјекти, институции и органи. Тие се ангажираат за заштита на определени вредности и добра и секој од нив применува специфични мерки и методи. Така, некои од нив ги подготвуваат и донесуваат правните прописи, ја вршат нормативната дејност од оваа област, други преземаат превентивни, трети преземаат репресивни, четврти образовни, петти заштитни и други мерки итн.

Видови безбедност – класификација на безбедноста

На крајот на 20 и почетокот на 21 век, под влијание на промените кои настанаа во меѓународните односи (глобализацијата и регионализацијата, демографските и еколошките проблеми), истражувањето на безбедноста беше проширено со концептите на индивидуалната, социеталната, регионалната, меѓународната и глобалната безбедност.

Безбедноста и понатаму останува спорен поим. Неговото редефинирање се движи во просторот на дијалектиката помеѓу сознajните и материјалните фактори, односно помеѓу изменетите услови за опстанок и просперитет и новите научни сознанија. Клучни прашања во редефинирање на концептот на безбедност се: што/кој е референтен објект на безбедноста, чија безбедност е во прашање, што значи безбедноста и кои се неопходните услови за нејзино исполнување. Овие прашања се протегаат од политичките преку економските кон општествените и еколошките, како и воените проблеми.

Симплифициран одговор на прашањето кој е референтен објект на безбедноста, односно безбедноста на државата, не ги задоволува современите димензии на концептот на безбедноста. Имено, безбедноста на кој било од референтните објекти не може да се воспостави во вакуум или во изолација од другите актери на меѓународниот систем. Безбедноста на еден од нив претставува состојба - предуслов за безбедноста на другите субјекти.

Без оглед на фактот што постојано се нагласува потребата од проширување на значењето на концептот за безбедност, преку воспоставување на неговите релации со различни општествени сфери и на различни нивоа, традиционалното гледање на

²⁴ Caroline Thomas, and Peter Wilkin, eds. Globalization, Human Security, and the African Experience. Boulder/London: Lynne Rienner Publishers, Inc, 1999, p. 3.

безбедноста сè уште е присутно. Имено, државите сè уште претставуваат главен објект во рамките на безбедносните анализи. Државата и понатаму го задржува правото да ја заштити својата безбедност, при што тој поим, покрај воените, ги подразбира и општествените, природните, политичките, економските, еколошките, техничко-технолошките елементи. Во таа смисла, националната безбедност зазема централна позиција, што значи дека најцелисходен начин да се проблематизира безбедноста е таа да се постави во нејзиното традиционално значење (национална безбедност) и да се прошири со соодветните динамики. Националната безбедност се сфаќа како систематичен безбедносен проблем во којшто и индивидуите и државите, субдржавните елементи и меѓународниот систем имаат свој удел, во којшто економските социјалните и факторите на животната средина се подеднакво значајни како политичките и воените. Ваквата интегрална перспектива изразена преку различните нивоа и секторите на националната безбедност, претставува рационална платформа за согледување на проблемите од доменот на безбедноста²⁵.

Класификациите на безбедноста се потпирале на повеќе критериуми. Така, според предметот на заштита се изведуваат следните **видови безбедност**: а) лична безбедност; б) државна безбедност; в) цивилна (граѓанска) безбедност; безбедност во сообраќајот на патиштата, на реките, езерата и морињата и во воздухот; безбедност на објектите; безбедност во туризмот; безбедност во царинското работење; безбедност на просторот; безбедност на податоците, компјутерска безбедност, еколошка безбедност и слично.

Во дефинициите на поимот безбедност се нагласуваат **три аспекти на безбедноста, како**: а) функција, б) служба и в) состојба.

Безбедноста како **функција** во државата се однесува на правните норми, на институционалната структура и на задачите на субјектите. Содржината на безбедноста како **служба** се исцрпува во опцртувањето на облиците, спецификите и задачите на институционалните решенија (Агенција за разузнавање; Дирекција за државна безбедност и контраразузнавање и Служба за јавна безбедност). И безбедноста како состојба претставува конзистенција на супстанцијата, односно во општествените односи, на општествените, економските и еколошките услови во рамките на дефинираните (очекувани) услови и потреби во: а) општеството, б) државата, в) определен простор, г) определена гранка на дејност и слично.

Тесно поврзан со овој поим е и поимот *ситуација*. Поимот *ситуација* се подразбира како актуелна состојба на материјалните и социјалните услови²⁶. Безбедносната ситуација, според тоа, е постоење и својство на определени политички сили и односите меѓу нив (создадени, латентни, потенцијални, можни). Таа е констелација на интересите и средствата што се применливи на дадениот простор и во даденто време и што постојните сили ги користат за решавање на општествените и политичките прашања со цел да обезбедат мир и благосостојба за непречено дејствување на човекот и неговите асоцијации и институции.

²⁵ Снежана Никодиновска-Стефановска „За безбедноста-нови концепти“, Годишник на Факултетот за безбедност, Скопје, 2009, стр. 175;

²⁶ Slavomir Milosavljević: *Politička akcija*, Institut za političke studije FPN, Beograd, 1980, стр. 101;

Од досегашната расправа можеме да констатираме дека асфалиологијата своите научни сознанија ги црпи од мноштвото чинови, дејствија, процеси, односи и творби во создавањето, развивањето и зачувувањето на безбедноста. Според тоа, асфалиологијата за предмет на своето истражување ја има безбедноста како состојба, организација и функција. Безбедноста како состојба претставува заштитеност на некое добро, вредност, придобивка, општество (заедница). Во политичко-безбедносна смисла ја опфаќа целокупната заштита на државата од сите видови субверзивна дејност и другите штетни дејности и влијанија.

Но, ние овде го отвораме прашањето за називот (името, именувањето) на **асфалиологијата (науката за безбедноста)**. Зошто е потребно тоа? Одговорот е едноставен, за да се направи дистинкција меѓу науката и човековата активност во сферата на безбедноста, која, сама по себе, заедно со другите подрачја на човековата активност, непосредно или посредно, влијае на основите на неговата безбедност.

Но, пред да ги актуелизираме тие прашања вниманието ќе го задржиме на едно друго прашање: што е науката?²⁷ Дали денес на ова прашање може да се даде изречен, потполн, решителен и за мнозинството истражувачи прифатлив одговор? И најлапидарниот одговор на овие прашања ќе покаже дека науката се сфаќа како систем на знаења за стварноста. Medawar смета дека науката е „организирано знаење“. За Ракитов, науката е знаење, таа е систем на знаења за законите на функционирањето и развојот на објектите. Munz, пак, смета дека изразите „наука“ и „знаење“ се синоними и дека, освен збрката, ништо не настанува од настојувањето да се одржи општата разлика меѓу значењата на тие два изрази²⁸. И оттаму ќе запрашаме **како се нарекува науката која се занимава со проучувањето на безбедноста**? Ако науката која се занимава со проучувањето на општеството се нарекува социологија, на војната е полемологија, на одбраната-дефендологија, на економските појави економија, на правните појави право (или правна наука), на политиката - политиколошка наука, тогаш кое е името на науката што се занимава со безбедносните појави? Затоа ни се чини за потребно да запрашаме: таа е безбеднологија, безбедносна наука, секуритологија. Нашата ориентација е дека таа треба да се определи со терминот **асфалиологија**. Имено, преку сложенката на два старогрчки поими (*asfalia*, *асфа́лиа* = старогрчки – безбедност; *logia* – наука), именувањето на науката за безбедноста би го вршеле со поимот **асфалиологија** = наука за безбедноста)²⁹. Но, можни се и други начини на именување. Така, професорот Јордан Спасески, поради влијанието на англискиот јазик во современиот свет, смета дека науката за безбедност, односно безбедносната наука треба да се именува со поимот **сеќјуритологија** (*security* – безбедност и *logia* – наука). Оттука, неопходно е да се позанимаваме со именувањето на оваа наука.

²⁷ Živan Ristić: *O istraživanju, metodi i znanju*; Institut za pedagoška istraživanja; Beograd 1995; стр. 17-18;

²⁸ *Ibidem*..., стр. 17-18;

²⁹ *асфа́лиа*- безбедност, сигурност, гаранција, трајност, заштита, претпазливост, верност, увереност, доверба, надежност, силост, цврстина, разборитост, опрезност, неколебливост и (бушон - електр. осигурувач). Овој израз го задржал своето значење од класичниот старогрчки јазик до новозаветниот библиски византиски грчки јазик сè до катаревуса и до современиот говорен грчки јазик –димотики.

Безбедноста е предмет на науката, односно на научните истражувања. Постојат бројни науки и научни дисциплини што се занимаваат со различни пристапи во проучувањето на безбедноста, а се поврзани со: а) вредностите; б) загрозувањата на вредностите; в) методите и средствата со кои се откриваат загрозувањата на вредностите; г) мерките, методите и средствата кои треба да се употребат за попречување и сузбивање на загрозувањата; д) правото на безбедност; е) безбедносната политика; е) личноста – деликвент; ж) безбедносните организации и институции; з) безбедносните односи. Но, постои и наука која се занимава општо со безбедноста позната како општа наука за безбедноста или асфалиологија.

Безбедноста е предмет на интерес и на религиските интерпретации и знаења. Религијата преку начелата и практикувањето на истите прокламира односи меѓу луѓето проткаени со барања за мир и благосостојба на земјата и меѓу луѓето. Преку принципот *верување* религијата тежнее да создаде позитивен дух кај луѓето или да го скроти немирниот дух меѓу луѓето. Таков е примерот со *Десетте Божји заповеди*. Тие се во функција на безбедноста на верниците, како и во функција на безбедноста на човекот како поединец³⁰.

Безбедноста е предмет на проучување на различни науки и пристапи. Таа е содржина и предмет и на меѓународните безбедносни студии, како обид на најсеопфатен начин да се истражува комплексниот поим на безбедноста во модерното општество и меѓународната заедница. Во таа насока, се идентификуваат четири основни пристапи (концепти) кон истражувањето на современата безбедност: а) национален, б) меѓународен, в) регионален и г) глобален безбедносен концепт.

Националниот безбедносен концепт ја проучува безбедноста на ниво на нација-држава и е фокусиран на проблемите на безбедноста, благосостојбата и државниот опстанок.

Меѓународниот безбедносен концепт експлицитно ја разгледува безбедносната дилема на современата држава и признава дека безбедноста на државата е поврзана со безбедноста на другите држави.

Регионалниот безбедносен концепт проучува безбедносни проблеми на посебни региони на светот (пример: Европа, Југоисточна Азија, Африка, Латинска Америка итн.).

Глобалниот безбедносен концепт ја проучува безбедноста како дел на комплексната природа на модерното општество и, во просторна смисла, како безбедност во светот или на планетата³¹.

Процесите на интернационализација и глобализација условуваат да се редефинираат постулатите карактеристични за класичната концепција на суверенитетот на државата-нација. Ќе потсетиме дека тој вид суверенитет, всушност, претпоставува речиси целосна контрола на државата-нација над својата територија, луѓето и природните ресурси. Во современи услови е ослабнат супрематот на државата-нација и во општествените активности сè поголема е инволвираноста на поединците, општес-

³⁰ *Ibidem...* стр. 38;

³¹ Според: Марина Митревска, Антон Гризолд, Вlado Бучковски, Ентони Ванис: *Превенција и менаџирање на конфликти -случај Македонија- (новабезбедносна парадигма)*; Бомат графикс, Скопје, 2009, стр. 27-28;

твените групи, асоцијациите, односно на граѓанското општество. Таквите процеси се стремат кон повисоко ниво на унификација на светскиот поредок. Теоретски, како и практично, се афирмира нов поим за безбедноста - концепт на хуманата безбедност. Тој во преден план ја има безбедноста на поединците. Во него се инкорпирани „два фундаментални елементи, односно: 1) слобода од потреба и 2) слобода од страв. Меѓу основните закани на хуманата безбедност се сметаат сиромаштијата, економската нееднаквост, болестите, кршењето на човековите права, деградацијата на животната средина и природните и други катастрофи“³².

Безбедноста е структурален елемент на општеството, односно таа е посебна карактеристика на државата. Таа се определува како национална или како внатрешна или надворешна безбедност, односно меѓународна или глобална безбедност³³.

Определувањето на значењето на меѓународната безбедност се базира на созанието за постоењето на вредности кои не се исто што и збирот на вредности кон кои тежнеат државите во остварувањето на нивната национална безбедност. Така, при дефинирањето на меѓународната безбедност се поаѓа од општите вредности кон кои тежнее човештвото, кои се поврзани, но не се исти со одделните вредности на националната безбедност на државите. Таа се смета за општо добро или вредност на човештвото во смисла на отсуство на опасност по опстанокот на човечкиот род. И на крајот, таа се смета и како збир на мерки со кои се гарантира нормалното постоење на сите држави и елиминирањето на војна како битен услов за опстанокот и развојот на меѓународната заедница³⁴.

Меѓународната (глобална или универзална) безбедност се однесува на глобалната меѓународна заедница. Таа не само што ја означува вкупноста на индивидуалните национални безбедности, туку, исто така, значи опција за вредностите во меѓународните односи во рамките на нациите-држави. Националниот опстанок бара перманентна меѓународна рамка на општо прифатени вредности како основа за регулирањето на односите помеѓу меѓународните субјекти. Имајќи ја предвид комплексноста и раслојувањето (стратификацијата) на меѓународните односи (нивоата на процесите на интеграција и глобализација, ефикасноста или неефикасноста на механизмите за обезбедување национална и меѓународна безбедност, состојбата на работите во воените, политичките, економските и другите односи меѓу државите) се чини дека меѓународната безбедност би требала да биде множество на мерки кои би обезбедиле постоење на сите држави и е услов за постоење и развој на меѓународната безбедност. Во таа насока, се смета дека четири трендови влијаат на стратегијата на балансирање на моќта на државната безбедност: а) економската меѓузависност меѓу државите; б) модернизацијата и урбанизацијата, како и развој на комуникациските системи во земјите во развој; в) достапноста на воената технологија; г) променетиот ред на приоритети

³² *Ibidem...* стр. 28-29;

³³ Јордан Спасевски, Пере Аслимовски: *Дефендологија*, Педагошки факултет Битола, Охрид 2006, стр. 43;

³⁴ Според: Снежана Никодиновска Стефановска: *За безбедноста – нови концепти*; Годишник на Факултетот за безбедност, Скопје, 2008/2009; стр. 220-229;

во разрешување на непредвидливи меѓународни проблеми во светската политика³⁵.

Од друга страна, националната безбедност се дефинира како отсуството на каков било страв од напад, загрозување на интересите или закана на друга или други држави, при што безбедноста се поставува во афирмативен однос кон несигурноста и стравот и претставува состојба на потполна смиреност во која на државата не ѝ се заканува никаква опасност. Сепак, безбедноста кон која тежнее секоја држава, иако не може да се нарече апсолутна, подразбира физички опстанок на една земја и нејзиното население, независноста и материјалниот просперитет на земјата и доколку тие елементи не се загрозени, постои нормален степен на национална безбедност³⁶.

И покрај глобалната димензија на современата безбедност, нејзината национална (државна) димензија сè уште останува клучната константа. На национално ниво, современите држави ја обезбедуваат безбедноста на нејзините граѓани преку активностите на нивните национални безбедносни системи. Како заеднички елементи на националната безбедност на современи држави се: а) безбедносната политика; б) безбедносната структура и в) безбедносната самоорганизација на цивилното општество.

Безбедносната политика се поврзува со напредни подготовки против заканите кои произлегуваат од природата, општеството и односите помеѓу заедниците. Безбедноста во такви услови е мрежа на мерки, активности и операции со чија помош се воспоставува национален безбедносен систем. Со безбедносната политика се операционализираат политичките, организациските, техничките и други принципи на безбедносната политика.

Безбедносната структура е специфична за секоја индивидуална држава. Функциите на структурните елементи ги извршуваат: полицијата, безбедносната разузнавачка служба, царината и другите агенции за контрола.

Безбедносната самоорганизација на цивилното општество е насочена кон барањата за да се обезбеди безбедност на индивидуално ниво и на ниво на заедницата. Таа опфаќа: активности за спонтанa самозаштита (самоодбрана) на поединците и различни форми и нивоа на самоорганизација на општествените групи (интересни групи, локални заедници)³⁷. Таа е поврзана со индивидуалната одговорност. Индивидуалната безбедност, покрај физичкиот опстанок, опфаќа и други комплексни фактори, како што се на пример здравјето, статусот, богатството, слободата и др. Токму поради многуте различни аспекти на индивидуалната безбедност, тешко е да се направи разлика помеѓу субјективната и објективната проценка кога човекот како индивидуа е безбеден³⁸.

Заканите и ризиците се составен дел на современите односи³⁹. Ризик е можна, претпоставена, очекувана појава, веројатно случување со можен позитивен или нега-

³⁵ Марина Митревска, Антон Гризолд, Владо Бучковски, Ентони Ванис: *Превенцијаи* ... цит. дело, стр. 30;

³⁶ Снежана Никодиновска Стефановска: *За безбедноста* ... цит. дело, стр. 223;

³⁷ Марина Митревска, Антон Гризолд, Владо Бучковски, Ентони Ванис: *Превенцијаи* ... цит. дело, стр. 36;

³⁸ Снежана Никодиновска Стефановска: *За безбедноста* ... цит. дело, стр. 225;

³⁹ Цитирано според Сашо Герасимовски: *Проценка на ризиците во приватниот безбедносен сектор*; Годишник на Факултетот за безбедност, 2010, стр. 71-74;

тивен исход, но најчесто негативен, односно можна опасност која се идентификува како негативен безбедносен ризик⁴⁰. Ризикот е поврзан со веројатноста околу случувањето на определен настан со позитивни или негативни исходи, односно придобивки или штети. Значи, ризикот има двојна природа: тој е вистинит, но и лажен; објективен и субјективен; реален и конструиран. Процената на ризиците се дефинира како „систематски и целосен приказ и опис на манифестните и латентните фактори на ризикот кои можат да доведат до закани и загрозувања на вредностите и добрата значајни за безбедносниот субјект кој ја изготвува“⁴¹. Процената на ризикот е најзначајното средство на превентивната безбедносна политика, а исто така и на безбедносната култура како нејзин основен чинител.

„На меѓународен план, светот се наоѓа во фаза на преиспитување на многу состојби поврзани со економската криза, меѓународниот криминал, меѓународното насилство од големи размери, арсеналот на оружје за уништување на природата и човештвото и слично“⁴². Затоа се смета дека безбедноста во светот на многу простори и во многу области е нарушена. Ниту луѓето индивидуално, ниту државите не се безбедни.

Методи на безбедносната наука

Оттаму, за истражувањето на безбедносните појави, во меѓународната заедница се користат општите научни методи. Но, особено значење имаат статистичкиот иметодот на моделирање. Моделирањето подразбира изградба на една хипотетична конструкција на истражуваната појава. Во таа смисла, особено е продуктивна примената на симулацијата и изработката на сценарио, како и користењето на квалитативните методи, како што се делфи-методот и SWOT-анализта. Како заеднички општествено-истражувачки методи се вреднуваат и аксиоматскиот, хипо-

⁴⁰ „Дефинирањето на ризикот е сложено поради неговата полисемичност и протејското, тешко дофатливо, а понекогаш и недофатливо значење, што произлегува како од неговата структура така и од социо-културните субјекти кои просудуваат за неговата вредност и значење“; според Сашо Герасимоски, *Ризиците и приватната безбедност*, Хоризонти, Год. 5., Бр., 5., Битола, (2009), стр. 193-203. „Под поимот ризик треба да подразбереме претпоставено, очекувано, можно идно дејствие, појава или нестојување предизвикано од човек, технолошки процес или природна појава, кое, под определени услови, причини или поводи може да предизвика некаков облик на загрозување на луѓето, имотот или некое друго културно или природно добро“; според Јордан Спасески, Пере Аслимоски, Сашо Герасимоски, *Приватна безбедност*, (Скопје-Охрид: Полициска академија и Факултет за туризам и угостителство, 2008), стр. 109.

⁴¹ Секое проценување на ризиците, всушност, се заснова на и зависи од, повеќе или помалку, човечката оценка, вреднување и судење, па во таа насока е и „надминувањето на поделбата на објективна и субјективна проценка на ризиците“ и од страна на еден авторитет во светски рамки како *Кралското научно друштво* на Обединетото Кралство Велика Британија и Северна Ирска; види повеќе кај Royal Society, *Risk: Analysis, Perception and Management*, (London: Royal Society, 1992), pp. 89-90. Во проценувањето на ризиците, самите субјекти вклучуваат и обединуваат различни извори на сознанија и фактори во определувањето на карактерот на ризиците, како лични искуства, човечки и нечовечки фактори, сознанија на локалната и пошироката средина, науката и јавноста, но секојпат тие се обработуваат на креативен начин во намерата да се излезе на крај со менливата и непостојана природа на современите ризици; за ова повеќе види кај A Irwin, P. Simmons, G. Walker, *Faulty Environments and Risk Reasoning: The Local Understanding of Industrial Hazards?*, in *Environment and Planning*, Vol.31, (1999), pp. 1311-1326.

⁴² Според Јордан Спасески: *Човекот и безбедноста*, Годишник на Факултетот за безбедност, Скопје, 2010, стр. 31;

тетично-дедуктивниот (ХД-методот), аналитично-дедуктивниот (АД-методот) и компаративниот метод. Сместата на овие методи е во објективизацијата на сознанијата, во нивната формализација и олеснувањето на примената, во усогласувањето на примената на посебните методи, додека кај компаративниот метод станува збор за споредување на истражувачки сознанија од различни поднебја или околности, со ист социјален контекст и споредливи внатрешни системи. Се користи и методот на анализа на содржина на документациски и историски извори, а не помалку и методот на набљудување⁴³. Поретко се истражува со методот „студии на случај“. Но, пред да се изложат нивните посебни методски и апликативни белези, треба да се дадат две забелешки околу суштината на нивната употреба и класификација. Во таа смисла, значајна е класификацијата на Павао Новосел, кој посебните методи ги групира во три целини: а) методи на откривање, при што особено ги истакнува- самонабљудувањето или интроспекцијата, непосредното набљудување, експлоративното анкетирање, проучувањето на документите, матрицата на откривање итн.; б) методите на верификација, меѓу кои ги наведува факторската и димензионалната анализа, конкомитантната и лонгитудиналната анализа, матрицата на причинските врски на појавноста и сл.; в) методите на оперирање со искусствени податоци, меѓу кои се: непосредното набљудување, анкетата и анализата на содржината⁴⁴.

Како и во други науки, можноста за научно истражување на безбедносните појави првенствено е условена од карактеристиките на предметот, од теоретскиот фонд (посебно од неговиот сознаен досег) и од јазикот на безбедносните науки. Навистина, можноста за истражување е условена со целосна методологија на безбедносните науки, потоа од кадрите, од општиот став кон истражувањата, средствата за истражување и слично. Сепак, истражувањата, посебно методите, примарно зависат од останатите конституенси на безбедносните науки. Во методолошката теорија се инсистира на единството на предметот и методот на истражувањето. Епистемолошките карактеристики на предметот го определуваат методот⁴⁵. Тоа значи дека методот на асфалиологијата (безбедносната наука) е специфичен во однос на методот на другите науки колку што се специфични и безбедносните појави како предмет на истражување во однос на подрачјето на стварноста што ја истражуваат другите науки. Неспорно е дека карактеристиките на безбедносните појави ги имаат истите импликации на методот и, оттука, на можноста на научното истражување во асфалиологијата (безбедносните науки)⁴⁶.

Постапките на луѓето (припадниците на органите на безбедноста) во односите со другите луѓе не се, нити можат строго да се програмираат, туку се зависни од

⁴³ Димитар Мирчев, Лидија Христова: *Модерна политологија – темелите на проучувањето на политичкиот живот*; Универзитет ФОН, Култура, Скоје, 2008, стр. 399-403;

⁴⁴ Види: Pavao Novosel: *Politička znanost – metode*, Naprijed, Zagreb стр. 415-490;

⁴⁵ Цане Мојаноски: *Дилеми во дефинирањето на методологијата на асфалиологијата*; Види: Безбедноста, еколошката безбедност и предизвиците на Република Македонија; Факултет за безбедност; Скопје; 2010; стр. 15-16;

⁴⁶ Цане Мојаноски: *За поимот наука за безбедноста (асфалиологија)*; Годишник на Факултетот за безбедност, 2010, стр.12; и Цане Мојаноски: *Методологија на безбедносните науки – основи*, книга I; Факултет за безбедност, Скопје 2012; стр.186-196;

личноста, од емоциите, способноста, знаењата и вредностите на истата⁴⁷. Постапките се определени со правните норми за безбедност. Тие се темелат на квалитативните вредности на луѓето. Во нив се нагласени принципите: активност, иницијатива, хуманост, доследност итн., кои понекогаш не се во согласност со технизирани системи. Но, безбедносните структури, не само заради карактерот на работата и специфичноста на дејноста, се затворени структури. Тие се обвинени со ореол на тајност. Таквата положба им обезбедува претпоставки субјективните слабости и незнаењето да ги покриваат со принципот на тајност. Затоа, а особено од аспект на задоволување на начелото на проверливост и достапност на податоците е отежната можноста да се проучуваат или истражуваат активностите на безбедносните органи⁴⁸. Затоа и не можат да се очекуваат егзактни резултати од истражувањата. Меѓутоа, субјективната природа на дејноста на органите на безбедност условува за таквите (неегзактни, веројатни) резултати на истражувањата да се користи сложена методска рамка и употреба на методи со чија помош индиректно ќе се создаваат процесите и содржината на работа⁴⁹.

Безбедносните појави имаат интердисциплинаран предмет на истражување, затоа што се сложени, динамични и хиерархизирани, и содржат фактори кои ги проучуваат различни науки. Значи, бидејќи не можат да се сведат на елементарна појава, безбедносните појави се предмет на многубројни научни дисциплини⁵⁰. Истражувањата во безбедносните науки се интердисциплинарни, затоа што мораат да се потпираат на сознанијата на тие научни дисциплини и да ги користат методите со кои тие дисциплини се служат. Се разбира, таквите истражувања се сложени и долготрајни, а резултатите се зависни од нивото на теоријата и методот на бројните научни дисциплини⁵¹.

Заради фактот дека некои безбедносни појави се повремени, истражувањата го губат стабилното (трајно) емпириско тло. Наместо стварните појави (на пример, граѓанските нереди, терористичките дејствија, криминалниот акт и слично.), имитацијата и моделите стануваат емпириско поле⁵². Затоа некои истражувања во безбедносните науки се модални. Тоа има значајни импликации на можноста за сознание. Имено, моделите не можат да се идентични, па ниту слични со оригиналите.

⁴⁷ Јордан Спасески: Македонија- столб на безбедноста и мирот на Балканот, Обнова- Кочани, Скопје, 2005; стр. 33;

⁴⁸ Новак Милошевиќ, Саша Милојевиќ: *Основи методологије безбедносних наука*; Полицијска академија; Београд, 2001; стр.34;

⁴⁹ Јордан Спасески, *За потребата од современо вреднување на безбедносните превентивни мерки при градењето на безбедносната архитектура на Европската унија*; Види: Безбедноста, еколошката безбедност и предизвиците на Република Македонија; Факултет за безбедност; Скопје; 2010; стр. 3-4;

⁵⁰ Јордан Спасески: Човекот и безбедноста; Годишник на Факултетот за безбедност, 2010, стр.23;

⁵¹ Оливер Бакрески: *Нови предизвици за безбедноста*, Годишник на Полицијската академија, Скопје, 2007, стр.11;

Фросина Ташевска-Ременски: *За некои општествено-политички аспекти на исламскиот радикализам и регионалната и глобалната безбедност*, Годишник на Полицијската академија, Скопје, 2007, стр.19;

⁵² Јордан Спасески: Безбедносната политика во услови на светски процес на глобализација; Годишник на Полицијската академија, Скопје, 2008; стр.363; Фросина Ташевска-Ременски: НАТО моделот за управување со кризи; Годишник на Полицијската академија, Скопје, 2008; стр.371;

Ако и се слични според просторот, времето, физичките сили и активности, не можат да бидат слични според квалитативните вредности на луѓето, ни според резултатите (на пример: загубите); тие вредности не можат валидно да се моделираат, па ниту да се истражуваат. Оттаму, резултатите можат само условно да се сигурни⁵³.

Затоа што безбедносните појави се повремени и што се јавуваат во конкретни облици и содржини, истражувањата се тешко проверливи. Доколку фактичките ставови на безбедносните науки се изведуваат индуктивно од претходното искуство (како критериум на верификација), можат да се вистинити и оперативни колку и тоа искуство; со искуството застаруваат, ја губат силата на фактите и стануваат хипотетички ставови. Тие, значи, треба повторно да се проверуваат за да можат во стварноста да дејствуваат како факти⁵⁴. Притоа, секогаш треба да се има во вид дека ставовите за многобројните квалитативни чинители - луѓето - припадници на органите на безбедноста тешко можат емпириски да се проверуваат и да се мерат надвор од вистинската дејност на системот на безбедност. Доколку ставовите се верификуваат теориски, со утврдување на согласноста со најопштите ставови на безбедносните науки или дури со нормативните ставови (дедуктивно), постои опасност од позитивизам и вулгаризација, затоа што сите ставови кои се верификуваат мораат да се согласни со ставовите на теориите со кои се верификува. Во овој тип на верификација сосема се сигурни случаи за теоријата да ја потврди исправноста на ставот кој е противречен на таа теорија. Теоријата најчесто се прифаќа позитивистички, како априори вистинита⁵⁵.

Очигледно е дека индуктивниот и дедуктивниот начин на верификација одделно не се доволни, ниту се сигурни за истражувањето на безбедносните појави. Секој од нив има извесни предности, но и недостатоци, па затоа се смета дека верификацијата може да е коректна само ако е изведена со дијалектичкиот индуктивно-дедуктивен начин. Значи, единствено со заемна емпириска и теориска верификација е можно да се дојде до фактички ставови за безбедносните науки⁵⁶.

Можноста за научно истражување на безбедносните појави е условена од теоретскиот фонд и од јазикот на безбедносните науки⁵⁷. Овде треба да се истакне дека новите научни сознанија за безбедносните појави се мошне зависни од квантитетот и од квалитетот на постојниот теориски фонд на безбедносните науки. Факт е дека безбедносните науки немаат изградена, па ниту единствена теорија; таа е збир на често оддалечени теории за потесните делови на предметот на безбедносните науки. Некои се примарно теориски, а некои применети. Секоја од нив има карактер на доктрина и/или правна регулатива; создадени се од низа ставови, упатства и принципи. Нема доволно коректни дефиниции и научни закони кои имаат капитална улога во истражувањето на безбедносните појави. Заради тоа истражувања се особено сложени и несигурни, а резултатите условни и хипотетични⁵⁸.

⁵³ Новак Милошевић, Саша Милојевић: *Основи методологије...* цит. дело, стр. 34;

⁵⁴ *Ibidem*..., стр.34;

⁵⁵ *Ibidem*..., стр.34-35;

⁵⁶ *Ibidem*..., стр.35;

⁵⁷ *Ibidem*..., стр.35;

⁵⁸ Според: Новак Милошевић, Саша Милојевић: *Основи методологије...* цит. дело, стр. 35;

Наместо заклучок

Досегашната расправа укажува на тоа дека истражувањето и промислувањето на безбедносните појави и на безбедноста како подрачје е предмет на интерес на бројни науки и дисциплини. Таа исто така е практика и на бројни национални, меѓународни, регионални и глобални институции и организации. Токму заради тоа и се бројни пристапите и погледите во актуелизирањето на значајните предизвици и во користењето на значајните феномени и одржување состојби што обезбедуваат непречен и одржлив развој.

Актуелизирањето на именувањето на науката и нејзиното диференцирање во однос на дејноста - безбедност, посебно на комплексот научни сознанија, што со утврден методолошки пристап и со користење на методи, постапки и инструменти постанува дел на научно-истражувачкиот фонд на науката се нарекува безбедносна наука. Во трудот е направен обид да се понуди назив на науката за безбедност, кој ќе е препознатлив во јазичните системи и нема да предизвикува посериозни проблеми во неговата транскрипција – станува збор за поимот асфалиологија, асфалиологија, (apshaliogy). Ваквиот идентификациски знак треба да придонесе да се надминат недоразбирањата кои се последица на употребата на термините, но и да го насочи истражувачкото искуство кон посебноста на науката што се занимава со специфичностите на безбедносните појави. Токму таквата ориентација е со цел да се промислуваат концептите и теоретските пристапи во изработката на асфалиологијата и асфалиолошките науки во целина.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бакрески Оливер, Нови предизвици за безбедноста, Годишник на Полициската академија, Скопје, 2007
2. Williams, M. (2003), Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics. "International Studies Quarterly", 47(4)
3. Гачинових Радослав, Класификација безбедности, НБП, бр.2/2007
4. Герасимовски Сашо, Проценка на ризиците во приватниот безбедносен сектор, Годишник на Факултетот за безбедност, 2010
5. Grčić M., Politička geografija, Geografski fakultet, Beograd, 2000
6. Dimitrijević V., Beleške o pojmu bezbednosti u međunarodnim odnosima, JRMP, 2- 3/72, Beograd
7. Лорд Актон, Историја на слободата, Слово, Скопје, 2001
8. Котовчевски Митко, Национална безбедност на Република Македонија, Прв дел, Македонска цивилизација, Скопје, 2000
9. Masleša Ramo, Teorije sistemi sigurnosti, Magistrat, Sarajevo, 2001
10. Milosavljević Slavomir, Politička akcija, Institut za političke studije FPN, Beograd, 1980
11. Милетић С. Полицијско право, Полицијска академија, Београд, 1997
12. Милошевић Новак., Милојевић Саша, Основи методологије безбедносних наука; Полицијска академија, Београд 2001
13. Мирчев Димитар, Христова Лидија, Модерна политологија – темелите на проучувањето на политичкиот живот, Универзитет ФОН, Култура, Скоје, 2008
14. Митревска М., Гризолд А., Бучковски В., Ванис Е., Превенција и менаџирање на конфликти -случај Македонија- (нова безбедносна парадигма); Бомат графикс, Скопје, 2009
15. Мојаноски Цане, Дилеми во дефинирањето на методологијата на асфалиологијата, Безбедноста, еколошката безбедност и предизвиците на Република Македонија; Факултет за безбедност, 2010
16. Мојаноски Цане, За поимот наука за безбедноста (асфалиологија), Годишник на Факултетот за безбедност, 2010

17. Мојаноски Цане, Методологија на безбедносните науки – основи, книга I; Факултет за безбедност, Скопје 2012
18. Мојаноски Цане, Методологија на безбедносните науки – истражувачка постапка, книга I; Факултет за безбедност, Скопје 2012
19. Никодиновска Стефановска Снежана, За безбедноста – нови концепти, Годишник на Факултетот за безбедност, Скопје, 2008/2009
20. Novosel Pavao, Politička znanost – metode, Naprijed, Zagreb
21. Pariska povelja za novu Evropu, Međunarodna politika, 976/90
22. Пендаровски Стево „Меѓународна безбедност“ Скопје, 2009
23. Печујлић Мирослав, Милић Владимир, Методологија друштвених наука, ДБ Графика, Београд 1995
24. Речник на македонскиот јазик, Институт за македонски јазик, Скопје 1966.
- Ristić Živan, O istraživanju, metodu i znanju; Institut za pedagoška istraživanja; Beograd 1995
25. Спасевски Јордан, Аслимовски Пере, Дефендологија, Педагошки факултет Битола, Охрид 2006
26. Спасевски Јордан, Аслимоски Пере, Герасимоски, Сашо Приватна безбедност, Скопје-Охрид: Полициска академија и Факултет за туризам и угостителство, 2008
27. Спасевски Јордан, Човекот и безбедноста; Годишник на Факултетот за безбедност, 2010
28. Спасевски Јордан, Македонија - столб на безбедноста и мирот на Балканот, Обнова - Кочани, Скопје, 2005
29. Спасевски Јордан, Човекот и безбедноста, Годишник на Факултетот за безбедност, Скопје, 2010
30. Спасевски Јордан, *За потребата од современо вреднување на безбедносните превентивни мерки при градењето на безбедносната архитектура на Европската унија*, Безбедноста, еколошката безбедност и предизвиците на Република Македонија, Факултет за безбедност; Скопје, 2010
31. Спасевски Јордан, *Безбедносната политика во услови на светски процес на глобализација*, Годишник на Полициската академија, Скопје, 2008
32. Стајић Љубомир, Основи система безбедности, Правни факултет, Нови Сад, 2008
- Студије безбедности: потреба или мода, www.odbrana.mod.gov.rs/odbrana030/28-32.pdf [пристапено на 12.04.2010]
33. Tatalović Siniša, Nacionalna i međunarodna sigurnost, politička kultura, Zagreb, 2006, стр. 11;
34. Ташевска-Ременски Фросина, За некои општествено-политички аспекти на исламскиот радикализам и регионалната и глобалната безбедност, Годишник на Полициската академија, Скопје, 2007
35. Ташевска-Ременски Фросина, *НАТО моделот за управување со кризи*, Годишник на Полициската академија, Скопје, 2008
36. Treaty on the European Union, Europe/documents No 1759/60, 7 February 1992
37. Thomas, Caroline and Wilkin Peter, eds. Globalization, Human Security, and the African Experience. Boulder/London: Lynne Rienner Publishers, Inc, 1999
38. Hadžić Miroslav, Pojam i sadržaj pojma bezbednost, www.fpn.bg.ac.rs/pages/p_id3/data [пристапено на: 10.04.2010]

ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА МЕЃУНАРОДНИТЕ ДОГОВОРИ ПРЕДУСЛОВ ЗА ЕКОЛОШКА БЕЗБЕДНОСТ

Д-р Марина МАЛИШ-САЗДОВСКА *

Апстракт: Глобалните еколошки проблеми денес се меѓу најактуелните проблеми кои ја засегаат меѓународната заедница. Тука спаѓаат климатските промени, загадувањето на сите екосистеми, почвата, водата, воздухот, транспортот и депонирањето на отпадот, опасните метрици и радиоактивниот отпад, прекуграничните загадувања, организираниот криминал во областа на еколошкиот криминал, опустинувањето, дефорестизација и др. Еколошките проблеми се планетарни и претставуваат проблем на сите луѓе. Овие проблеми можеби не се изразени подеднакво на сите простори, но ако не се решаваат на глобален план, тие ќе се прошират зафаќајќи ја целата планета.

Една држава во рамките на националното законодавство со свои материјални и технички средства, како и со човечки ресурси, не е во можност да ги надминува ваквите сложени проблеми бидејќи еколошките проблеми се глобални, а не локални. Заради тоа, потребна е општествена активност на светско ниво, преку соработка на државите преку меѓународните организации и врз основа на меѓународните договори и конвенции. А имплементацијата на меѓународните договори и конвенции е во директна врска со создавање услови за заштита на животната средина, односно еколошка безбедност.

Клучни зборови: договори, безбедност, екологија.

Вовед

Еколошките проблеми денес не се однесуваат само на проблемите со заштитата на животната средина во рамките на националните држави, туку се однесуваат на глобалните еколошки проблеми како што се: климатските промени, сочувувањето на биолошката разновидност, заштитувањето на окените, одлуките како да се менаџира најдобро со заедничките ресурси како што е Антарктикот и сл. Притоа, треба да се напомене дека овие проблеми ја надминуваат можноста една држава да ги разреши овие проблеми бидејќи тие ги надминуваат границите и потребно е ангажирање на меѓународната заедница и на меѓународните организации.

Меѓународното право ги опфаќа еколошките договори и конвенции кои ги потпишуваат земјите-членки и ја разработува материјата за заштита на животната средина. Особено се значајни нормите на меѓународното право за одржлив развој¹. Нивните главни цели се:

- Развој на универзално прифатени договори на кои се темелат ефикасни меѓународни стандарди за заштита на животната средина, земајќи ја во предвид различната состојба и можност на поедини земји.

- Меѓународен преглед на можностите за поставување на општи права и обврски на државите во областа на одржливиот развој.

* Авторот е вонреден професор на Факултетот за безбедност во Скопје

¹ Агенда 21, документ од самитот во Рио, МЖСПП, Сектор за одржлив развој, Скопје, 2001, стр.50

- Мерки со кои ќе се избегнат или решат меѓународните несогласувања на полето на одржливиот развој, вклучувајќи преговори за прашања кои може да предизвикаат несогласувања до ангажирање на Меѓународниот суд на правдата.

За реализација на овие цели потребно е сите земји да учествуваат во креирањето на меѓународните договори.

Меѓународни договори за заштита на животната средина во корелација со еколошката безбедност

При решавањето на глобалните еколошки проблеми на светско ниво, се јавува проблемот со менаџирањето со заедничките ресурси, промовирањето на концептот на одржливиот развој, надминување на состојбата на влошените односи помеѓу Северот и Југот. Потребен е нов процес на изградување на консензус, и промена на институционалните аранжмани. Меѓународната соработка се движи во насока на преговори помеѓу државите, како и потпишување на регионални и билатерални договори за заштита на животната средина. Регионалните преговори помеѓу голем број земји кои се соочени со различни еколошки, економски и културни состојби, може да дадат важни решенија, како и договорите за глобалната животна средина да се направат поефикасни. Но билатералните преговори заради склучување на договори или оние кои опфаќаат помал број на земји, се соочени со слични проблеми кои се однесуваат на менаџментот со природните ресурси или одговараат на разните видови закани по животната средина².

При изготвување на договорите за глобалната животна средина потребно е да се предвиди порастот на населението, потребата за пооправдани модели на развој, како и да се охрабрат побогатите земји да ги запознаат повозвишените стандарди на животната средина со цел надминување на растечкиот јаз меѓу Северот и Југот. Овие преговарања за решавање на одделни еколошки проблеми треба да резултираат со намалување на брзината на промените во животната средина, до темпо кое што биосферата може да го толерира. Ова е специјален предизвик на дипломатијата на животната средина. Тоа е можно да се стори со унапредување на процесите и преку засилување на институциите во насока на градење на глобален консензус³.

Потпишувањето на меѓународните договори има влијание на одредено реално подобрување на условите на животната средина, но има и определени проблеми при нивното имплементирање. Основниот проблем е дека една стратегија која е добро осмислена за заштита на животната средина, можеби е предоцна донесена во однос на проблемите кои треба да се решаваат со истата. Имено, често пати обезбедувањето на една меѓународната соработка трае доста време, така што во моментот на нејзино ефектуирање проблемот можеби достигнал нови и различни

² Лоренс Е. Саскинд, „Дипломатијата на животната средина“ Табернакул, 2008, стр. 9

³ ибид

димензии во текот на само неколку години. Таков е примерот со видовите кои се во изумирање и обидот да се сочуваат нивните живеалишта⁴.

Следен проблем кој се однесува на ефектуирањето на меѓународните договори е нивното ратификување од многу мал број држави. На тој начин, колку и да е голема желбата на останатите да се реши одреден проблем, доколку не се опфатени поголем број релевантни држави, проблемот нема да може да се реши. На пример, дури и повеќе земји да го спречат излевањето на токсични отпади во океаните, доколку постојат неколку земји кои не го почитуваат договорот, нема да биде можно успешно да се имплементира Договорот за заштита на океанските води. Таков е примерот и со Монреалскиот протокол насочен кон зачувување на „озонскиот слој“ преку забрана на употреба на хлорофлуоркарбонатите. Заради одреден број земји кои го не го потпишале договорот, а се производители и корисници на хлорофлуоркарбонати, се поставува прашањето на успешноста на мерките. Покрај овој проблем, проблематично е што договорот не ги забранува и другите штетни гасови, на пример метанот.

Исто така, економските импликации при реализирање на мерките од меѓународните договори можат да бидат проблем за ефектуирање на планираните активности. Можно е предизвикување поголеми трошоци од планираното, доколку некои од земјите го отповикаат својот потпис, кога промените во домашните приоритети ги оневозможуваат да постапуваат според нивните првобитни намери. Покрај економските импликации повлекување на одредени држави може да се случи како резултат на несогласувањата кои може да се јават, иако била постигната и елаборирана содржината на договорот. Заради таквите несогласувања незадоволните земји може да отстапат, а вистинските причини се висината на трошоците или заради судирот со домашната опозиција.

Покрај горенаведените проблеми со кои се соочува меѓународната соработка на полето на заштитата на животната средина, можат да се наведат три сериозни потешкотии за глобалната соработка:

- Влошувањето на поделбата меѓу развиените земји од Северот и земјите во развој од Југот.
- Тврдоглавата истрајност на националната суверена власт како една важна цел сама за себе.
- Недостигот на стимулации доволни да се доведат некои земји на преговарачка маса за сериозни дискусии во врска со природата на заканите по глобалната животна средина и за предизвиците за оправдан развој.

Раздорот помеѓу Северот и Југот можеме да го претставиме со објаснување на Брунтланскиот извештај со кој се предвидува воведувањето на концептот на одржлив развој и ја поставува потребата за поврзување на економскиот развој и заштитата на животната средина⁵. Гледиште кое преовладува на Северот е дека

⁴ Види повеќе М.МалишСаздовска „Меѓународни стандарди и практики за заштита на животната средина“ Факултет за безбедност, Скопје, 2010, стр90

⁵ „ За запирање на овие трендови потребна е меѓународна стратегија и земјите би требале да го запрат

ефикасните реакции против заканите за глобалната животна средина може да се засновуваат врз темелите на постојните модели на економски развој, само ако клучните учесници ја прифатат важноста на издржаноста⁶. Но југот ги гледа своите проблеми во: порастот на популацијата, недостигот на храна, губење на шумите, тешкотиите на производство на енергија, ударите на индустријализацијата и товарите од масовната глобализација како споредни продукти на доминантните модели за економскиот развој. „Југот сака Северот да ја прифати одговорноста дека ги предизвикал овие проблеми протежирајќи форма на економскиот раст и пристап кон развојот коишто се во основа необични за одржливоста. Југот очекува Северот да разбере дека мора да дојде до промена во начинот на живот којшто постои на Север. Доколку треба да се постигне поправедна распределба на светските ресурси“⁷.

Втората потешкотија за глобалната соработка е идејата дека секоја национална држава и институција пред сè, ги има предвид сопствените интереси, судирајќи се со потребата да се соочат со институционален надзор и помош доколку влезат во кооперативни односи. Така, со Договорот за морскиот закон (The Law of Sea Treaty) од 1982 година, се намалува зоната на апсолутна суверена власт на одделни држави, доколку нивните акции го засегаат квалитетот на животната средина.

Третата потешкотија се однесува на мотивирањето на државите да се вклучат во глобалните преговори за животна средина. Постојат земји т.н. „слободни јавачи“, кои извлекуваат полза од дејствата на другите без да учествуваат во поделбата на одговорноста или на трошоците.

Овие потешкотии можат да се надминат со усогласување на меѓународниот правен систем. Брунтландовата комисија препорачала усвојување на универзална декларација за заштита на животната средина и за оправданиот развој. На тој начин би се надминал недостатокот на правниот систем: недостигот на специфични национални должности за заштита на животната средина.

Според многумина аналитичари, посебно Филип Сандс (директор на Центарот за меѓународниот закон за животна средина- Centre of International Environmental Law) постојат два клучни проблеми⁸:

1. Невладините организации и другите „недржавни учесници“ немаат статус во меѓународниот правен систем т.е. тие не се признати за правни лица.

2. Правата на животната средина не биле афирмирани во меѓународни димензии.

протекционизмот, да ги намалат субвенциите, да се поддржат одржливи форми на развој на националните програми за заштита на животната средина и економијата и др.“. Агенда 21, документ од Самитот во Рио, МЖСПП, Скопје, 2001, стр.16

⁶ „Америка не е само осамена суперсила, таа е дефинирачка сила на целиот свет. Америка дефинира што е демократија, правда, слобода, што се човековите права, што е мултикултура, кои се „терористи“ кои се „фундаменталисти“ или едноставно што е „зло“.Остатокот на светот, вклучително и Европа, едноставно мора да ги прифати овие дефиниции и да го следи американското водство“, повеќе за глобализацијата и актуелните односи меѓу државите види кај: Е.Добсон,М.Кејнси,„Глобализација и животна средина“,Теме бр.3,Ниш 2006

⁷ Лорене Е. Саскинд,„Дипломатијата на животната средина“, Табернакул, 2008, стр. 23

⁸ ибид

Според Патриција Бирни-правен научник, „меѓународниот закон може да биде разработен или преку договор или преку обичајот или преку забелешки кон општите правила. Договорите се јасни, но обичаите не се. Обичаите во меѓународниот закон спаѓаат во практиките коишто обезбедуваат конкретен доказ за расположеноста на земјата да се придржуваат до извесни правила. Општите принципи на законот се содржани во одлуките на националните и меѓународните судови. Покрај тоа, научните списи го обликуваат нивното толкување. Резолуциите на Генералното собрание на Обединетите нации и резолуциите на другите тела при Обединетите нации и конференциите, исто така, го обликуваат светското мислење во врска со општите начела на законот“⁹.

Усогласувањето на интересите од страна на дипломатијата, овозможило да се воведе извесен правен поредок, иако не постои едно законодавно тело, кое би било централизирано, а кое би го формулирало или ќе го наложува со примена на сила меѓународниот закон. Значи, меѓународната правна структура предвидува премала и премногу скромна водечка линија за регулирање на изработувањето на договор за глобалната животна средина.

Во фазата на пишување на конвенцијата, целта е да се утврди главната заложба и повеќе земји да се согласат дека е потребна одредена акција за да се реши еколошкиот проблем. При фазата на пишувањето на протоколот целта е да се пронајде формулата која може да ја профати секоја страна. Таквите формули обично содржат одреден број исклучоци, а истовремено треба да се земе предвид дека ниту една земја не може да биде присилена да потпише. Со пишувањето на конвенцијата и на протоколот се пропишуваат некои работи кои се добри за една земја, а лоши за друга. По извесно време, земјите доаѓаат до заеднички јазик и договорите се резултат на компромис на најмоќните договорни страни. Договорите, всушност, се стремат да го прекинат загадувањето или да ја регулираат употребата на ресурси. Тоа е можно со ограничување на активностите на земјите кои се вклучени во искористувањето на природните ресурси. Некои земји не се вклучуваат во предвидените акции под изговор дека економските трошоци се големи, иако главниот мотив треба да биде добивката, а не трошокот на акцијата.

Голем број прашања се поврзани со менаџирањето со општите ресурси, односно со казнувањето на „слободните јавачи“. Потребно е земјите да имаат стимул за прифаќање на некоја рестрикција, а не бенефиции да користат сите земји без разлика на нивното однесување.

Преговорите кои се водени досега биле изолирани од преговорите за други важни меѓународни прашања, како што се долговите, трговијата или безбедноста. Но во поново време провејува идејата дека е потребно да се зборува за поврзаност на акциите поврзани за животната средина и други економски и безбедносни аспекти.

1. Економскиот аспект е особено значаен во контекст на финансиската глобализација и финансиската интегрираност. Ширењето на меѓународните финансиски

⁹ ибид

текови има значително влијание врз степенот на развој на земјите¹⁰. Оттука произлегува и релацијата на имплементацијата на договорите и финансиската моќ на одделните држави кои учествуваат во преговорите за глобалните еколошки договори.

2. Еколошките аспекти се многу значаен фактор кој влијае врз безбедноста и како еколошки закани кои имаат сериозно влијание врз глобалната безбедност може да ги посочиме¹¹:

- климатските промени и глобалното затоплување;
- осиромашувањето на озонската обвивка;
- еколошките бегалци;
- безбедноста на храната;
- демографскиот растеж;
- нафтата, природниот гас и водата како природни стратегиски ресурси и извори на конфликти;
- воениот фактор како деструктор на животната средина;
- обесшумувањето;
- техничко-технолошките и природните катастрофи.

Слабоста на повеќето договори за заштита на животната средина е во тоа што се „ad hoc“ договори коишто вклучуваат само слаб мониторинг систем и правила за примена на сила. Одредени држави т.н. „слободни јавачи“ пред сè, дејствуваат во насока на задоволување на сопствените интереси, а потоа на глобалните. Така на пример, САД се согласиле да ја потпишат Конвенцијата за климатските промени, дури откако била многу изменета првобитната верзија. Само еден месец пред „Земјиниот самит“ (Earth Summit), Европската унија била непоколеблива дека нема да ја поддржи Конвенцијата за климатските промени, дека нема да вклучи наметната цел и временски рокови за намалувањето на испуштањето на гасовите со кои се предизвикува ефектот на „стаклена градина“. Но, по интервенцијата на САД, Европејците го смениле својот став.

Друга слабост на договорите е можноста за обесхрабрување на учесниците. Тоа произлегува од потребата да се констриура една агенда, а имаме стотина учесници. „Ниту една страна не сака да се бори за некое прашање толку ревностно од страв дека нејзината поткрепа за тоа прашање ќе биде употребена против нејзе од страна на другите. Ако јас посакувам нешто толку многу, а ти го знаеш тоа, можеби ти ќе бидеш вешт и ќе ја искористиш таа информација за да бараш многу повеќе од мене отколку што може да добиеш вообичаено-најпосле тоа е начинот на којшто размислуваат повеќето луѓе во преговарањето“¹².

При преговарањето за глобалните еколошки договори треба да се имаат предвид клучните фактори во востановувањето на задоволителни меѓусебни

¹⁰ М.Бошкова, „Глобализацијата на финансиските кризи: користи и ризици“, Научно списание, УКЛО, Година 2, број, 2 дек 2006, стр. 102

¹¹ Види повеќе Т.Милески, „Еколошка безбедност“, Филозофски факултет, Скопје, 2006

¹² Лоренс Е. Саскинд, „Дипломатијата на животната средина“, Табернакул, 2008, стр. 98

односи, кои во себе вклучуваат¹³:

- прифаќање („справувајќи се со нив сериозно презирајќи ги сите разлики“);
- убедување („доверба во убедувањето, а не во принудувањето“, „балансирање на емоциите со разум“);
- доверба („да се биде потполно достоин за доверба, а не да се има потполна доверба“);
- комуницирање („секогаш консултирај се пред да одлучиш нешто“);
- разбирање („научи како тие ги гледаат нештата“);
- идентичност („употреби ги горните елементи на тој начин тие да бидат во меѓусебна хармонија“).

Овие фактори треба да ги земат предвид учесниците со цел изградување на добри преговарачки односи и постигнување на еколошки договор.

По завршувањето на преговорите и по потпишувањето на глобалните еколошки договори, следи процесот на имплементација на договорите. Притоа, треба да се земат предвид примена на мониторингот и правилата за примена на сила. Целта на мониторингот е да се фатат и казнат прекршителите. Со цел успешна примена на мониторингот и на примената на сила, потребно е претходно да се постави контрола и правила, вклучувајќи поголема едукација околу законите, определување и уредување на стандардите и целите, како и изградба на институционален капацитет.

Мониторингот е неопходен заради собирање на податоци потребни за казнување на прекршителите и преземање акции за неисполнување на договорот. Но, тука неминовно се наметнува и прашањето на суверенитетот бидејќи меѓународните закони ги почитуваат правата на суверенитетот, реализацијата на мониторингот, докажувањето на вистинитоста за прекршување на договорот, казнувањето на прекршителите или наметнување на постапки на интервенција, мора да биде доброволно прифатено од сите учесници на договорот.

Неуспешноста на дефинирањето на правилата за мониторинг и примена на сила може да се илустрираат со примената на Меѓународната конвенција за регулирање на лов на китови. Конвенцијата не предвидува кога, каде и како треба да се пријави насилство или прекршок. Се забележува дека има прекршоци кои се пријавуваат, но се приложува и оправданоста за „грешките“, а прекршителите никогаш не се казнети. Во 1972 година меѓународната опсерваторија била доволно развиена за да постави и набљудувачи за лов на китови со бродови и за државите каде што тој се одвива. Опсерваторијата имала право да управува со сите операции и поставени постројки, но стандардите кои ги употребувала, воопшто не функционирале. Не постоел механизам во Комисијата за меѓународен лов на китови, кој ќе одговори на обвинението за прекршување, бидејќи земјите сами за себе поднесувале извештај, а на тој начин нивните извештаи станувале неспорни.

Во најголем број случаи договорите предвидуваат самата земја да поднесе пријава за направен прекршок. Ако земјата одбие да поднесе извештај или се спро-

¹³ Според Роџер Фишер и Скот Браун „Задничка средба“, 1998, види повеќе кај, Лоренс Е.

Саскинд, „Дипломатијата на животната средина“, Табернакул, 2008, стр 110

тивстави да се докаже исправноста на истиот, може да се употреби сила. Но и самото проверување на извештаите повторно е поврзано со прашањето на суверенитетот. Имено, доколку се користат сателитите за проверка на извештаите од националниот мониторинг, тогаш се предизвикува повреда на националниот суверенитет. Доколку сомнителниот прекршок не може да се докаже на начин на кој не се нарушува суверенитетот на една држава, тогаш прекршителите не можат да бидат лоцирани. Тоа сосема го оневозможува собирањето на потребните докази наспроти прашањето за повреда на суверенитетот.

Решавање на глобалните еколошки проблеми без сериозно нарушување на суверенитетот на националните држави може да се реализира со колективно менаџирање со заедничките добра, наместо да се фокусира активноста на „приватизација“ во користење на ресурсите. Како и да е, не постои светска влада со моќ или авторитет која ќе може да наметне правила за искористување на заедничките добра. Заради тоа, транснационалните еколошки проблеми претставуваат сериозен проблем за етаблирање на основни поими за природата и границите на суверенитетот на државите¹⁴.

Самите системи за мониторинг исто така, имаат определени слабости. Имено, и во најдеталниот систем на мониторинг, не се точно прецизирани акциите што треба да се преземат по направена штета. Исто така, мониторингот не може да ги принуди или пак, да им овозможи на земјите кои го прекршиле договорот да ги поништат штетните ефекти што ги предизвикале. Доколку една земја признае дека определна област станала контаминирана со токсичен отпад, со што се прекршува Базелката конвенција, за да се изврши чистење на областа не значи дека треба да се располага со многу средства или да се поседува врвна технологија. Така на пример, САД имаат потрешено повеќе од 15 билиони долари и 13 години се обидуваат да ги исчистат контаминираните области, за на крај да констатираат дека немаат доволно знаење или пак, немаат доволно волја за завршување на задачата. Какви се тогаш шансите на сиромашните земји, кога кај нив ќе се констатира ваква штета, ако дури ни САД не се во можност да го реализираат тоа до крај¹⁵.

Во однос на примената на сила како второстепено решение за санирање на штетата и казнување на прекршителите, по успешната примена на мониторинг-системот, се наметнуваат некои нови прашања и содржини. Со Хашката декларација се предлага:

- развој на нови начела на меѓународното право;
- нови решенија за создавање на механизми за примена на сила;
- проширување на институционалната власт на ОН;
- да не биде потребна едногласност за донесување на одлуки;
- Меѓународниот суд за правда да има судска надлежност врз согласните земји, заедно со загарантираните договори на Обединетите нации.

¹⁴ J.Baylis, S.Smith, „The globalization of world politics“, Oxford, University Press, 2005

¹⁵ Види повеќе Лоренс Е. Саскинд, „Дипломатијата на животната средина“, Табернакул, 2008, стр 125

Ваквите решенија подразбираат намалување на сувереноста на една држава и пренесување на одредени ингеренции на меѓународно ниво.

Некои учесници дури оделе и чекор понапред предлагајќи ја „Декларацијата за планетарните права и обврски на идните генерации“, како и „Предлог законот за правата на идните генерации“.

Особено внимание заслужуваат и предлозите на Александар Тимошенко, експерт по меѓународно право од поранешниот Советски Сојуз, кој предлага концептот за еколошката безбедност (ecological security) да биде додаден во меѓународниот закон. Според него, заштитата на животната средина е услов за опстанокот на човекот и прави светската заедница да биде целосно одговорна за обезбедувањето на еколошката заштита. Според Тимошенко, државите треба да бидат обврзани за спречување на сериозно штетни антропогени судири на Земјата (serious harmful anthropogenic impacts on the Earth), што треба да биде поместено во меѓународниот код за еколошка безбедност (Code of Ecological Security)¹⁶.

Со цел да се надминат сите пречки во врска со преговарањето за глобалните еколошки договори, примена на мониторингот и примената на сила на адекватен начин, на почетокот на 90-тите години произлезе „Салзбуршката иницијатива“ на одредени дипломати, научници, експерти и активисти. Оваа иницијатива ги опфаќа следниве препораки:

1. Градење на децентрализирани алијанси.
2. Обезбедување помош во преговори за индивидуални земји.
3. Присвојување на нови пристапи во изработка на сојузот
4. Проширување на улогите на невладините интереси.
5. Рекатегоризација на земјите со цел да се определи насока на акција.
6. Зајакнување на подобар баланс меѓу науката и политиката.
7. Поттикнување на поврзувањето на проблемите.
8. Отстранување на пеналите со цел конструктивна унилатерална акција.
9. Поттикнување на медиумите да прифатат пообразовна улога.
10. Промени во структурата на Обединетите нации не се потребни.

Заклучок

Со примената на овие препораки и со целосна имплементација на меѓународните конвенции и договори за заштита на животната средина можно е решавање на актуелните глобални еколошки проблеми. Но, исто така, се предлага и создавање на Академија за еколошка дипломатија, каде ќе се обучуваат државни и невладини претставници во градењето на нивните преговарачки способности, а може да служи и како центар за релеватна академска работа¹⁷.

Република Македонија ги има имплементирано меѓународните конвенции и договори за заштита на животна средина, со кои се уредуваат мерките и активностите кои се преземаат при еколошките проблеми, но сепак, потребна е нивна целосна имплементација во практиката.

¹⁶ ибид

¹⁷ ибид

Имено, со адекватна примена на мерките и активностите во делот на заштитата на животната средина можно е превенирање, но и адекватно справување со еколошките кризни ситуации. На тој начин се овозможува создавање безбедна околина за човекот, но и за растителниот и за животинскиот свет.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА:

- Агенда 21, документ од Самитот во Рио, МЖСПП, Сектор за одржлив развој, Скопје, 2001
- Baylis J., Smith S., „The globalization of world politics“, Oxford, University Press, 2005
- Бошкова М., „Глобализацијата на финансиските кризи: користи и ризици“, Научно списание, УКЛО, Година 2, број 2, дек 2006
- Добсон Е., Кејнси М., „Глобализација и животна средина“, Теме бр. 3, Ниш 2006
- Малиш-Саздовска М., „Меѓународни стандарди и практики за заштита на животната средина“, Факултет за безбедност, Скопје, 2010
- Милески Т., „Еколошка безбедност“, Филозофски факултет, Скопје, 2006
- Саскинд Лоренс Е., „Дипломатијата на животната средина“, Табернакул, 2008

МЕНАЏМЕНТОТ ВО ОДБРАНАТА И УСПЕШНОТО ВЛАДЕЕЊЕ ВО ДЕМОКРАТИИТЕ

Д-р Методија ДОЈЧИНОВСКИ*
М-р Југослав АЧКОСКИ**

Апстракт: Освен од внатрешните фактори на влијанија, успешното владеење во голема мера зависи и од безбедносната состојба на национално, на регионално и на глобално рамниште, каде значајно место заземаат заканиите, ризиците и опасностите, при што се создава широк фронт на соработката со останатите сектори во спроведувањето на стратешките анализи. Различните категории на изготвувањето на процените за безбедност, опфаќаат димензии кои се однесуваат на физичките, технолошките, економските, социјалните и културните, правните, моралните, етничките, политичките и воените аспекти.

Трудот потенцира карактеристики на функционирањето на одбранбениот сектор во целина, како и специфичности на министерствата за одбрана во современиот свет, во однос на остварување успешно владеење и ефикасен менаџмент во одбраната во поширок безбедносен контекст.

Клучни зборови: менаџмент, демократски процес, добро владеење, закани, ризици, одбранбени ресурси, демократска контрола

MANAGEMENT OF DEFENCE AND SUCCESSFUL GOVERNANCE

Abstract: Besides influences of the internal factors, the successful governance depends on the security situation at national, regional and global level, where important role takes threats, risks and dangers, that allows to conclude about necessary of forming a broad front of cooperation with other departments in implementing the strategic analysis. Different categories of preparation assessments for security include dimensions that are connected to physical, technological, economic, social and cultural, legal, moral, ethical, political and military aspects.

This paper highlights characteristics of functions in the defense sector. Generally, it gives contribution in terms of achieving successful governance and effective management of defense in a broader security context in the modern world.

Key word: management, democratic processes, good governance, threats, risks, defense capacities, democratic control.

* Авторот е доцент на Воената академија „Генерал Михаило Апостолски“ во Скопје

** Авторот е соработник на Воената академија „Генерал Михаило Апостолски“ во Скопје

Вовед

Изминуваат две децении во кои што голем број теоретичари пишуваат за односот помеѓу системите за одбрана и демократските процеси. Еден од познатите експерти во оваа област Џеф Хаинес¹, навел дека јавните институции имаат три значајни обврски кон општествата: да ги водат јавните работи, да ги менаџираат јавните ресурси и да гарантираат за реализирањето на човековите права. Се смета дека ваквата поделба и пристап може да предизвикаат насочување кон практично прифаќање и согледување на принципи на успешно владеење, кои би резултирало со операционализација во практиката. Ефикасното владеење претставува значајна карактеристика за сите земји, па и за развиените, на сите рамништа на развој. Термините „владеење“ и „ефикасно владеење“, претставуваат термини од поново значење и си го наоѓаат своето место во развојната проблематика и истражувања на современите автори. Концептот на „владеење“ го објаснува владиното создавање и донесување одлуки, и определување позиција, став, која би се користела во рамки на практиката. Од друга страна, „доброто владеење“ претставува идеал, кој е многу често недостапен за целосно да се спроведе. Во реализирањето на аспектите на успешното владеење, постојат голем број надворешни и внатрешни аспекти.

Надворешни фактори за менаџмент и успешно владеење

Огромното влијание на глобализациските процеси се одразува и врз сите видови и начини на владеење ширум светот. Кон ова се поставуваат релации за прецизни проценки и анализи во однос на случувањата во врска со границите, на локално, на регионално и на глобално рамниште. Дури и најголемите светски актери и донатори во политиката, оние од кои се креира и поддржува светската политика, меѓународните финансиски институции, Европската унија, Светската банка, начинот на одлучување го базираат на донесувањето на клучни одлуки во однос на политичките и социјалните реформи во државите и интересот околу нивниот развоен процес.

Главните надворешни фактори врз основа на кои се базира политиката на успешно владеење на субјектите на меѓународната сцена претставуваат економските структурни проценки, глобалната раздвиженост и одржувањето на економскиот неолиберализам, како и опаѓањето на влијанието на источните европски режими (оние што со децении нудат реформи во своите развојни модели), и глобалниот развој на продемократските процеси². Лефтивич смета дека во 90-тите, успешното владеење според анализите на Светската банка, беше резултат на успешните економски реформи во земјите во развој.

Меѓународниот монетарен фонд (ММФ) оди еден чекор понапред и како институција со респект во спроведувањето на меѓународната политика, во однос на надворешните фактори на успешно владеење, обезбедува насоки и техничка поддршка, следејќи ги и гледајќи ги аспектите од свој агол, во однос на развојните карактеристики на успешното владеење, вклучувајќи ја и промоцијата на транспарентноста и одговорноста на јавниот сектор. Традиционално, Меѓународниот монетарен фонд, главниот фокус го насочува исто како и останатите влијателни меѓународни институции, кон развојна политика базирана на коректен макроекономски процес, редуцирање на инфлацијата, одржување на клучната трговија, размената и

¹ Haynes J. (2005) „Pal grave Advances in Development Studies“, Canfield University

² Leftwich, A. (1993) „Governance, democracy and development in the Third World“, London

воспоставувањето на останатите форми на пазарни реформи значајни за постигнување на владејачката ефикасност и одржување на проверен економски раст.

Во периодот на економски кризи особено се значајни институционалните домашни реформи, кои се потребни за создавање потребни услови за успешно владеење, инспирирање и поддршка и на приватниот сектор и обезбедување вистинска основа за системски економски раст и развој.

Одбранбено демократскиот процес и успешното владеење

Практиката покажува дека економијата и економскиот развој во државите претставуваат императив за успешно владеење и прогрес на општеството во сите сфери. Доколку успешното владеење го заземе приматот како успешна практика во државите, сигурно е дека појавата на корупцијата ќе се намали или искорени, а донесувачите на одлуки сè помалку ќе примаат критики. Во таков амбиент, процесот на владеење ќе допре до гледиштата и размислувањата на најчувствителната класа граѓани и осетливите сегменти на општествата.

Имајќи предвид дека меѓународните субјекти (државите) не практикуваат одреден прецизен концепт за развој на успешното владеење, сепак практиката покажува дека постојат неколку значајни карактеристики, меѓу кои се издвојуваат: партиципацијата, владеењето на правото, транспарентноста, способноста за одговор, консензуалната ориентација, непристрасноста и вклучителноста, ефективноста и продуктивноста, како и одговорноста.

Сепак, еден од позначајните аспекти на остварувањето на суштината на демократијата, како и спроведувањето на цивилното и граѓанското влијание, претставува политичкото управување и насочување. Во меѓународната практика, овој термин често се користи како политичко лидерство. Што претставува политичкото лидерство за одбраната, одбранбениот менаџмент и персоналот на воените академии и штабните колеџи? Секако дека воениот персонал знаењата за студирањето на стратегиите и кампањите ги добива од своите претпоставени- генералите. Политичарите не се оспособуваат на исти начини како и воениот персонал, за што се случува да спроведуваат стручни оспособувања за градење на „успешни лидери“.

Во меѓународната практика регистрирани се поголем број различни интерпретирања на вистинското значење на лидерството, кое е застапено во поголем број трудови меѓу кои „Историјата на Пелопонеската војна“ (1998) на Тусидид, „Принцот“ (1961) на Николо Макијавели, „Врховна команда“ (2004) на Елиот Коен. Сите овие наслови укажуваат на карактеристиките на спроведувањето на лидерството за време на водењето на воените операции. Но, во однос на спроведувањето на демократското управување, клучен акцент кон остварувањето на лидерството во општеството, треба да даде политичкото лидерство во одбранбениот сектор за време на одржување и спроведувањето на мирот³.

Постојат неколку значајни прашања во однос на политичкото управување во одбранбеното подрачје во мир, а се однесуваат на примената на демократската,

³ Boim, Arjen, Hart, Paul (2003) „Public leadership in times of crises: mission impossible? Public administration review 63

цивилната и граѓанската контрола врз вооружените сили: проценката на закани, политичките одлуки за одбранбените аспекти, балансот помеѓу воените и невоените средства, пренасочување на средствата и ресурсите за потребите на одбраната и невоените цели на воените сили. Ова е значајно да се разбере бидејќи значењето и улогата на вооружените сили варира помеѓу државите во различно време и период.

Заканите можат да бидат едноставно разбрани како производ на способностите и намерите. Воениот фактор секогаш ќе се обидува да спроведува лидерство со расположивите капацитети, со цел оправдување на финансискиот буџет. Притоа, соработката со останатите сектори при одржување на безбедноста и одбраната е неопходна, за што од исклучителна важност е спроведувањето на стратешките анализи. Различните категории на изготвувањето на проценките за закани, опфаќаат димензии кои се однесуваат на физичките, технолошките, економските, социјалните и културните, правните, моралните, етничките, политичките и воените аспекти⁴. Целта на проценките од заканите е да се идентификуваат предизвиците, ризиците и заканите, како и силните страни на секоја од наведените димензии.

Во исто време, процесот ќе придонесе за детерминирање на влијанието на националните, регионалните и глобалните фактори врз безбедноста на државите. Краен резултат на спроведувањето на методолошкиот пристап ќе биде донесување на политички одлуки од страна на политичките претставници, на база на создавање информации за приоритетните анализи, отфрлајќи го притоа користењето на инстинктот и сопствените видувања. Ова може да биде невообичаена постапка за земјите каде војската има доминација во процесот на донесувањето на државните и политичките одлуки.

Значајна карактеристика во воспоставувањето на демократскиот процес во одбраната на државите, претставува балансот помеѓу невоените и воените средства во однос на адресирањето на заканите. Меѓународната практика укажува на идентификувањето на заканите со невоени или воени средства со користење на два различни пристапи. Едниот е со користење на огромна надмоќ и престиж, додека вториот пристап се однесува на преземање истражувања во однос на причините за настанувањето на заканите или превентивното дејствување и раното предупредување преку користење на најразлични алатки. Ова укажува на поволноста на ангажирањето на државните ресурси во однос на военото или безбедносното конфронтирање, кое може да биде редуцирано или намалено⁵.

При определувањето баланс помеѓу воените и невоените средства, би било добро да има политичко влијание и одлучување. По втората светска војна, многу држави од Европа, меѓу кои во најголем дел Германија, која има тенденција на употреба на невоени средства при превенцијата на конфликтите и е исклучително внимателна во донесувањето политички одлуки за ангажирање и инволвирање на воените сили и средства. Ваквиот пристап укажува на оправданото спроведување на одредбите од стратегиите за одбрана и безбедност, со цел остварување на принципите на успешно мендирање и владеење, како и цивилна и демократска контрола во одбраната.

⁴ Laura Cleary, Teri McConville, *Managing defense in a democracy* (2006), Cranfield University, London

⁵ Cleary L. (1998), „Security system in Transition”, Aldershot

Колку многу ресурси за одбрана и безбедност? Конечно е јасно дека постои извонредна поврзаност помеѓу економскиот развој и безбедноста. Несоодветната и недоволно развиената безбедност, создава намалени и разочарувачки инвестиции, а преку дозволеното трошење може да доведе до тешки оштетувања на економијата, преку зголемување на даноците и депримирачката потрошувачка. Многу малку земји можат да си дозволат изложување на висок дефицит, со цел да ја финансираат одбраната. Но, одредувањето колку многу да се потроши, зависи од одговорот на поголем број прашања, меѓу кои:

- Како државите ја дефинираат безбедноста?
- Како државите ги дефинираат правилата на одбранбените сили и безбедносните служби?

- Дали трошењето во делот на одбраната е приоритет на владите, со што постои можност за зголемување на давачките?

- Дали владите се подготвени да ги поднесуваат безбедносните ризици?

Влијанието на политичките и економските реформи, без влијание и мотивираност на надворешните фактори⁶.

Во најлоша варијанта, доколку државите се подготвени за високи трошоци во делот на одбраната, останатите министерства сигурно ќе бидат заинтересирани за транспарентност во трошењето на буџетот на одбраната. Ако врз основа на напред наведените констатации се добие дека демократската, цивилната и демократската контрола се имплементира успешно, резултатите ќе се однесуваат на ефикасно користење на постојните ресурси; уживање поддршка на владите и пошироката јавност, вклучувајќи ги активностите во воените операции; разбирање на намерите на институциите како поддршка на владите и државите, со што се отфрлаат тешкотиите или заканите кон владите и популацијата.

Наведените аспекти во најголем дел влијаат врз политичкото, а исто така и врз военото лидерство. Политичките лидери ги бранат ставовите на јасното разбирање на националните интереси кое што бара разбирање на целите и функциите на војската за постигнување на истите цели. Овој метод може да биде како најдобро користење на ресурсите⁷. Теоретичарот Елиот Коен тврди дека одличните воени лидери се индивидуалци кои се ангажираат во спроведување на одбранбените прашања и се способни за поставување прашања и бараат одговори од нивните потчинети команданти. Истите и слични атрибути се насочени кон поставување услови и барање кон команданте поставени на должност во мирно време. И во мир и во војна, лидерите имаат потреба за спроведување на интересите и прашањата за коишто мора да бидат испочитувани одговорите.

Улогата на одбранбениот сектор во демократиите

Многу објекти и инфраструктура на министерствата за одбрана во различни земји, се сместени во импозантни градби, во централните делови на главните градови, или пак, во рамки на определени воени кампови. Во одредени примери јавноста гледа

⁶ Burns J. (1978), „Leadership” New York

⁷ Eliot Cohen (2002), Supreme Command: Soldiers, Statesmen, and Leadership in Wartime, New York

и знае што работат илјадници луѓе, додека во други случај јавноста не е запознаена со сето тоа. Од друга страна, во многу други земји каде што интересите на обичниот граѓанин се во сопствениот бизнис, тие воопшто немаат интерес за проширување на знаењата во политиката или случувањата во рамките на министерствата за одбрана.

Владите на современите држави создаваат единствен интерес околу создавањето на државен апарат и структури каде што министерствата за одбрана ќе влезат во ефективен систем на спроведување на политичките насоки, создадени врз база на националните интереси. Кон создавањето на принципите на спроведувањето на одбраната, во многу држави значајно е местото на цивилите во одбраната, како што на пример е во Велика Британија и Германија, додека во САД постојат проширени задачи на цивилите во однос на поддршката во одбраната на највисоко рамниште (senior level) во Министерството за одбрана. Ангажирањето на цивилниот персонал претставува воспоставување филтер во остварувањето на задачите поврзани со процесите на донесување на одлуки на политичко рамниште. Пишувањето за одбраната, често е посветено на огромното внимание поврзано со политиката, но малку е релевантно со огромната машинерија вработени лица во владите⁸.

За да се разбере функционирањето на министерствата за одбрана, особено значајно е да се разбере што е тоа што се случува во остварувањето на политиките во воените генералштабови. Како две издвоени круцијални задачи во делокругот на ангажирањето, можат да се издвојат: прво, подготовките на одбранбените способности и капацитети и второ, ефективното управување со мировните операции. Овие сложени обврски предвидуваат след од поголем број задачи, кои се однесуваат на регрутирањето персонал, нивна поединечна и заедничка обука, логистичка поддршка и воена опрема, создавање на информативни и комуникациски канали, функционирањето на оперативната доктрина итн.⁹

Одбранбениот сектор, особено функционирањето на армиите, се подложни на чести лимитираности и промени во однос на стратегиските документи. Не се исклучени и загриженостите кои би можеле во соодветни ситуации да се однесуваат на: идентификување на потенцијалните противници во следната декада, кои ќе бидат предизвиците со кои одбранбениот сектор ќе се соочува; кои видови воени и невоени методи ќе бидат користени во однос на справувањето со современите закани; дали вооружените сили ќе бидат сконцентрирани на борбените активности или ќе бидат будни за превентивно дејствување во однос на природните несреќи, закани и катастрофи; кои ќе бидат внатрешните и надворешните политички консеквенции на одбранбените напори коишто земјите ги преземаат и слично¹⁰.

Функционирање на одбранбениот сектор

Во однос на одбранбената политика, министерствата за одбрана имаат водечка улога за создавање, надгледување и преглед на истата. Она што е потреба за воените авторитети, тоа претставува јасна одбранбена политика, насоки и менаџирање на

⁸ Dillon G. (1998), „Defense Policy Making: A comparative Analysis”, Leicester University Press

⁹ Hopkinson W. (2000), „The Making of British Defense Policy”, London, The station office

¹⁰ Smith P. (1996), „Government and Armed Forces in Britain 1856-1990”, London, Hambledon Press

одбранбените сили. Ова се легални и политички параметри кои што владите сакаат да ги видат во одбранбените подготовки. Значајна алка во функционирањето на одбранбениот сектор претставува поврзувањето на различните армиски служби.

Унифицирањето на единственост во родовите и службите, дури и помеѓу земјите со слични армиски формации, претставува спојување на меѓусебните морнарици, воздухопловства, копнени сили и други. Ваквата соработка е особено голема во делот на разузнавачките и безбедносните служби на билатерална или на мултилатерална основа. Во тој контекст, поврзувањето на одбранбените интереси на земјите-членки на НАТО е на соодветно рамниште, со потреба за понатамошно создавање на ефективно остварување на политиката на здружените безбедносни колективи.

Во современиот процес на живеење, министерствата за одбрана претставуваат институции за остварување на одбранбените политики. Во тој контекст, министерствата за одбрана се одговорни и задолжени за спроведување на ефективни и значајни обврски од владините програми и политичкиот менџмент, остварување на линковите со правната легислатива, остварувањето на особено значајните линкови со медиумите, спроведување и поврзување на флуктоацијата на политиките во однос на реализирањето и поддршката кон воените операции на териториите на земјите или надвор од нив и други обврски од нивниот делокруг. Во никој случај не би требало да се занемари огромната потреба за поврзување и соработка на владините министерства за одбрана со другите владини институции, при што се потенцира потребата за воспоставување меѓусебна дневна и континуирана комуникација помеѓу цивилните службеници од останатите министерства со одбранбениот сектор.

Одбранбениот сектор претставува еден од клучните фактори на остварувањето на контакт со правниот систем на државите, заради огромниот број специфичности, и не само со правниот, туку и со останатите. На пример, ако постојат сериозни индикатори за појавата на закани од хемиско, биолошко или друг вид оружје за масовно уништување, одбранбениот сектор ќе побара координација со останатите министерства и институции, како што се министерството за здравство, министерството за животна средина, специјализирани институции и слично, што укажува на неопходноста во постоењето линк помеѓу сите надлежни органи и служби во државите, односно го демонстрира значењето на одбраната во рамки на остварувањето на успешното владеење и развој на демократското општество.

Конечно, за остварувањето на успешно владеење, потребно е да се воспостават принципи на успешно менаџирање, особено во одбранбениот сектор. Природата на менаџерското работење бара создавање ефикасност преку ангажирање на персонал и средства, со користење на корисни идеи низ стриктно определен процес и фази. Успешното владеење преку напредни менаџерски принципи, користи многу менаџерски алатки и техники неопходни за остварување на двата општествени фактора, целите на менаџментот и успешното владеење.

Спроведувањето на планирањето, организирањето, командувањето, координирањето и контролата, претставуваат клучни пристапи (фази) кон постигнувањето на успешно менаџирана задача¹¹. Целиот синџир на активности

¹¹ McConville, T. and Holmes, R. (2003), Defense management in Uncertain Times, London

претставува процес без кој е невозможно спроведувањето мерки и активности, без воспоставување предуслови со помош на кои квалитетното менаџирање цврсто ќе застане зад остварувањето на одбранбената политика и успешното водење на одбранбениот сектор. Заради потсетување, за момент ќе се навратиме на синтагмата „што е најдобро за едно време, место или ситуација, различно е за друг контекст на појавните облици и состојби“, што укажува на заклучок дека одбранбениот сектор, дури да е создаван и во совршени услови, претставува динамична и тешка обврска за успешно владеење. Повеќе од јасно е дека не постои јасна формула или рецепт за изнаоѓање едноставно учење за успешното владеење и менаџментот во одбраната. Во поширок безбедносен контекст постојат размислувања за тоа дека успехот во водењето на демократиите лежи во успешното спротивставување на корупцијата, подобрување на безбедносното образование и едукација, подобрувањето на транспарентноста и отчетноста и други неопходни аспекти.

Заклучок

Одбраната е унифицирана функција на општествата, која претставува основа за остварување на националната безбедност. Во рамките на делокругот на успешното владеење, учествува со огромен процент на активности, придонес кон создавање на правци на развој, поддршка на демократијата и зазема значајно место во државата со учество во поширок безбедносен контекст, како и масовно ангажирање на персонал, заштитата и одржувањето на животната средина и поддршка на мирот и безбедноста.

Ефективните менаџерски способности, донесувањето одлуки, партиципацијата во остварувањето на општествените добра, како и успешното владеење во целина, се резултат на достигнати знаења, успешно извршување на поставените задачи, планирањето и перспективите во развојот, но и безбедносните предизвици (ризиците, законите и опасностите). Сите јавни организации, вклучувајќи го и одбранбениот сектор, дефинитивно, имаат потреба за обезбедување правилни насоки, јасна и далекусежна промоција на задачи, создавање на стратешки визии на развој и поддршка на функциите за успешно владеење и заземање на заслуженото место на одбранбениот сектор во рамките на поширокиот безбедносен контекст.

ЛИТЕРАТУРА

- Haynes J. (2005) „Pal grave Advances in Development Studies”, Canfield University
Leftwich, A. (1993) „Governance, democracy and development in the Third World”, London
Boim, Arjen, Hart, Paul (2003) „Public leadership in times of crises: mission impossible? Public administration review 63
Laura Cleary, Teri McConville, Managing defense in a democracy (2006), Cranfield University, London
Boim, Arjen, Hart, Paul (2003) „Public leadership in times of crises: mission impossible? Public administration review 63
Cleary L. (1998), „Security system in Transition”, Aldershot
Burns J. (1978), „Leadership” New York
Eliot Cohen (2002), Supreme Command: Soldiers, Statesmen, and Leadership in Wartime, New York
Dillon G. (1998), „Defense Policy Making: A comparative Analysis”, Leicester University Press
Hopkinson W. (2000), „The Making of British Defense Policy”, London, The station office
Smith P. (1996), „Government and Armed Forces in Britain 1856-1990”, London, Hambledon Press

EFFICIENT DELIVERY OF NATIONAL MILITARY CAPABILITIES: THE CASE OF SLOVENE ARMED FORCES

Erik KOPAC*, PhD

Abstract: *One of the biggest challenges for national governments in implementing security and defense policy has always been how to ensure the military capabilities, which includes personnel, equipment and infrastructure, as well as the doctrine of the operation, organization, training and support. States generally respond on new security environment with creating national armed forces, which has new capabilities able to withstand the current and emerging threats. Effective delivery of national military capabilities, however, requires a systematic approach that beside strategic requirements takes into account also the available resources. In the last ten years the institutional rules that encourage more efficient delivery of military capabilities has been firmly improved in the Republic of Slovenia. Nevertheless, we still faced with a number of defectiveness in the fields of defense planning, budgeting and procurements that should be further addressed.*

Key words: *military capabilities, effective use of resources, defense planning, defense budgeting, defense procurements.*

ЕФИКАСНО ОБЕЗБЕДУВАЊЕ НА НАЦИОНАЛНИ ВОЕНИ СПОСОБНОСТИ: СЛУЧАЈОТ НА СЛОВЕНЕЧКИТЕ ВООРУЖЕНИ СИЛИ

Апстракт: *Еден од најголемите предизвици за националните влади во спроведувањето на безбедносната и одбранбена политика отсекогаш бил да се обезбедат воени способности, вклучително и персонал, опрема и инфраструктура, како и доктрина на работа, организација, обука и поддршка. Државите, главно, одговараат на новата безбедносна средина со создавање на национални вооружени сили, кои имаат нови способности преку кои може да ги издржат тековните и новите закани. Ефикасното обезбедување на националните воени способности, сепак, бара систематски пристап, кој покрај стратезиските барања ги зема предвид и достапните ресурси. Во последните десет години, институционалните правила кои поттикнуваат поефикасна испорака на воените способности се темелно подобрени во Република Словенија. Сепак, ние сè уште се соочуваме со голем број слабости во полето на одбранбеното планирање, буџетирање и набавки кои треба дополнително да се решат.*
Клучни зборови: *воени способности, ефективна употреба на ресурсите, планирање на одбраната, одбраната буџетирање, одбраната набавки.*

Introduction

The changing security environment encourages countries to transform military capabilities that are required to meet complex security challenges and threats. At the same time individual state is losing its importance as a reference point of a collective identity because of the globalization

* The author is assistant professor at the Faculty of Social Sciences in Ljubljana, R. Slovenia

Авторот е доцент на Факултетот за општествени науки во Љубљана, Република Словенија

processes. Therefore, the development of the national armed forces from the technological, economic and socio-political aspect follows the logic of separation and saving. Internationalization and globalization force such institutions as the armed forces toward competitiveness and efficiency. Therefore, if the national armed forces would like to survive in long-run, they must, despite the fact that their main objective is „to produce“ national defense, which is because of the state monopoly over the use of force, and the fact that defense is a public good¹, start acting like all other actors in the market². For the armed forces this means above all that they must improve economic efficiency in providing their capabilities.

The purpose of this article is not to identify specific national military capabilities, which are in the domain of military experts, but to determine what is needed for efficient use of available national resources³ to achieve the planned military power and wider delivery of national security objectives. For this purpose we will firstly define the theoretical economic and efficient use of public resources, especially military. The empirical analysis of the institutional arrangements and effectiveness of defense planning, defense budgeting and defense procurements in the Republic of Slovenia will follow after that. We will conclude the article with vision for further improvement of the efficiency to ensure national military capabilities.

Military capabilities

The concept of military capabilities is a relatively new concept. Consequently there is no uniform definition of military capabilities. The U.S. Department of Defense defines military capabilities as the ability to deliver a specific military objective. Military capabilities include four essential components: force structure (number, scope, structure and formations of the armed forces, military equipment and weapons), modernization (technical sophistication of units, military equipment and weapons), readiness (ability to provide capacity for the implementation of certain tasks) and endurance (the ability to maintain the necessary level and duration of operational activity to achieve military objectives) (Managing Military Capability, 2005). Moroney et al (2007, 44-45) argue that military capabilities include elements such as: doctrine, organization and management (strategic guidance, structure, command and control, tactical rules of engagement, international experience, etc.), personnel and financial resources (range of relevant personnel, public finance, defense budget and expenditures), equipment (weapons and military equipment, which is suitable for operation in an environment with all possible scenarios), training (military education, skills and training, participation in exercises, etc.) and infrastructure (headquarters, military bases, training facilities and shooting ranges, etc.). Hinge (2000, 7) adds that military capabilities are designed on the basis of resources available for their construction, context and assessment of the strategic environment, level of risk, and anticipated effects of their use.

¹ For public goods is characteristic that the individual consumption does not reduce the ability of other users to consume such good. Therefore the consumption of public goods cannot be disabled or banned. In addition, the public goods are associated with the so-called free-rider problem, which is usually solved by the state taxes, which allow collecting the appropriate amount of money to finance the optimal amount of such goods.

² In the 18th century the British moral philosopher and economist Adam Smith already argued that public institutions cannot waste scarce national resources. This means that the division of labor and specialization represent also the fundamental principles for the military production of national security (Smith, 2010).

³ From an economic point of view the national resources essentially include labor, capital and natural resources. Consequently, the military resources include individuals engaged in various types of military service, military expenditure, military equipment, armaments and infrastructure.

Military capabilities thus embrace much more than just forces or units or equipment or weapons. They must be understood in terms of the key elements that contribute to ability to deliver a specific military objective. Among them we include: doctrine, organization, human resources, leadership, equipment and weapons, training, infrastructure and support. Most of the armed forces around the world use this approach and ensures that investments for key elements of military capabilities are balanced. Management of military capability requires precise planning, which takes into account all these elements versus strategic requirements and available financial resources (Managing Military Capability, 2005).

Effective use of military resources

Private companies are constantly under pressure for searching profitable innovations and efficient production methods. Because the function of public sector doesn't base on market mechanism and competition, the efficient use of public resources is a major problem. Since there are no real criteria for efficiency the use of resources in the public sector often faced with the impact of personal characteristics and non-economic preferences of the officials⁴ (Bergstrom et al, 1986). Therefore it appears that more efficient use of resources in the public sector can be achieved only with its full privatization. However already Adam Smith the father of economic liberalism realized that the states are the most appropriate for organizing and maintaining those public institutions and services that contribute most to the public good⁵ (Smith, 2010).

In the public sector, in which in the last hundred years the relative consumption increased by several times⁶, efficient use of resources can be achieved by improving the institutional rules to promote efficiency. This can be done with the use of quantitative economic analysis to determine the allocation of public resources and with increasing awareness that all public decisions are also economic decision (Cauley et al, 1986). The most extreme proposals to improve the institutional rules promote direct involvement of market or price mechanisms in decision-making processes within the public sector. Slightly less ambitious proposals are directed at improving the budgeting and accounting methods, providing suitable incentives and reorganizing decision-making processes (Leitzel, 1992). The quantitative economic methods, which include the production possibilities curve⁷ and indifferent curve⁸

⁴ Parkinson's law states that the public officials work in a way to fill the time available for completion of individual service.

⁵ According to Adam Smith states must provide "accelerated traffic of goods and promote education of people" and act according to the principle of legality. In other words, they must apply the rules of law (in the civil services, police and judiciary) and provide appropriate infrastructure (roads and railways), defense and education (Smith, 2010: 5).

⁶ Before World War I, public consumption in individual countries ranged from 10 to 15% GDP. Until the 60's public consumption raised to 30% GDP. In the next two decades we have seen the steepest increase of public spending in the modern history. Consequently most of the industrialized countries devote about 50% of GDP for public goods and services since the 80's.

⁷ Production possibilities curve or transformation curve generally shows different amounts of two goods that can be produced with the given production factors. Points on the curve represent exchange rates between two goods, which are called the opportunity cost or marginal rate of transformation.

⁸ Indifferent curve shows all combinations of goods that bring the same satisfaction to the consumer. Higher lying indifferent curves represent combinations of goods that give greater satisfaction and vice versa.

or curve of the same product⁹ and the line of alternative constraints¹⁰, allow to determine at least effective, if not the optimal use of resources. However, it should be noted that the quantitative economic relationships in the public sector are very complex, because they normally involve many different technological areas and a number of operational and economic factors (Hitch, 1986). We can improve economic understanding of the nature of the problem also by asking the right questions dealing with the use of public resources. The likelihood for efficient use of resources improves if we consider all possible alternatives and if we use the rational criteria. This can happen even in cases where the consideration is fully intuitive (Turpin, 1989).

Despite some concerns¹¹ efficient use of military resources can be achieved with the application of economic choice. Significant advantage of use of the economic choice in military decision-making processes arise from its ability to compare all reasonable alternatives in terms of objectives they can achieve and from the standpoint of costs generated by them. In order to achieve efficient use of military resources through economic choices we always need objectives, alternatives, costs, model and criteria. (1) For each use of military resources, it is therefore necessary to ask first, what kind of military objectives we are trying to achieve. Setting objectives is extremely important because a wrong choice means that the overall analysis deals with false issues. (2) The selected military objectives can be achieved by choosing different resources. One of the biggest problem of economic choice is to ensure that the analysis included all good alternatives¹². (3) Any alternative to achieve the military objectives uses resources that have their own price. (4) The model is an abstract presentation of the real world, which helps us to perceive, manage and predict the typical relationship of reality. To achieve economic efficient use of military resources the models must take in to account the relationship between inputs (resources and costs) and outcomes (objectives) of each compared alternatives. (5) Criterion is a test to select a preferred alternative. Selecting an appropriate criterion is often a central problem of shaping the economic efficient use of military resources. In general, the optimal choice is one that creates the most positive values (objectives) in relation to negative values (cost) (Hitch, 1986).

Delivery of capabilities for Slovene armed forces

For the effective delivery of military capabilities we need proper planning, which can be in methodological terms understood as a process of setting objectives, developing

⁹ The curve of the same product shows all combinations of the production factors that produce the same amount of goods.

¹⁰ Line of alternative constraints shows the way in which the different amounts of two goods can be replaced without changing the total budget. The position of the line determines the size of the consumer's income and the level of prices for both goods.

¹¹ Among many individuals it is believed that economic choice in military decision-making processes is unnecessary, since the national defense is the highest value, which must be ensured at all costs. Some think that economic efficiency mean only cheap armed forces and a small defense budget. Others oppose to economic choice, because they believe that it forces the armed forces in purchase of cheap equipment or in use of outdate equipment (Hitch, 1986).

¹² The invention of new and better alternatives to achieve an objective is the most important by-product of using economic choice for determining the efficient use of resources (McGuire, 1985).

alternative channels for their implementation, evaluating and selecting from the alternatives, and then the implementation of the chosen alternative (or alternatives, if there are several) in plans, policies, programs and budgets (Možina et al., 1994). Defense budgeting can be viewed as either reflecting preferences for defense or showing the outcome of political bargaining process. Either way, defense budgets show how expenditures are allocated between equipment, personnel, infrastructure and other military capabilities required to produce the output of defense. While defense planning generates programs for developing the necessary military capabilities and defense budgeting ensure financial resources for them, defense procurements actually provides military equipment, weapons and infrastructure. Defense procurement involves public interest issues, with taxpayer's representatives being concerned with the efficiency and profitability of contacts (Sandler and Hartley, 1995).

Defense Planning

Planning in the defense system of the Republic of Slovenia is primarily governed by two Acts. The first is the Defense Act, which in 82nd Article directs: "The National Assembly establishes the basic guidelines for the organization and implementation of defense, and more specifically: adopt the general long-term development programs of the SAF" (Parliament of the Republic of Slovenia, 2004). The second act, which deals with defense planning, the "Rules of Planning at the Ministry of Defense," in the first article stipulates that the planning process must include planning of capability (focused on the effects rather than just on forces or units, based on a combination of individual planning areas), action planning (defense planning and operational planning) and business planning. Also, the same article stipulates that planning at the MoD should be carried out in the long, medium and short timeframes (Ministry of Defense of the Republic of Slovenia, 2005).

Defense planning is divided into four levels. Capabilities planning¹³ is on the first and highest level and is executed by the Chief of General Staff, General Director of the Administration for Civil Protection and Disaster Relief, Inspector General for Defense, Chief Inspector for protection against natural and other disasters, General Directors of main directorates, Secretary-General and Head of Minister's Office. At this stage, strategic documents such as the Strategic Defense Review (SPO)¹⁴, general long-term program of equipping and development of the Slovenian Armed Forces (ReSDPRO)¹⁵ and medium-term defense program (SOPR)¹⁶ are produced.

¹³ Capabilities planning ensures the establishment of adequate state capabilities necessary for the realization of the national interests and objectives of the Republic of Slovenia in the field of defense, both at the national level, and in regards to collective security within the Alliance.

¹⁴ The Strategic Defense Review is an overview of capabilities, operation and management of the defense system in terms of its suitability, adequacy and effectiveness. It is the base for the preparation of a long-term vision of further development of the defense system.

¹⁵ The long-term defense plan determines the direction of the national defense system's development. In this way, defense strategy, changing defense capabilities, the structure and mode of the SAF are implemented in the long term.

¹⁶ The medium-term defense program, which shows the development status of planned capabilities at the end of each year, usually for a period of six years, includes: key elements of defense policy in the medium term, a view of the development, mission and tasks of the defense system, development objectives, development priorities, organizational structure of MoD, scope and structure of the SAF, major arms procurement programs in the medium term, the human resources management system, personnel structure, macroeconomic trends and forecasts, projections of defense expenditures spending

DOP, in cooperation with other organizational units in the first level of defense planning, coordinate the production of the strategic defense review, draw up the final report and forward it to the Minister. Also at first level, DOP in cooperation with the organizational units, and usually every four year, prepares a proposal for a long-term (at least for a period of twelve years) defense plan, which is the basis for changing military capabilities. On the basis of the capabilities proposals, defense strategy, long-term defense plan, adopted international obligations, and budgetary framework, DOP prepares a proposal of guidelines for the creation of the medium-term program, which defines national-security needs, challenges in the field of defense, and in particular, provides available resources for the planned period, usually for six years. In the year before the adoption of the new budget, DOP in cooperation with the organizational units at the first level of planning, prepares a proposal for a medium-term program, which is the basis for making a business plan, which in turn sets objectives and tasks for the organizational units, assigns deadlines and resources for their implementation, and establishes the value of indicators to measure the degree of fulfillment of the objectives and tasks.

The General Staff make a proposal of military capabilities that then represents the military advice to the MoD and includes a draft of the military capacity to carry out the objectives and tasks of the SAF. Based on the proposal of military capabilities, priorities of the Minister and the Government, and the available financial and human resources, DOP prepares guidelines. In doing so, the General Staff under the direction of the MoD, the current risk assessment, tasks defined by the SAF and the indicated needs of alliances (NATO and the European Union), produces analysis, planning scenarios and proposals for the development of individual capacities and the SAF. Taking in to account the performance criteria (capability statements), the General Staff uses special methodological concepts and studies of individual units and implements plans to develop and achieve final operational capability of these units. These needs are then sent to the MoD and the government. The government decides about the provision of resources for the development of the SAF and also in regards to individual defense capabilities with adoption of the medium-term defense program and budgets for each planning period.

This defense planning system and the closely associated planning of military capabilities is based on the integration of individual planning areas (force planning, resource planning, procurement planning, logistics planning, etc.) and always looks for ways to provide the necessary facilities with the minimum volume of defense resources. However, due to defects, such as: failure to define obligations of MoD organizational units to each other during the defense planning process, lack of incorporation of other national intelligence and security institutions (e.g. Slovenian intelligence agencies, police, etc.) in making risk assessments, the slow response to changes in the security environment and to the available financial resources, an incorrect assessment of the resources needed to ensure the individual military capabilities, and the lack of some strategic documents such as the strategic military score or military strategic recommendations, there is still no comprehensive system of defense

and the structure of financial resources. The medium-term defense program is also the basis for the answers to a questionnaire on NATO's defense planning (DPCS - Defense Capability Planning Survey) and the basis for answers to the Questionnaire for the global objective of the European Union (HGQ - Headline Goal Questionnaire).

planning which would allow not only transparent and efficient, but also optimal provision of military capabilities.

Defense Budgeting

Defense budgeting in the Republic of Slovenia addresses both the short-term and long-term financial arrangements. (1) Short-term budgeting strives to fund the training, equipping and activities of SAF during the current two years. The defense budget, which is established and implemented much like that of other consolidated democracies, is drawn up together by the Ministry of Defense (MoD), Ministry of Finance (MoF) as the governmental institution in charge of the budget, the Institute of Macroeconomic Analysis and Development (IMAD), the Government and the Parliament.

The budget preparation and implementation procedure starts in March and finishes in December (annual budgetary cycle). In March, the MoF in co-operation with IMAD, prepares the starting points for the preparation of the budget and invites all budgetary users to submit their budgetary requirements. MoD prepares budgetary requirements which include SAF planned financial needs. During the collection phase of the budgetary requirements (April - July) the MoF cooperates closely with all the budget beneficiaries by collecting their budgetary requirements and coordinating with them on bilateral basis. In the period from July to September, MoF prepares a budget proposal and the Budget Memorandum for the next year. Both documents should be submitted to the Parliament by at least 1 October of the current year. Although the preparation of the budget has been assigned to the MoF, it is the government who has to approve all key substantive documents upon which the budget is based. The government has a particularly important role in solving the open questions regarding the financing of selected budgetary users and in determining the objectives and policies of economic development in Slovenia. The governmental phase of budget adoption takes place from March to October (Government of the Republic of Slovenia, 2010).

The Parliament enters relatively late in the process of budget preparation (from October to December), but its role is a crucial one. At the beginning of October the budget proposal¹⁷ and the Budget Memorandum are presented to the Parliament and from that time all Members of Parliament (MP) and parliamentary working bodies¹⁸ have 15 days to go through the documents and prepare their comments and propositions. After that time period has ended the general discussion in the Parliament must be held. During this discussion, the decision is made whether the procedure of adopting the proposed state budget is to be continued or to be turned down. If budget proposal is accepted, all the interested subjects are given 15 days to submit any amendments. These amendments have to be discussed by the parliamentary

¹⁷ The budget proposal consists of two parts: general and special parts. The general part incorporates all foreseen revenues and expenditures, provisions regarding the rights and obligations of budgetary users, and measures for the implementation of the budget. The revenues are divided by sources and types, and the expenditures by selected purposes. The special part of the budget gives a more detailed structure of expenditures by selected items (salaries, purchases of goods and services, investment) within selected budgetary users (Government of Republic of Slovenia, 2010).

¹⁸ In the case of the defense budget those bodies are Defense Committee and Finance and Credit-Monetary Committee (ibid.).

working bodies and after that are sent to the central parliamentary working body for the budget, the Finance and Credit-Monetary Committee. Then the proposal comes again to the Government or MoF which give their opinions regarding the proposed amendments and then prepare a supplemented proposed state budget. The supplemented proposed state budget is then first tabled to the Finance and Credit-Monetary Committee and then sent to the MP. In turn, the Parliament during its second general discussion, does not debate the budget as a whole, but on selected parts of the budget and related amendments. In this way, the whole budget is dealt with “piece by piece”. If the budget is considered balanced, the Parliament votes on the adoption of the budget as whole (Government of the Republic of Slovenia, 2010).

Long-term defense budgeting embraces the individual long-term development plans of the SAF. The Parliament provides funds for long-term plans by means of special laws. These funds are not considered part of the MoD annual defense budget, thus they have been invested in national defense system via the MoF-funded “Basic Development Programs of SAF.” Between 1994 and 2007, approximately 465 million Euros were spent to fund approved development, acquisition, and modernization programs for the SAF (Parliament of the Republic of Slovenia, 1994). Also, an additional 700 million Euros were planned to be spent between 2008 and 2015 (Parliament of the Republic of Slovenia, 2006).

In terms of efficiency, defense budgeting in Slovenia is a process with clearly designated roles and responsibilities which have existed since at least 1994 when all finance resources came under the umbrella of the state’s budget. Parliament or defense committee approval is required for almost all defense-related expenditures. In addition, the defense committee is responsible for defense budget inputs and analysis. However, in practice it does not have always the capacity, expertise, or adequate staff to effectively contribute to the defense budgeting process. Defense committee members rarely provide any input into the actual decision-making. This happens due to the fact that strong party affiliation may take precedence and consequently proposals are rarely advanced. The defense budget includes detailed information delineated by function and agency or force category. There are also an extensive amount of off-budget military expenditures, but there is also a clearly stated manner in which these expenditures are recorded in their respective budgets.

Defense Procurement

Transparent defense procurement in Slovenia began to develop relatively late at the end of 1990s, after the international community lifted the embargo on exporting arms and military equipment to the former Yugoslav republics and with the adoption of the first Public Procurement Act (Parliament of the Republic of Slovenia, 2000). Today, there are two different types of defense procurements, which depend mainly on the type of the contract. In addition to the public contracts, which are becoming the most important contractual vehicle in defense procurement, the MoD also uses defense and confidential contracts to ensure adequate military capabilities.¹⁹

Consequently, defense procurements in the Republic of Slovenia are governed by two regulations. The first is the Public Procurement Act, which is intended for the purchase of

¹⁹ Since 2007 the number of public contracts exceeds the number of defense and confidential contracts at the Ministry of Defense.

goods, awarding construction contracts and ordering services performed by many budget users (such as ministries, municipalities, public enterprises and institutions and some other bodies governed by public law). In this context, the Act is very broad (Podkoritnik, 2006). By laying down procedures, the establishment of technical and other elements of procurement, prescribing conditions for qualitative and admissions criteria, deadlines, announcements and communication, and setting practices in public procurement procedures, the Public Procurement Act attempted to define a process which helps to ensure the economical and efficient use of public funds (Parliament of the Republic of Slovenia, 2006).

The second regulation is Decree of Defense and Confidential Procurement that regulates contracts based on the 296th Article of the Treaty of the European Community²⁰ and confidential contracts²¹ to which the Public Procurement Act does not apply and the performance of which is required under the regulation to obtain the prior consent of the inter-ministerial commission (Government of the Republic of Slovenia, 2007). During this procurement process, companies are invited to which the MoD previously granted authorization or approval for the manufacture and sale of arms and military equipment in accordance with the Decree on Permits and Approvals for the marketing and production of arms and military equipment (Government of the Republic of Slovenia, 2003)²². In 2008, the new rules for procedures for awarding of defense and confidential contracts was adopted by the MoD, which in addition to the existing process of soliciting from one supplier and the invitation for bids, also defined the bidding process by publishing public orders on the electronic portal of the European Defense Agency²³.

All processes related to the planning, implementation and monitoring of public procurement procedures at the MoD are carried out within the Directorate of Logistics. In addition, the Directorate for Logistics is responsible also for the quality acquisition processes, normative or standard control processes, material evaluation and the transfer of funds to the end-user, the management of real estate, which includes public procurement construction contracts, and investment in and on-going maintenance of infrastructure. Organizational units of the SAF, which are primarily responsible for applied logistics²⁴, usually carry out

²⁰ Article 296 of the Treaty of the Economic Community among others defines (1) that no Member State is obliged to supply information which it considers that the disclosure of which would be contrary to the essential interests of its national security, and (2) that each Member State may, in connection with the production of arms, munitions and military material, or trade with them, take such measures as it considers necessary for the protection of the essential interests of its national security. At the same time, such measures must not adversely affect the conditions of competition in the common market regarding products which are not intended for specifically military purpose (European Union, 1957).

²¹ Article 4 of the Decree of Defense and Confidential Procurement on secret procurements governs procurements that contain classified information, which is in accordance with the Act on classified information (Government of the Republic of Slovenia, 2007).

²² In 2010, 64 companies had licenses for the sale of military weapons and equipment and 80 companies had approval for the production of military weapons and equipment.

²³ The signatories of the international regime on defense procurements have committed themselves to (on the electronic portal of the European Defense Agency (EBB1)) publish all defense procurements based on Article 296 of the Treaty of European Community, which exceed the amount of one million euros. Consequently, this leads to increased competitiveness during defense procurements.

²⁴ Applied logistics encompasses activities relating to the storage, distribution, maintenance, evacuation and material resources, movement of troops and resources, maintenance and management of military infrastructure, financial support and the provision of health care.

only the low-value procurement procedures. Such procurement is limited by the available financial resources that arise from the procurement and construction plan approved by the Government.

For the purpose of effective implementation of defense procurements, the MoD adopted a regulation on the methodology for the preparation and processing of investment documents in the field of defense. The regulation covers all investment projects in the field of defense which are funded in accordance with the fiscal regulations, provides the methodological basis for the assessment and evaluation of investments, and defines types of content and details of the investment documentation, procedures and participants in the preparation and evaluation of investment documentation and the criteria for determining the effectiveness of projects (Government of the Republic of Slovenia, 2009).

Such an institutional arrangement for the implementation of defense procurements enables that provision of a large part of military capabilities, including all the elements of economic choice (objectives, alternatives, costs, and model criteria), which could help achieve the efficient and transparent use of available defense resources. However, especially in complex defense procurement processes, due to lack of expertise and lack of motivation of personnel, lack of integration and coordination, and inadequate demarcation between organizational units and individuals who participate in the various activities of the procurement, lack of internal control and lack of effective management of the risks that significantly contribute to achieving these objectives, and the fact that the quality of the project team is in most cases highly dependent from the particular situation, decisions are still often subject to error, which in turn not only creates a poor public impression, but also actually reduces their economic efficiency.

Conclusions

The fact is that in the Republic of Slovenia institutional rules, which stimulate efficient delivery of military capabilities improved highly in the last ten years. Beside increased awareness that country cannot afford irrational use of public resources, an important role in efficient delivery of national military capabilities had also Slovene association process into Euro-Atlantic structures. Defense planning is therefore developing in line with the process of defense planning in NATO and in European Union. Slovenia also regularly submits defense budget information to regional or international organizations (i.e. NATO). In turn, the defense and security sectors are externally audited on a regular basis (i.e. yearly). Defense procurements are subject to a number of European Union directives, which governing public procurements in general and defense procurements in particular.

This does not mean that Slovenia already achieved maximum in the delivery of military capabilities. A number of deficiencies warn that the further development of the defense planning system should be focus on providing a more coherent overall vision for long-term development of the national defense system, on achieving medium-term defense programs with short-term programs or business plans and on their consistency with the financial plans of the MoD. All this would provide even more effective and transparent use of resources in developing military capabilities for national defense and to fulfill international military commitments.

Slovenia has a well-established and functioning defense budgeting process with adequate provisions for control and oversight. Nevertheless, further progress should be made in the area of information availability to the public, where lacks details or too much compartmentalization are problematic.

Due to the ever-increasing pressure to reduce public spending the main short comes in defense procurements in Slovenia will also have to be removed as soon as possible. Especially for the complex defense procurements project management is the right approach, but only at the condition that in the future the professionalism, motivation and competence of project team's members will be systematically assured. At the same time much more attention will have to be paid to internal controls, which should take place constantly, during all phases of procurement. It would be also reasonable to consider redefining the criteria for assessing the efficiency of defense procurements, so that the risk of investments would decrease and the direct offsets would be incentive.

SOURCES

1. Bergstrom, Theodor, Lawrence Blumen and Hal Varian, 1986 On the Private Provision of Public Goods. *Journal of Public Economics*, 29, pp. 25-59
2. Cauley, Jon, Sandler, Todd, in Cornes, Richard, 1986. Nonmarket Institutional Structures: 3. Conjectures, Distribution, and Efficiency, *Public Finance*, 41(1), pp. 153–172.
4. European Union, 1957. Treaty of the Economic Community, C 321. Brussels: Official Gazette.
5. Government of the Republic of Slovenia, 2003. Uredba o dovoljenjih in soglasjih za promet in proizvodnjo vojaškega orožja in opreme. *Uradni list RS*, št. 18/03. Ljubljana: Official Gazette.
6. Government of the Republic of Slovenia, 2007. Uredba o obrambnih in zaupnih naročilih. *Uradni list RS*, št. 80/2007. Ljubljana: Official Gazette
7. Government of the Republic of Slovenia, 2009. Uredba o metodologiji za pripravo in obravnavo investicijske dokumentacije na obrambnem področju. *Uradni list RS*, št. 9/2009. Ljubljana: Official Gazette.
8. Government of the Republic of Slovenia, 2010. Sklep o ustanovitvi Javne agencije za javno naročanje Republike Slovenije. *Uradni list RS*, št. 86/2010. Ljubljana: Official Gazette.
9. Hinge, Alan, 2000. Australian Defense Preparedness: Principles, Problems and Prospects: Introducing Repertoire of Missions (ROMINS) a Practical Path to Australian Defense Preparedness. Canberra: Australian Defense Studies Centre.
10. Hitch, Charles J., in McKean, Roland N., 1986. The Economics of Defense in the Nuclear Age. Cambridge: Harvard University Press.
11. Leitzel, Jim, 1992. Competition in Procurement. *Policy Science*, 25(1), pp. 43-56.
12. Managing Military Capability: Investing Wisely for the Future. 2005, <http://www.ameinfo.com/54286.html>, (24. 5. 2011).
13. McGuire, Martin C., in Groth, Carl H., 1985. A Method for Identifying the Public Good Allocation Process within the Group. *Quarterly Journal of Economics*, 100, pp. 915–34.
14. Ministry of Defense of Republic of Slovenia, 2005. Pravilnik o planiranju v MO RS, No. 017-02-15/2003-31, 23.12. Ljubljana: MoD.
15. Moroney, Jennifer D. P., Adam Grissom, in Jefferson P. Marquis, 2007. A Capabilities-Based Strategy for Army Security Cooperation. RAND Corporation.
16. Možina, Stane et al., 1994. Management. Radovljica: Didakta.
17. Parliament of the Republic of Slovenia, 1994 Zakon o zagotavljanju sredstev za realizacijo temeljnih razvojnih programov obrambnih sil Republike Slovenije v letih 1994-2003, *Uradni list RS*, št. 13/1994. Ljubljana: Official Gazette.
18. Parliament of the Republic of Slovenia, 2000 Zakon o javnih naročilih, *Uradni list RS*, št. 39/2000. Ljubljana: Official Gazette.
19. Parliament of the Republic of Slovenia, 2004. Zakon o obrambi. *Uradni list RS*, št. 103/2004. Ljubljana: Official Gazette.
20. Parliament of the Republic of Slovenia, 2006. Zakon o javnem naročanju. *Uradni list RS*, št. 112/2006. Ljubljana: Official Gazette.

- 21.Podkoritnik, Mitja 2006 Tveganja pri projektih javnega naročanja na ministrstvu za obrambo – master thesis. Ljubljana: Faculty of Economics.
- 22.Sandler, Todd, in Hartly, Keith, 1995. The Economics of Defense. New York: Cambridge University Press.
- 23.Smith, Adam, 2010. Bogastvo narodov: raziskava o naravi in vzrokih bogastva narodov. Ljubljana: Studia humanitatis.
- 24.Turpin, Colin, 1989. Government Procurement and Contracts. London: Longman.

CIVILIZATION'S ROOTS OF TERRORISM

Ivan JOVETIĆ*, MSci

Abstract: Barbarianism derives from differences and lack of tolerance of people within civilization. Until civilization occurred people have functioned within „archaic societies“ (Morin) i.e. small communities that were nomads and engaged in economy of collection. Appearance of “historical societies” (Morin) led to increase of organized groups existence and higher differentiation among them. As Benjamin notices history of societies is history of wars and it seems that hunger exactly had been driver of barbarianism. Additional problem became lack of integration within historical comparing to the archaic society.

Nation-state and purity of ethnicity and religion as the core European factors of barbarism, totalitarianism and terrorism; economic and historical contexts as well as inclusion of civilian elements into nonconventional warfare remain outlines of contemporary terrorism. Even though nowadays, economic dimension of terrorism and organized crime mesh can be added.

The key question is which form of global governance can adequately respond to 21st century's challenges? Whether the new humanism of Europe will be possible and whether Concert of the World will be created? Does it look possible that the very same can be launched by non-state actors and perhaps educational institutions?

Key words: civilization, barbarism, terrorism, crime, finance, global governance

ЦИВИЛИЗАЦИСКИТЕ КОРЕНИ НА ТЕРОРИЗМОТ

Апстракт: Варваризмот произлегува од разликите и недостаток на толеранција на луѓето како дел од цивилизацијата. До појавата на цивилизацијата, луѓето функционирале во рамките на „архаичните општества“ (Морин), односно мали заедници кои биле номади и биле ангажирани во собирачка дејност. Појавата на „историски општества“ (Морин) довела до зголемување на постоењето на организирани групи и повисока диференцијација меѓу нив. Според заклучоците на Бенџамин, историјата на општествата е историја на војни и се чини дека гладот бил движечката сила на варваризмот. Дополнителен проблем станал недостатокот на интеграција во историската споредба со архаичното општество. Националната држава и чистотата на етничката припадност и религијата како јадро на европските фактори на варварството, тоталитаризмот и тероризмот; економските и историските контексти, како и вклучувањето на цивилниот елементи во неконвенционалното војување остануваат контурите на современиот тероризам. Во денешно време постои голема кохезија од влијанија, на која може да се додаде и економската димензија на тероризмот и мрежата на организираниот криминал.

Клучното прашање е која форма на глобално владеење ќе може адекватно да одговори на предизвиците на 21. век? Дали новиот хуманизам на Европа ќе бидевозможен и дали ќе биде создаден Концертот на народи? Дали се чини возможно дека истото може да се изврши од страна на недржавните актери и можеби образовните институции?

Клучни зборови: цивилизација, варварство, тероризам, криминал, финансии, глобално владеење

* The author is currently working on his PhD thesis at the Institute for Strategic Studies in Podgorica, Montenegro
Авторот е докторант на Институтот за стратески студии во Подгорица, Црна Гора

Introduction

History of the world and history of the civilizations can be observed and interpreted in various manners. Some can seem *less serious* such is history of the world seen through various drinks.¹ On the other hand there are those that resemble *more serious* such is history of the world through the history of wars.² Observation that history of civilizations is actually history of fight against hunger interconnects aforementioned potential histories and gives precise determinant of appearances and processes drivers.³ Beside that it connects historical processes, hunger and fights against it will connect also future processes and changes.

Precisely, hunger and need of fighting it is a common denominator of economy, population and terrorism. Hunger is perceived as driver of economic activities but also driver for their improvement.⁴ Hunger addresses population while terrorism is being observed as economic related appearance. More precisely even if it does not have economic causes, terrorism has economic roots. For existence and execution of terrorist acts essential are money, ideology, individuals and population. Following that can terrorism activities evolution be expected?⁵

If we analyze past in this manner, does it mean that similar pattern can be applied on future as well? If future can be observed like that, than it seems that pattern lies in creation of efficient economic solutions but also global response to challenges. It does not mean that it will influence terrorism vanishing but can decrease incentives for its birth and development. Consequentially, it means decrease of negative effects to population and growth.

History of European civilizations' barbarianism

What is the difference between civilization and barbarianism? In what context civilization occurs? Whether civilization's basis profile can determine and shape its future? Who were barbarians? And for whom they were barbarians? Can civilization be *barbarian*? Is there a link between barbarianism and terrorism?

Edgar Morin considers civilization and barbarianism as two parallel processes. In that context he relies on Walter Benjamin and Gaston Boutul. Benjamin considers that *there are no features of civilization which are not simultaneously barbarian acts* while Boutul considers that *history of great societies is history of uninterrupted wars*. It seems like at least Boutul is right. And it seems that line of uninterrupted wars begins with civilization. And what the civilization is?

Within *archaic societies* characterized by small interlinked and integrated number of individuals, *economy of collection* and permanent nomad life exist dependence on *nature*. Is lack of openness of those societies disabling them to *meet the Barbarians*? Historical moment of transition to *agriculture economy* will not change only the shape of dominant production but also relations in the society including dependence. Concentration of *former* nomads around water sources or other strategic locations determines the beginning of *man's*

¹ However, observation of civilizations through "trivial" mechanisms requires great (lack of) knowledge and ability of out-of-the-box thinking. In the same time it is being forgotten that majority of grand historic drinks occurred and had been used at least from two reasons: (i) as food, (ii) as exchange mean and sometimes as both.

² Potential problem with such approach is related to the fact that history of civilizations begun prior to beginning of the warfare. Under the warfare are considered organized clashes of larger parties.

³ Veselin Vukotic (2011) - personal notes from the subject *History of Ideas* at the first year of PhD studies "International Economy".

⁴ Hunger considered as material and intellectual idea and need.

⁵ Terrorism is seen here as the new warfare form.

dependence from people. It determines beginning of creation of *historic societies*. Precisely, dependence on other people (Vukotic, 2011) is the first element of civilization. Agriculture will create first ever surpluses of food and differentiation in the context of property will occur also for the first time. That will lead to wish for power and wish for hunger elimination. Quite often method of aforementioned was conquering and even more often, barbarian ones. Aforementioned will create the second civilizations' element.

However, it seems quite important in what context comes to the creation of *historic societies*. In what context people had born, grown and behaved? Even if it is not the oldest, it seems that European - Hellenic based - civilization *had given* the most to the world. Frankly, those contributions had not been always positive. On the contrary, there were some certainly barbaric. Despite to the Old East elements within it, Hellenic civilization has been quite autonomously shaped. Moreover, in one part differed significantly from prior ones. It seems that one of the core characteristics of Hellenic culture was domination of myths, conspiracies, murders, overturns and specificity.

Nevertheless, the question is what the *myths* are? Besides they are truly specific type of stories they are doubtless also *the nucleus of the culture*. Jung considered that myths are necessary as they *reveal* our society and our psychology confusion i.e. "monsters of the myth are monsters of the mind". Even if we need them, it is questionable whether the reveal or even strengthen confusion of our societies. Jung further believes that myths tell the truths about the human psychology. And that is particularly related to the omnipotent impulses and behaviours that are hard to control (rather collective than individual). And if Jung is right again, whether dark and violent myth is introduction into dark and violent psychology of the culture, of the civilization? Precisely, is European culture the culture of blood and conquering, culture of dark and violent psychology? Is *that* a part of European values? If yes, can it be neglected?

Hellenic mythology and story about Olympus is story about conspiracies and murders, about Chaos, Nix, Geia and Uranus, Ereb, Cronus and others. Moreover, the myth of Europe's kidnapping as starts the saga about (European), specificity and its chosen destiny (as Zeus has chosen Europe) bit also kidnapping and violence. Romans had assimilated Hellenic culture (since then is a dilemma who has really been defeated in those cultures clash) and further spread each their segment. Besides them, Celtic, German, Nordic, Finnish and Slav mythology had also been determined by dualities clash. Post-them Roman and Arthurian mythology introduces another dimension into this *game* - monotheistic religions. Precisely monotheism and its (none) related intolerance will develop the idea of the *pure nation* as the key segment of the first nation-state concept (the 15th century one). Perhaps exactly that will shape *European invention in Barbarianism* as Morin formulates it. Having that in mind, Greeks did not left only Olympics, philosophy and Eureka to us but also the dark psychology of Europe.

Moreover, an important question is who the *Barbarians* are? Analyzing history and changes of *historic societies* can be pointed that they are "those others", "not-us", different, "not Hellenic" and etc. Usually the line of diversification was difference of that civilization in the context of for example all "non-Romans" whether it was the language or any other kind of misunderstanding. Does it mean that each lack of understanding leads to

definition of Barbarian? Has 15th century Europe created intolerance concept by introduction of nation-state and domination of ethnicity and religion pureness? Has intolerance of differences (of Hellenic and then European) as well as post-intolerance of one than another monotheistic religion led to century-later-totalitarianisms? Did Hitler consider Slavs, Jews and Roma's as barbarians? Does it mean - even if they are such - that pursuit of different is allowed? Are there similar examples within Europe and at the Balkans? Is it unusual that Europe has created all totalitarianisms of the global world? Can it be said that European conquering and colonization have been driven by others' barbarianism? At the end, who really conducted barbarian acts?

Observing the birth of European civilization it seems that there is a barbarianism birth context as well. Violence, specificity and extravagance will become elements of European civilization "building" founded on the respective Hellenic elements. Greeks also gave us reverse of European civilization alongside philosophy, physics, Eureka and other important contributions.

Throughout the time Europe will go beyond Hellenic heritage. In the 15th century Europeans have innovated concept of barbarianism. Creating the idea of nation-state based of purity of the blood i.e. purity of ethnicity and monotheistic religion (Morin) barbarians got new dimensions. European invention - nation-state - will simultaneously destroy numerous civilizations which they conquered and colonized always in the "El Dorado" spirit.⁶ Nevertheless, that spirit is nothing but *spirit of hunger and unlimited need for power*. The very same spirit will rule throughout Europe in the following centuries. The beginning of the 20th century has been determined by another European innovation - totalitarianism i.e. *state owned by political party*. Perhaps the most important in the historic context of the three European's totalitarianisms birth (Fascism, Nazism and Communism) are not ideas rather historic framework and core moment. Observing all three of them can be concluded that they occur in the time of economic crisis and within governing system (regardless whether we talk about German elections, kings' mandate for government forming in Italy or Russian October revolution) based on belief in specificity and pureness. After that Europe will create first terrorist organizations of the new age. It also seems as another European invention. They also occur on the idea of fighting for the different causes using even civilian targets and means.

Whether Morin is right when he equalizes civilization and barbarianism? If civilization is dependence from *other people* and barbarianism *the difference* (to something, to someone) does it mean that they occur simultaneously in time? *Archaic (barbarian) societies* are small and integrated while *historic (civilized) societies* are large, non-integrated, deviant and comprehended by vast majority of different - myths determined - groups. *It seems that interaction with other small organized barbarian groups starts civilization. On the other hand, it also seems that interaction of large number of different organized groups creates barbarianism.* Can this be compared with Hoking and creative and destructive interference of particles. How than can they be ever separated and isolated?

⁶ Myth about El Dorado: the legend about golden city of Inca's which had been told by Pizarro's conquistadors became the matrix and synonym for tremendous earning possibilities. In the same time, the term is being used to mark almost all greed fevers.

Finally, it seems that core problem is the *idea of difference* i.e. lack of acceptance that anyone can and should be different. However, *the idea of specificity* gets its full notion only in the crisis times i.e. it needs contexts in which will be “meaningful”. Those are almost always turning points in society’s and civilization’s history and they are mainly economic by nature (hunger).

Evolution of dichotomy

What makes connection among civilization, barbarianism, economy and terrorism? Is there a correlation?

Hofman basically divides terrorism on nationalistic and religiously motivated. It seems that the idea of pureness can be recognized here. Moreover, direct connection with European invention is also being recognized. This is even though ideological terrorism is European invention. Finally, it may be observed that all four terms are based on *relations*, on *interference*. Even though terrorism is not directly related with bad economic conditions - it cannot be connected only to the countries with the low life quality - it definitely has economic dimension. Firstly, terrorism requires finances and that makes its economic dimension indisputable. And this may be the key ration within respective notions pair mainly because of double produced damage. Secondly, terrorism’s goals are mainly civilian i.e. economic targets including individual lives. Each one of them has own economic value. Besides dimension of counter terrorism fight economic value is also not neglectable. Observed together prices of terrorism and prices of counter terrorism also represent important ration in respective pair’s context.

However, it is quite important in which economic, political and civic context terrorism is being created.

Four basic relations seem possible. *First*, European innovation in barbarianism - as Morin claims - has been creation of nation-state and religious intolerance (for example prior Roman Empire had been religiously tolerant up to certain extent). In the same time, that was civilization change significantly different comparing to the previous forms such were city-states and empires. Numerous totalitarian regimes as well as two world wars rose on that idea. In the almost same time, at the down of French revolution first terrorist - *with the aim of changing conditions by violence* - movements had been created. Therefore, the root of terrorism is in Europe. That frankly was quite different terrorism than it is today in the context of actions goals. *Second*, terrorism as barbarianism means intolerance towards different. It is less important whether it is about class, religion, nation, ideology, crime or something else. Motive has always been difference and lack of integration. It means that terrorism is always directed towards “us” *the different ones*. *Third*, barbarianism and terrorism do not spare even non active ones in the “combat”. Quite opposite from conventional warfare terrorism is being directed to the civilians (and fear production) and civilian means. Examples are numerous from Genghis Khan, Third Reich, conquering of Doclea in 1183, conquering of Montenegro in 1918 till bombing attacks of IRA, ETA, Al-Qaeda and other numerous terrorist groups but also soldier’s acts in Afghanistan over the innocent population. That is the exact difference to the revolutionary terrorism’s roots in Europe. *Fourth*, religious and nationalistic terrorism represent dominant forms of 21st century’s terrorism

(Hofman). Didn't the almost all forms of barbarianism rise on the idea of nation and *pure religion*? Finally, *manifestation of terrorism and barbarianism are not ideas and ideologies rather acts* as event the most shine idea is being observed through *acts*.

However, there is another - typical European - dimension of the problem and indirect connection of barbarianism and terrorism. The causes and in particular the acts of terrorist "achievements" have been quite neglected. They have been covered by silence and usually put into various contexts. It seems that mainstream forgets that in particular context almost each act can be *justified*. Nevertheless, there are unchangeable borders of good and bad and according to that what has to be judged regardless the origin of the actor. And Europe like it forgives and that forgets itself. And even if that form of forgiveness - due to partial Christian heritage of Europe - can be understand it definitely remains unclear why Europe forgets? Why is does not talk about psychology myth inherited from Old East and in particular Hellenic civilization? Why it does not talk about dark part of European values pair? Why it does not talk about unplanned consequences of revolution? Why it does not speak about European terrorism of 20th century? Forgetting and lack of analysis are quite secure paths to the *repetition of the scenario*.

Additional connection between economy and terrorism can be identified in the framework of the *root and context* not necessarily *cause*. Simultaneously, this relation is being non separable from connection with civilization and barbarianism. Numerous authors (Kruger and Maleckova 2003, Berrebi 2003, Abadi 2003, Kruger and Laitin 2007, Dreher and Gasenber 2007 and etc.) do not identify economic causes of terrorism. Quite opposite view is Derin-Gure's (2009) where relation of these two notions has been identified.

Nevertheless, the authors that have concluded that there is no relation between terrorism and economy mainly dealt with the economically caused terrorism. Precisely, whether terrorism occurs faster and simpler in undeveloped countries? The neglecting issue has been another pair of terrorism-economy ration which is making profits for the terrorism financing. Other issue that has been overseen is exclusive observation of nation-states and its parts as conditions for occurrence of economically caused terrorism. Nevertheless, hunger motivates individuals. Therefore, it is not possible to claim that *hungry individual* in economically developed system will not be potential terrorist. Of course, this is due to the fall under hunger-ideology pair's pressure. The key question is about what kind of terrorism do we talk about? Where it has been caused and what is its' goal? Further, in order to make difference from early papers, Pinar-Gure makes difference between domestic, international and separatist terrorism. Pinar-Gure considers that domestic terrorism do not occur particularly in poor countries. However, concludes that it decreases in them as countries grew economically. In addition, considers that international terrorism affects richer countries more. This is at least due to the two causes. In prosperous countries psychological effects and economic expenditures of terrorist acts are significantly higher. And despite of the core belief the value of grey economy i.e. black market is significantly higher in them as well. Assuming that - despite the unknown methodology - grey economy value in the US is 8% it means that absolute value of that *economic sector* is USD 1,2 billion in 2011.

Observing additional relation, Pinar-Gure considers lack of civil liberties as the cause of terrorism occurrence. In other word, it occurs in systems with such values. It

seems that Morin is also right about the present. Lack of civil liberties also means lack of acceptance of differences and basic individual's rights. From there to the totalitarian system (even though majority of them are already like that) and modern age barbarianism is a *tiny insignificant* step.

Tracing Morin again Pinar-Gure considers that severe incidents are also present in the cases of common border between *country-of-origin* and *country-of-goal* and in particular in the cases of former colonial relations. And here is one of the core relations of history and evolution of civilization of barbarism with economy. Parts of the former colonies apparently still observe former colonists as conquerors. And besides that due to the tribal mythology they are seeking paths of revenge.

In Pinar-Gure's research is quite indicative that relation between ethnic fragmentation and terrorism has been spotted. Pinar-Gure considers that in ethnic diversity situations which has not been followed by fragmentation of individuals there is no terrorist action of domestic inhabitants. However, remains unclear what is the condition of economy and civil liberties in such systems. Intuitively it can be assumed that those systems cultivate tolerance regardless the level of civil liberties development⁷. On the contrary, ethnic fragmentation inspires and stimulates existence of terrorist activities.

It seems that assembly of relations has evolved and that now comprehends intolerance, civilians as its aims, economic context, political-civil context as well as economic and ideological hunger.

Problem(s) of Today?

In recent past differentiation of terrorist and criminal organization was quite solid and stable. Terrorist groups have had politics, ideology, ethnic and/or religious intolerance as its motive. Terrorism has been perceived as *form of political violence and creation of psychological fear directed towards civilians and economic aims*. On the other side, criminal groups have had *profit* as its motive. Nevertheless, nowadays those groups have fusion themselves into so called criminal-terrorist groups (Liang 2011). It is indicative - according to Liang - that more and more terrorist groups are being involved in criminal activities while criminal groups become engaged in different forms of political violence. It seems that *justification* for terrorist groups the core price of their involvement as they must find funding sources for its activities. The most common manner for achieving that is through drug trafficking. Due to that this form of activities is being identified as narco-terrorism, narcoguerrilla and narcofundamentalism (Felbab-Braun, 2005; Liang 2011). The crucial question is what is the motive for criminal groups to become involved in forms of political violence. And again it may be considered that it is all about needs for hunger and power and in particular the ways of achieving that power.

Liang is stating - not so recent - examples of connection of or transfer from terrorism into organized crime. In 1980 FARC (Revolutionary Armed Forces of Columbia) began with drug trafficking in order to finance own terrorism activities. Not so long after that criminal activities became even more important as in turnover as in volume context

⁷ In the cases of either domestic or international terrorism the research shows origin from the modest civic liberties systems. It seems that precisely civic liberties must be significantly developed in order to influence the causes of terrorism.

for FARC (Liang).⁸ Second Columbian example is relation of Medellin narco cartel with 19th April Movement which dates from 1985. Quite similar has been behavior of Mexican cartels even since 1980. Cartels such as Huarens and Los Zetas have been declared as terrorist movements due to application of terrorist techniques. Consequential, U.S. put seven Columbian cartels on the list of foreign terrorist organizations in 2011. At the beginning of the nineties Sicilian Cosa Nostra has started series of bomb attack starting at the Uffizi Museum in Florence (Makarenko, 2004) as retaliation for their leaders arresting. It will pursue the same tactics fighting Italian policy and prosecution and with perhaps the most *famous* attack of judge Falcone (and also judge Borsalino).⁹ Exactly the Italian example shows how terrorist acts and manners of behavior can be applied in the world of crime in order to achieve significant political power. Something similar has been repeated at the Balkans. Second large Italian criminal organization Camorra from Naples has relations with Al-Qaeda (Liang, 2004). It is being considered (Chepesiuk, 2010) that their members have been transported into Europe through the network of Camorra. The key terrorist organization of today - Al-Qaeda - is a network of decentralized terrorist “cells”, franchises and associates doing criminal activities (Liang, 2004). At least three Al-Qaeda’s *organizations*: Al-Qaeda in Iraq (AQI), Al-Qaeda in Islam Magreb (AQIM) and Al-Shabab are dealing with globally dispersed criminal activities. Those activities comprehends drugs, trafficking, kidnapping, smuggling, *blood diamonds* turnover as well as taxation of Somali pirate’s and then direct involvement into piracy (Al-Shabab - “the sea jihad”: Childress, 2010).

The key factors for the existence of respective relations - according to Liang - are globalization, Internet and communications revolution, the end of the Cold War and global war against terrorism. Liang “blames” globalization because of freedom of doing business and freedom of movement that cause that crime and terrorism can be done anywhere. Internet is blamed due to *lack of control*, dissemination of messages and fundraising and activists rising. She blames the end of Cold War because of *disappearance* of state-sponsored terrorism and need of finding new funding sources through crime. At the end, the core *global counter terrorism war* (including Bush’s Patriot Act) influenced financing of terrorist groups and their even more intensive cooperation with the crime. Here Liang is quite close to Loretta Napoleoni’s stand view and her critics’ of globalization. Nevertheless, even globalization factors have negative elements it seems that Benjamin said unbeatable truth that *there is no element of civilization which is not in the same time barbarian act*.

Respective factor analysis should not force conclusion that aforementioned flux of crime and terrorism would not exist if there is no globalization. As well as it was or it is its *ideal* opponent nation-state (that had been the source once upon a time). Simple, in the era of changes and creation of new paradigms surface births *mythological* guided individual’s acts. It seems that precisely the fight against them will have to be at the level of strategic alliances of individuals, states, regions, systems, non-state actors and supranational institutions which are supposed to strengthen.

⁸ FARC and ELN (National Liberation Army) control 40% of Columbian territory and are active participants in billions worth turnover of narcotics (Liang, 2004). It is being estimated that annual revenue of FARC is USD 400 million.

⁹ Giovanni Falcone (1939–1992) and Paolo Borsalino (1940–1992) were Italian i.e. Sicilian judges and the most important figures of anti-mafia campaign and prosecutions in Sicily.

This especially states for *future conventional form* of war - virtual space. Specificity is being derived at least due to the facts that it has not been created or controlled by states. Today the cyber space represents *place* on which criminal activities happen. They comprehend identity thefts, video piracy, credit card frauds, social insurance frauds, so called "fishing" (regardless they are false conference invitation with false web site or false hotel reservations) etc. cyber space is being used also for dissemination of ideas about targets, execution techniques, bomb creation techniques, propaganda, recruitment as well as trade of all illegal goods and services.

Challenge(s) of the Future?

The key challenges of the future are the ways of response to current problems regarding intersection of organized crime and terrorism as well as their evolution in the cyber space.

It seems that cyber space will be even more significant in the approaching time. *Problem* with the cyber space is that it cannot be controlled either by state or any other dominant military force. Exactly due to dispersion but also decrease of nation-state power come or will come to the higher (mal)usage of the cyber space as for economic espionage, virtual war, cyber crime and cyber terrorism. The current division on state and non-state actors is losing its meaning due to the existing tendency that all aforementioned activities can also be undertaken by non-state actors. Their *anonymity* and distance can be obstacles in defence attempts. Future cyber sophistication of international terrorism and crime - as in expert knowledge as in financial frauds- is what is expected to be the next definite challenge.

It is also important to emphasize that dangers to the society have never been higher at least in developed countries. Availability and penetration of Internet make citizens quite vulnerable as in context of frauds, identity thefts, card frauds as in ideological influences on younger population and creation of new *ready* followers of terrorism and organized crime. In the same time, the same citizens are against limitation of individual freedoms. It seems that exactly that ratio pair *counter terrorism vs. personal freedom protection* will be in centre of all upcoming processes.

Just as the development of previous civilizations technological progress lead it to the dangers of barbarianism. Internet and power of communication and *erased* borders are essential but definitely not the only dangers. Even though they can be complementary to the other dangers such are proliferation of WMD (weapons of mass destruction), Internet, biological and chemical viruses, energy and food safety issues but also many currently unknown problems of the future.

Worries must enhance also the issue of *origin* of today the most active terrorist groups.¹⁰ Mainly it is about nation-states that: (i) have significant influence of tribal-mythological factors, (ii) have unsolved ideological-religious-tribal conflicts, (iii) have significant growth of population in world terms, (iv) belong to the assembly of so called *failed states* in which exist minimal degree of political and economic freedoms - if exists at all -, (v) have quite poor economic conditions and (v) are extremely *fruitful* for planting and trade of narcotics due to territory, ethnic and economic conditions. Even

¹⁰ Not necessarily ethnic as origin of dealing with such activities.

dough Afghanistan is *par excellence* example of aforementioned elements as well as the biggest world opium produces and third population growth rate (3.85% annually by UN) there is quite similar states.

The important problem is population growth and especially *location* of population's growth. It is worrying that among five top populations growing states are those that have significant problems and whose population can be extremely *usable* for future terrorist activities.¹¹ Precisely in that context it must be observed potential solution for that state's part of global theatre. It definitely demands joint action of global stakeholders.

It is obvious that counter terrorism and organized crime is too large individual problem even for the most powerful states in the world. Happenings of 9/11 and start of *global counter terrorism war* are sufficient confirmation of that. Additional confirmation is in what Liang identifies as factors of that flux's creation mainly in globalization. If the thesis of globalizations *contribution* for that is being accepted than searching for answers on how to use the same for counter terrorism fight has to follow. What would be the suitable global infrastructure for adequate response to those challenges? Whether Morin is right when he considers that Europe may create new humanism and new renaissance and *export* them to the global stage (Ohmae)? It seems that idea behind the European Union (EU) can be idea for the certain part of the world. Regionalization can be significant weapon for counter terrorism especially in Asia but also in South America.

But is the regional approach sufficient? EUISS and NIC consider that global management - identified as *collective management of common problems at the international level* - is in the crisis.¹² The key reason is that previous local conflicts have *simply been transferred* on the global stage. It seems that driver for conflict transfer is so far unseen *interdependence* of global stage actors. Financial and then sovereign debt crisis confirm that without any doubt. In addition interdependence is being intensified by growth of developing countries (mainly BRIC's but potentially CIVETS).¹³ Growth of their power and involvement into world economy can cause also transfer of their own local problems into the global level.

Quite important aspects are also the problems that are produced by policies of *sovereign* nation-states. Stated problems are quite often making global problems solutions quite difficult. In the same time they start losing their power i.e. the same is dispersed on more *power owners*. This is exactly why it seems that supranational structure of global management (not global governance) should be the new 21st century's infrastructure.

The key challenge is how to create new supranational infrastructure of power and global governance? Which actors will be dealing with the global problems and whether the EU and China will prioritize current and potential internal problems?

¹¹ Liberia, Burundi, Afghanistan, West Sahara and East Timor with annual population growth rate of 4.5; 3.9; 3.85; 3.72 and 3.5; respectively according to the UN.

¹² European Union Institute for Security Studies, US National Intelligence Council (2010): *Global Governance 2025: At a Critical Juncture*, s.13.

¹³ BRIC: Brazil, Russia, India and China. CIVETS (estimation of the new fast growing economies done by The Economist): Columbia, Indonesia, Vietnam, Egypt, Turkey and South Africa. Regardless the accuracy of estimation respective countries do have significant volume of unsolved problems.

EUISS and NIC give overview of four potential scenarios: (i) status quo - none crisis will be big enough and the systems will solve it ad hoc; (ii) fragmentation - regional powers will try to isolate own problems; (iii) making the 19th century idea of *Concert of Europe* alive and common solving of problems with new infrastructure and new power balance: U.S. will share the power, China and India will increase financial contribution in joint projects while the EU will take more global role that until now; (iv) prevailing of the conflicts - internal conflicts in Asia and Middle East and clash of U.S. and China.¹⁴

Instead of Conclusion

Whether due to the *origin* or *ideology* EUISS and NIC believe that - even less probable in the near future - third scenario best in the long term. Revival of *Concert of Europe* i.e. of potential future *Concert of World* is - at least it seems to be - on the path of Morin's thinking's.¹⁵ Morin considers that Europe will become (or even remain) the laboratory and creator of new humanisms and renaissance ideas and that in the future it will *export* its own culture (not the barbarianism).

However, it is not question can Europe do it rather *how* is it achievable? It seems that significant contribution will be given (or they already have some) also the so called *non state actors* i.e. that they can be either element of cooperation or clash deepening. Currently non state actors as elements of clash do have advantage as they comprehend criminal and terrorist group and tend to conquering and political power strengthening. However, the potential *solution of the problem* is inclusion of politically powerful non state actors that are positive product of globalization and that already have economic and political power. As positive non state actors transnational or supranational non-governmental and inter-governmental organizations, multinational companies, different business organizations, interest groups and etc can be identified. Even if they have been considered as positive non state actors which can have positive influence on changes and cooperation, churches and various religious organizations do have long history of intolerance and therefore can be deeply problematic actors. However, their power of *governing* the people can be taken seriously into account and should be directed towards desirable direction. Even though civil society is being emphasized as positive form of non state actors it is forgotten to differentiate especially *universities*. It seems that exactly this can be on Morin's path as exactly the educated people of *encyclopaedic spirit* created and developed ideas of European humanism and renaissance.¹⁶ And maybe there can be traced second European i.e. global humanism and renaissance within *Laboratory Europe* (Morin). The key idea of new global humanism should be oriented towards the development of ideas of freedom, tolerance and thinking about barbarianism and terrorism. It is possible that might the *right direction* for freedom of individual(s) through *creative interference of particles*.

¹⁴ Frankly, authors have the smallest belief in the fourth scenario but they do not exclude it.

¹⁵ Concert Europe (also known as Congress system) represented form of power balance in Europe between 1814/5 and 1914 (hundred year period). Austria, Prussia, Russia, United Kingdom and France (involved later) had been involved into this system.

¹⁶ Morin, 2006.

LITERATURE:

1. Abadie, Gardeazabal (2008): *Terrorism and the World Economy*, European Economic Review vol. 52
2. Allesina, Ozler, Roubini, Swagel (1996): *Political Instability and Economic Growth*, Journal of Economic Growth
3. Anderson (1999): *The Aggregate Burden of Crime*, Journal of Law and Economics 42
4. Arquilla, Ronfeldt, Zanini (1999): *Networks, Netwar and Information-Age Terrorism*, RAND
5. Baily (2001): *Economic Policy following the terrorist attacks*, Institute for International Economics
6. Barth, Li, McCarthy, Phumiwasana, Yago (2006): *Economic Impacts of Global Terrorism: From Munich to Bali*, Milken Institute
7. Chepesiuk (2010): *Dangerous Alliance: Terrorism and Organised Crime*, Global Politician
8. Derin-Gure (2009): *Does Terrorism Have Economic Roots?*, Boston University
9. European Union Institute for Security Studies, US National Intelligence Council (2010): *Global Governance 2025: At a Critical Juncture*
10. Felbab-Brown (2005): *Afghanistan: When Counternarcotics Undermines Narcoterrorism*, The Washington Quarterly, Vol.28, No.4
11. Hofman (2000): *Unutrašnji terorizam*, Narodna knjiga Alfa
12. Jovetic (2012): *Civilizacija varvarstva Evrope*, Partner, Ministarstvo odbrane Crne Gore
13. Keefer, Loayza ed. (2008): *Terrorism, Economic Development and Political Openness*, Cambridge University Press
14. Krueger, Maleckova (2003): *Education, Poverty, Political Violence and Terrorism: Is There a Causal Connection?* Journal of Economic Perspectives 17(4)
15. Laquer (1977): *Terrorism*, Little Brown
16. Liang (2011): *Shadow Networks: The Growing Nexus of Terrorism and Organized Crime*, Geneva Centre for Security Policy, GCSP Policy Paper no.20
17. Makarenko (2004): *The Crime-Terror Continuum: Tracing the Interplay between Transnational Organised Crime and Terrorism*, Global Crime, Vol.6, No.1
18. Moren (2006): *Europska civilizacija i europsko barbarstvo*, AGM
19. Napoleoni (2008): *Rouge Economics* - Seven Stories Press
20. OECD (2002): *Economic Consequences of Terrorism*, Economic Outlook 71
21. Vukotic (2011/12): *History of Ideas* - subject on the first year of PhD studies "International Economy" at the UDG - personal notes.

ОД ИРАК ДО ЛИБИЈА: ОБЈАСНУВАЊЕ НА КОНЦЕПТУАЛНАТА МАТРИЦА НА ЗАПАДНИОТ (НЕО) ИНТЕРВЕНЦИОНИЗМ

Христијан ИВАНОВСКИ*

Апстракт: Од Првата заливска војна стратезите претпочитаа да ги разгледуваат и дискутираат западните воени кампањи како конкретни „модел“и. Ваквата практика на дедуктивно мислење е од клучно значење во научен контекст. Сепак постои голема веројатност човек да се соочи со аналитички проблеми, без претходно да ја сфати пошироката слика. Организаторот на последниот научен собир посветен на испитување на современата западна воена интервенција наведува: „... ние веруваме дека западните воени напори во текот на изминатите две децении формирале определен интервенционистички циклус, па дури и посебен, единствен пример ...“ Во продолжение, овој труд се обидува да ја објасни концептуалната основа на западната воена инволвираност од Ирак до Либија, да открие и да разгледа некои недоразбирања во однос на суштината и (демократските) последици од употребата на сила од страна на Западот, како и да ги определи идните трендови и ограничувања во проекцијата на западната моќ.

Клучни зборови: интервенција, современа западна воена интервенција, западен (нео) интервенционизам, Нова војна, RMA (револуција во воените праашања), стратегија, демократија, заблуди/измами, трендови

FROM IRAQ TO LIBYA: EXPLAINING THE CONCEPTUAL MATRIX OF WESTERN (NEO) INTERVENTIONISM

Abstract: Since the First Gulf War strategists have preferred seeing and debating western military campaigns as particular “models.” While such practice of deductive thinking is crucial in a scientific context, one is likely to face analytical problems without first having conceived of the broader picture. The organizer of the most recent scientific gathering dedicated to examining contemporary western military intervention writes: “...we believe western military efforts over the past two decades have formed a definable interventionist cycle if not a distinct, single paradigm...” As a follow-up, this paper seeks to explain the conceptual fundamentals of western military involvement from Iraq to Libya, reveal and address some misunderstandings regarding the essence and (democratic) implications of the use of force by the West, as well as identify the future trends and limitations in the projection of western power.

Keywords: intervention, contemporary western military intervention, western (neo) interventionism, New War, RMA (Revolution in Military Affairs), strategy, democracy, delusion(s), trends

Вовед

„Арапската пролет“, најпроминентниот политички настан минатата година, всушност стихийно започна во зима, продолжи во лето, есен, и иако привидно стивна после завршувањето

* Авторот е магистрант на Универзитет во Мантоба, САД, во Центарот за одбранбени и политички студии

на либиската интервенција, тешко е да се предвиди како точно ќе продолжи и каде ќе заврши со оглед на присуството на многу неизвесните варијабли. Нејасниот правец на „нова“ Либија, повторливите немири и неапсолвираното режимско прашање во Египет, загрижувачката геноцидна ситуација во Сирија кон чие решение се гледа и во контекст на потенцијално затворање на Иранскиот проблем, сè покомпликуваните констелации меѓу САД, Израел и Иран кои, вртејќи се околу „црвените линии“ на Хормушкиот теснец, мошне веројатно ќе резултираат со некаква ограничена, но сепак директна интервенција врз Техеран, и сите оние задушени или сè уште нексплодирани вулкани од фрустрации на Блискиот Исток и во Магреб, оставаат малку простор за веродостојна прогноза.

Она што можеше со голема веројатност да се предвиди уште пред овој верижен процес да зафати повеќе од 15 земји во арапско-муслиманскиот свет, е *релативната хаотичност на процесот и недоволната револуционерност* во поглед на неговата суштина и конечните демократски импликации. Дури и прозападните диктатори повеќе не се сигурни на својот досега загарантиран трон, иако некои сè уште селективно се поштедени поради јасни стратески причини. Од друга страна, обичниот Арап тешко дека ќе види подобрување на животниот стандард, барем не на среден рок. Дobar дел од западните олигарси, кои сигурно го вкалкулираше и опортунитетниот трошок на интервенцијата, тешко ќе можат да ги повратат старите бизнис релации во регионот или да добијат дел од постинтервенционистичкиот колач како компензација. Сепак, најмалку ќе бидат исполнети фантазерските очекувања на огромен дел од западната јавност за воспоставување и негување арапска или муслиманска демократија по турски репер, слична на онаа што ние ја разбираме.

Сè повеќе изгледа дека *најголеми и непосредни добитници* во овие, несомнено, историски случувања се *сомнителните „клиенти“ на Западот и исламскиот фундаментализам* кој, како што веќе се потврдува во Египетскиот случај, полека ќе се етаблира и таму каде што го немало преку какви-такви изборни циклуси.

Во секој случај, „пролетта“ го разбуди интелектуалниот дух и фантазијата и на Исток и на Запад, а климатот, западната кампања врз Либија, наведе на размислување за *природата и иднината на западната воена интервенција*. Ако се рече „20 години западна воена интервенција“ можеби и ќе се погреша бидејќи самата формулација имплицира дека воените кампањи на Западот започнале во 1991 година.¹ Но ако се погледне посуштински, односно ако некој сака да го открие заедничкиот именител на она што се случуваше од Првата заливска војна до уривањето на режимот на Гадафи и воедно да направи разлика меѓу ланецот на современата западна интервенција овозможен од уникатните униполарни услови по Студената војна и воените напори на Западот претходно низ историјата, тогаш спомнатата фраза е сè само не излишна. Организаторот на најскорешниот научен собир посветен на современата западна интервенција напиша: „...ние веруваме дека западните воени напори во последните две декади оформија еден интервенционистички циклус кој може да се дефинира ако не и различни, единствена парадигма...“² Од Ирак до Либија, после секоја западна кампања, стратезите и воено-политичките аналитичари милуваа да дебатираат за „модел“: Овој текст претставува скроман обид да се дефинира *платформата на која повеќе или помалку почива секој поединечен „модел“ произлезен во последните две декади*. Ова би овозможило да се разберат *импликациите, иднината и ограничувањата* на западниот (нео) интервенционизам.

¹ „20 години западна воена интервенција: Заштита на чие(и) право(а)?“, Оддел за политички студии при Факултет за либерални уметности на Универзитет на Манитоба, пристапено на 1 февруари, 2012, http://umanitoba.ca/faculties/arts/departments/political_studies/3257.html.

² Ibid.

Извори на западната интервенција

Интервенцијата речиси неизбежно станува прудентен „институт“ на дипломатијата на принуда од моментот на потпишувањето на Вестфалскиот мир во 1648 година и воспоставувањето на модерниот систем на суверени и правно еднакви држави кој во основа е сочуван до денес.

Иако Вестфалскиот мировен договор е општо признат како најголема цивилизациона придобивка во доменот на меѓународните односи, пред сè затоа што претставува релативно успешен обид за создавање меѓународна заедница во која принципиелноста и меѓународното право барем делумно би ја потиснале суровата и недискриминативна сила, еден вака хуман гроцијански проект, кој очигледно придонесе кон воспоставување на, како што вели Хедли Бул, анархично општество и каков-таков ред во светската политика,³ сепак не обезбеди „издувен вентил“ за силата. Оттука, силата мораше да најде некаква „стратегија за излез“ од овој релативно хармоничен систем заобиколувајќи ја главната Вестфалска иновација, двојбата суверенитет – немешање во суверенитет. Така се роди *поимот интервенција* како модерна противтежа на Вестфалскиот систем и инструмент на силата за наметнување воља.

Како дел од „излезната стратегија“, *силата секогаш избира да биде „оправдана“ наместо „гола“*.⁴ Интервенцијата е секогаш придружена од есенцијално „алиби“ – некаков неспорен идеал со универзални импликации или логика која длабоко извира од супериорна културолошка матрица која не само што тешко се менува, туку и апологетски се брани. За Светата алијанса (Австрија, Русија, Прусија) формирана по Виенскиот конгрес (1815) тоа беа *христијанските вредности* како дел од заложбите за зачувување на внатрешниот мир на државите и анти-наполеонистичкото статус кво. За ригидните идеолошки блокови на Студената војна, во која сепак нормативниот елемент парадоксално замре во сенката на принципот на сфери на влијание, тоа беше одржувањето и географското ширење на цели аксиолошки системи и светогледи. За Западот генерално, тоа отсекогаш биле средновековниот концепт на праведна војна (*jus ad bellum*) на Тома Аквински,⁵ Просветителството во најширока рационалистичко-либерална смисла,⁶ и нормално, либералната-демократија после пресудната 1848 година со својата современа „икона“ - човековите права.⁷

³ Хедли Бул, *Анархичното општество: Студија за редот во светската политика*, 3-то издание (Њујорк: Прес на Универзитет Колумбија, 2002).

⁴ Науката долго време е обременета со „оправдувања“ за силата кои произлегуваат од делумно разбирливи позиции и толкувања на (нео) конзервативни автори и грандиционалисти. Меѓутоа, она што денес претставува тренд на „изненадување“ е фактот што политичките и стратегиските студии сè повеќе се предмет на обиди од страна на посебен политички тип на неолиберали, тнр. хуманитарни „јастреби“, познати и како „гулаби со крвави раце“, кои од левицари, интернационалисти, космополити и граѓански активисти станаа најгласни адвокати на силата врз основа на еден спорен консеквенцијалистички (лоши средства – добра цел) односно макијавелистички принцип.

⁵ Западните воени кампањи често се анализираат низ призмата на *jus ad bellum*, концепт кој неретко зазема централно место дури и во анализите на случаи кои се во најмала рака контроверзни и за кои се знае дека е направена погрешна стратегиска проценка (пр. инвазијата врз Ирак во 2003). Ова денес е разбирливо и неизбежно, особено ако се знае дека хуманитаризмот како прва димензија и политичко-нормативна рамка на современата западната интервенција црпи од средновековната теологија на Аквински.

⁶ Ерата на *просветителството* (1650 – 1789) и *рационализмот* (чии почетоци се кон крајот на 16 век, а благодарение на Рене Декарт) како наследник на ренесансата и главен вртток на западната култура претставува супремативна база за социјализација и образование на западниот човек.

⁷ *Либералната демократија* е еклектички концепт изведен како компромис во судирот меѓу

Во потрага по легитимитет во наметнувањето политичка волја преку војна, современата западна интервенција го реafirмира и надградува ова наследство. Меѓутоа, *Западот не трага по интервенционистички легитимитет во буквална смисла*, иако многумина кои се почувствувале како „мета“ под неговата тешка рака или развиле антизападни анимозитет од разни причини ревносно би го бранеле спротивното. Последново би било само *симплистички поглед на западните стратегии*; имено, самата артикулација на оваа стратегија од страна на нејзините првенци и академски застапници веднаш го доловува рационалистичко-либералниот момент кој е интегрален за западната култура. „Вредностите станаа дел од нашиот интерес“, заклучуваат западните интелектуалци, стратегии и политичари, а интересите (ширење на капиталот и неолиберално освојување пазари, нафта, гас и енергетска безбедност, регионално влијание и геостратегиска предност) се само реалистично дополнување (а не обратно).

Независно од тоа која димензија се чини дека преовладува при конкретна западна воена кампања - *нормативната (вредности) или утилитарната (интереси)* – САД, Европа и сојузниците веќе две декади наназад *политички ја рационализираат употребата на сила* преку една рафинирана (повеќе отколку нова) вредносна визија и ефективна воена стратегија. Актуелната рационализација се состои од *политичко-нормативна рамка* која се одзива на концептот *R2P (Responsibility to Protect)* или *Нова војна (New War)* и *стратегиско-тактичка рамка* поврзана со *Револуција во воените работи (PBP)*.⁸ Се работи за *дуална концептуална матрица* која може да се толкува и како *дел од голема стратегија (grand strategy)*.

Дуална концептуална матрица на современата западна интервенција

Падот на Берлинскиот ѕид создаде услови за осмислена и содржајна западна воена интервенција. Два длабоки и паралелни процеси со стратегиски импликации ја дефинираа новата интервенционистичка матрица.

Од една страна, *политичкиот процес* на фрагментација на големите комунистички целини засновани повеќе на идеја отколку на прагма, локалните етнички и религиозни трагедии како предизвик за униполарноста, Хантингтоновата демократска експанзија и новиот дофат на моќните неолиберални институции (Светската банка, ММФ, ИФК, ЕБРД), подемот на комуникациите рефлектиран низ зголемување на „чувствителноста“ на глобалната јавност за случувањата на „другата страна на светот“, свеста за универзалноста на човековите права и хуманоцентричноста, како и одржливоста на нормативната дебата во теоријата и практиката на меѓународните односи во врска со космополитизмот и лидерските обврски на Западот во поглед на заштитата на слободите и човековите права, ја создадоа *широката политичко-нормативна рамка* на современата западна интервенција.

Од друга страна, *напредокот на науката и високата технологија* (првенствено на чипот, оптиката, сензорот, ласерот, брзината на обработка на информацијата,

буржоазијата, која преферира економски либерализам и пролетаријатот, кој полека станувал општествена сила и си го барал својот политички простор.

⁸ Акронимот РВР (Револуција во воените работи) е изведен од англискиот еквивалент RMA (Revolution in Military Affairs).

прецизноста и ефективноста, роботиката), празен низ речиси совршени воени апликации, само ја подигна постојната воена доктрина „воздух-земја“ на повисоко ниво („космос/воздух – земја“) јасно давајќи им го приматот на воздухопловната моќ и системите базирани во вселената, го произведе војникот-пешадинец на иднината, и ги интергираше последниве две со сурогатиот елемент на локално бунтовништво во функција на создавање *ефективна стратезиско-тактичка рамка во ерата на конвенционална западна супериорност*. Оваа рамка која на некој начин и оправдано и погрешно се поистоветува со американската РВР стратегија, иако има свои автохтони корени, сепак не можеше да ги избегне реперкусиите на првиот политичко-нормативен процес. Имено, униполарниот момент по Студената војна ја укина *стратегијата за масовна одбрана и одвраќање (deterrence)* на Запад, односно народната одбрана на Исток – и двете долги години сконцентрирани на континентална, централна Европа како географски „центар на гравитација“ - ја *минимизираше улогата на нуклеарната стратегија* и бројките на атомски бојни глави, го стави Западот во *целосен експедициски мод* барајќи брзо распоредливи и ефективни сили и командни компоненти, го внесе во дневниот речник *еуфемизмот „кризен менаџмент“* веднаш после усвојувањето на Новиот стратезиски концепт на Алијансата (НАТО) во 1991 година и ги натера западните воени лидери да се помират со фактот дека при воени операции мора да соработуваат со или самите да извршуваат цивилни функции во рамките на *тнр. сеопфатен пристап (comprehensive approach)* кон кризен менаџмент.⁹

R2P или Нова војна

Јадрото на политичко-нормативната рамка на западниот интервенционизам е *хуманитаризмот* кој постепено се издигна на ниво на *раширена политичка (не само стратезиска) култура* и со тоа стана основа за политички мега-проекти. Западот започна интензивно да пропагира слободен пазар и индивидуализам веднаш по падот на Берлинскиот ѕид, а во склад со принципите на контроверзниот *Вашингтонски консензус*.¹⁰ Фокусирани првенствено на економскиот (нео)либерализам, на САД и на ЕУ на почетокот им недостигааше ефективна противреакција на крвавите колективистички барања на етникумите и религиозните секти ширум Источна пост-комунистичка Европа и подалеку. Но, поучена од трагедиите на Балканот (1991-1995), Руанда (1994) и Сомалија, меѓународната заедница почна интензивно да го негува хуманитарниот пристап и тоа до степен на политичка прудентност која, независно од Кантовиот моралистички презир, понекогаш се чини навистина е на граница на моралот, вистината и идеалите.¹¹

⁹ Овој стратезиски пристап на иднината, кој го *лансираше ЕУ благодарение на својот специфичен прототип на стратезиска култура*, во Брисел се нарекува „*comprehensive*“ *цивилно-воен пристап*, во Канада е познат како „*the whole-of-government approach*“, а во САД, каде воените кругови неретко го гледаат со недоверба, едноставно се смета за *комбинација на тврда и мека моќ*.

¹⁰ Вашингтонскиот консензус е контроверзна програма за глобална експанзија на пазарната економија која се смета за дел од теоретската основа на неолиберализмот и глобализмот.

¹¹ За политички прудентно толкување на западната интервенција, види Јан Мортнер, „Доктрината на интервенција во дваесет и првиот век“, политички документ, Друштво Хенри Џексон, 4 септември, 2005, <http://www.henryjacksonsociety.org/cms/harriercollectionitems/the%20doctrine%20of%20>

Иако не може да се третира како прва хуманитарна интервенција воопшто, воздушната кампања на НАТО врз Косово и СР Југославија во 1999 е моментот на нагло и видливо окрупнување на хуманитарниот сентимент во западните политички кругови. Во поново време, овој сентимент реагираше на немирите по претседателските избори во Иран во 2009, потоа за време на „Арапската пролет“ во 2011, каде правовремено бликна во Либискиот случај при нападот на Бенгази, а моментно притиска за западен воен одговор на геноцидната непопустливост на режимот на Башар ал Асад во Сирија.

Токму овој сентимент, кој е иманентен за канадското општество, го наведе поранешниот канадски министер за надворешни работи Лојд Ексворти да го осмисли и промовира *Концептот на човечка безбедност (human security)* во втората половина на 90-те произведувајќи засилен канадски мултилатерализам и делумно анти-милитаризам. Во 1999-та година Канада, со поддршка и на други предлагачи, „однадвор“ го исфорсира етаблирањето на концептот „одговорност да се пружи заштита“ (*“Responsibility to Protect”* или *R2P*)¹² во ОН. Откако Меѓународната комисија за интервенција и државен суверенитет (МКИДС) спонзорирана од Канадската влада вон ОН излезе со Извештајот-манифест во декември 2001,¹³ *R2P* прерасна во *мета-агенда на светската организација* поддржана со серија конкретни резолуции на Советот за безбедност на ОН и во врска со чие исполнување генералниот секретар на ОН рапортира во неправилни интервали. Иако е *тешко да се утврди кој прв ја изустил фразата R2P*, едни од пионерите на концептот се секако Австралиецот со импресивна биографија, Герет Еванс, долгогодишен прв човек на МКИДС, а денес нејзин почесен претседател, како и Мајкл Игнатијеф, истакнат член на МКИДС, до скоро лидер на Либералната партија и кандидат за премиер на Канада.

Сепак, кон средината на новиот милениум, *ЕУ е таа која го презеде авторството врз Концептот*, благодарение на создавачите на европската стратесиска култура кои бараат алтернатива на американската стратегија. Кратко по усвојувањето на првата безбедносна стратегија на ЕУ („Безбедна Европа во подобар свет“) во декември 2003, нејзиниот подготвувач Хавиер Солана посака да ја материјализира сеопфатноста и дистинктивноста на европското интегрирано (цивилно-воено) управување со кризи. *Клучен момент за подем на цивилните интервенционистички способности на ЕУ и „присвојување“ на поимот на хуманитарна интервенција од страна на Брисел беше барањето на Хавиер Солана, тогаш висок претставник на Европската унија за Заедничка надворешна и безбедносна политика (ЗНБП) и Европска безбедносна и одбранбена политика (ЕБОП), упатено до Мери Калдор, можеби најеминентниот експерт во ЕУ за човекови права, за изработка на Европски стратесиски концепт кој*

[intervention%20in%20the%20twenty-first%20century.pdf](#), Марк Сидвел, „Војна за суверенитет“, политички документ, Друштво Хенри Џексон, 6 февруари, 2007, <http://www.henryjacksonsociety.org/stories.asp?pageid=49&id=199>.

¹² Во однос на етаблирањето на Концептот, Марија Банда пишува: „*R2P* е заснован на поширокиот концепт на „заштита на цивилите“ (ЗНЦ), за прв пат идентификуван како „хуманитарен императив“ од страна на генералниот секретар [на ОН] во 1998 [S/1998/318-A/52/871].

¹³ Меѓународна комисија за интервенција и државен суверенитет, *Одговорност да се пружи заштита* (Отава: Центар за истражување на меѓународниот развој, 2001), <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>.

ќе биде компатибилен со прототипот на европската стратедиска култура и како таков прифатлив за сите членки на ЕУ, а посебно за оние кои воопшто не ја милуваат традиционалната дипломатија на принуда придружена со војување од големи размери. Како последица, Калдор, која отсекогаш ја имала наклонетоста на претставниците на ЕУ и стратезите на ЗБОП¹⁴ кои претпочитаат неамериканизиран пристап кон феноменот на дипломатијата и војната, во 2004 година во Барселона организираше научна група за изнаоѓање нова стратедиска парадигма за Европа.¹⁵ Резултантниот специјален извештај, кој денес служи како анекс на Европската безбедносна стратегија од 2003, го воздигна поимот на човечка безбедност на ниво на кардинален критериум во стратедиските настани на ЕУ, а цивилните инструменти за управување со кризи ги стави рамо до рамо со воените.

Откако ЕУ очекувано стана главниот адвокат на либералниот интервенционизам, стручњациите во областа на стратедиските студии сè почесто почнаа да го користат изразот *војна за човекови права* или *Нова војна (New War)*.¹⁶ Впрочем, речиси и да нема ништо ново во оваа војна, освен суперинтензивната актуелизација на прашањето за човековите права. Во суштина, се работи за консеквенцијалистички концепт („вредностите ги оправдуваат средствата“), современа варијанта на идејата за праведна војна (*just war*) на Тома Аквински. Сепак, она што се издвојува како уникатна карактеристика на Новата војна од Косово (или порано) до Либија, е носењето на „иконата“ на човековите права проследено со адекватна или тенденциозна криминализација на локалните конфликти во кои масовното насилство и геноцидот се речиси неизбежна појава¹⁷. Неофицијалната оксидентална порака го крие следново: „Од Нирнберг на наваму, во ера на хуманоцентричност, меѓузависност и глобализација, недозволиво е племенско однесување, и секој кој ќе демонстрира варварски отпор кон наследството на просветителството ќе се соочи со одлучната тупаница на Западот и најмалку со уште еден 'Нирнбершки процес', но овој пат во Хаг“.

RBP (RMA)

Како резултат на континуируаниот „хај-тек“ процес чии ефекти станаа евидентени во Првата заливска војна, кога Американците ја демонстрираа моќта на томахаукот и другото теледиригирано оружје, САД интелектуално ја развија и практично ја усовршија својата RBP стратегија. Овој високотехнолошки, офанзивен концепт, совршено хармонизиран со американската жоминијанска (наполенистичка)

¹⁴ Заедничка безбедносна и одбранбена политика – наследник на ЕБОП, утврден со Лисабонскиот договор (2007).

¹⁵ Хелен Декстер (Helen Dexter), „Нова војна, добра војна и војната против теророт: Објаснување, оправдување и создавање на западен нео-интервенционизам“, *Development and Change* 38, no. 6 (2007): 1058.

¹⁶ Види Ibid., 1055-71.

¹⁷ Постои едно непишано правило во западната дипломатија според кое бунтовниците против насилни диктатури кои имаат шанси да станат клиент на потенцијален интервенционист мораат некако да „пријават“ во западните медиуми минимална бројка од 2000 (некои велат 5000 или повеќе) убиени цивили за посериозно да го привлечат вниманието на „хуманитарните јастреби“ спомнати погоре.

стратегиска култура¹⁸ и подобен само за високо-способни вооружени сили со сличен стратегиски став, беше применет во различни пропорции во сите позначајни западни воени интервенции од 1991 па наваму.¹⁹

Првата војна во Заливот го воведо концептот интегрално, му претстави на светот дел од РВР елементите на спектакуларен начин, но субсеквентната сојузничка копнена инвазија и отпорот на ирачките дивизии ја смали неговата „видливост“. Косовската кампања во која генералот Весли Кларк, како што подоцна и самиот призна, беше принуден да примени тактика на „бесконтактна“ но тотална војна т.е. да им ја донесе војната во домовите на многумина во тогашна СР Југославија, стана пример за неприкосновена доминација на *air power* и мелем за технолошката струја во дебатата за РВР. Авганистан, кој беше освоен по брза постапка со Бушова форма („shock and awe“) на Фредериковиот *blitzkrieg*, оформи „нов“ успешен модел (наистина помалку извикан),²⁰ независно од тоа што Американците оттогаш мака мачат со излезната стратегија. Ирачкото „рандеву“ во 2003 донесе уште попрецизна PGM (Precision Guided Munition) муниција, како на пример JDAM [Joint Direct Attack Ammunition] која првите борбени мисии, всушност, ги доживеа на Косово, како и многу посилни ISTAR²¹ платформи и напаѓачки беспилотни летала. Контроверзната доктрина на Буш (помладиот) и Американската стратегијата за борба против оружјето за масовно уништување од 2002 година, во чијашто тристолбна структура контрапролиферацијата (counterproliferation) заземаше најистакнато место,²² предвидуваа и унапредување на одамна супериорната американска „противсила“ („counterforce“) со производство на специјално тактичко нуклеарно оружје за разорување на длабоки подземни инсталации.²³ Едноставната причина за заситеноста на стратегиската дебата со концептот РВР (RMA) лежи во фактот што Американците беа и останаа лидери во сите овие воени потфати. Нивната толку

¹⁸ Иако *жоминизмот*, односно непроменливите „научни принципи“ на војната (офанзивна мобилност, омасовување против послаба непријателска формација во некоја одлучувачка точка, страотен напад со детачирани елементи на изненадување проследен со потеря по разбиениот непријател и брзо префрлање на тежиштето врз друга послаба непријателска фракција), кои Антоан Анри-Жомини ги претставува како сублимат на наполеонистичката стратегија, е первазивен и не се однесува само на Армијата на САД, сепак американската високо-технолошка и офанзивна стратегиска култура црпи од повеќе извори, како на пример Вобан, Денис Харт Махан, Алфред Тајер Махан, Џон Бојд, и нормално, неизбежниот Клаузевиц.

¹⁹ Во овој концепт не можат да се вклучат, барем не интегрално, мировните мисии на ОН, како и 7-те воени операции на ЕУ од мошне низок или среден интензитет спроведени досега.

²⁰ Види Ричард Б. Андрес, Крег Вилис и Томас Е. Грифит Јуниор, „Победа со сојузници: Стратегиската вредност на авганистанскиот модел“, *International Security* 30, бр. 3 (Зима 2005/2006): 124-160, doi: <http://www.jstor.org/stable/4137489>; и Стифен Д. Бајдл, „Сојузници, воздушна моќ, и модерна војна: Авганистанскиот модел во Авганистан и Ирак“, *International Security* 30, бр.3 (Зима 2005/2006), 161-176, <http://www.jstor.org/stable/4137490>.

²¹ Intelligence, Surveillance, Targeting, Acquisition and Reconnaissance (разузнавање, набљудување, нишанење, лоцирање, извидување)

²² Секретаријат за одбрана на САД, „Национална стратегија за борба против оружјето за масовно уништување“, Вашингтон, декември, 2002, <http://www.state.gov/documents/organization/16092.pdf>;

²³ Дејвид С. Мекдоноу, „Американската нуклеарна стратегија и импликациите за Канада“, *International Security Series*, Канадски институт за меѓународни работи (јули 2007): 1-6, <http://www.opencanada.org/wp-content/uploads/2011/05/ISS-American-Nuclear-Strategy-and-Canada.pdf>.

дебатирана стратегија, која во теоријата предизвикува некако *беспотребен судир меѓу технолошката струја и оние кои го претпочитаат човечкиот фактор*, стана синоним за начинот на планирање и тактичко изведување на современата западна интервенција. Но што е конкретно РВР? Разбирливо, нема речиси ништо заедничко, барем не во културолошка смисла, со она што би сакале да го прават првенците на ЗБОП, а уште помалку со она што го работат ОН. *РВР е релативно широка воено-политичка стратегија* која е мошне видлива на тактичко ниво при конкретни операции. Таа претставува план за градење кредибилна сила за офанзивни операции од висок интензитет и големи размери во далечни неријателски средини кој во циклусот на поставување сценарија, идентификување воени способности, алокацијата на ресурси, генерирање сили, како и при самата негова конкретизација на бојното поле при одредени операции, почива на синергија меѓу три столба.²⁴

1) *Воздушна моќ која се потпира на високотехнолошки хардвер и софтвер, способна за електронска и мрежно-центрична војна, односно за детектирање цели и дискриминативно бомбардирарање од огромни дистанци (stand-off) во координиран здружен (joint) напад, со прецизно наведувано оружје (PGM) кое предизвикува мала колатерална штета.*

2) *Сили за специјални операции кои интензивно дејствуваат на копно во делот на снабдување, организација и тренинг на локални бунтовнички сили, планирање, поддршка и евентуално водење бунтовнички операции, како и разузнавачко-сигнални активности и идентификување воени цели во поддршка на сопствената авијација;*

3) *Локални бунтовнички сили кои на интервенционистот можат да му послужат или како сурогат на сопствена армија или како „жив штит“ за полесно водење операции, со помалку крв, на којашто западната јавност е мошне чувствителна.*

Истовремено, РВР е *доминантен дискурс* во западните (пред сè американските) воено-стратегиски кругови и е во тесна, земна врска со напредокот на науката и високата технологија, истражувањето и развојот, како и трансформацијата на силите, вклучително и преку редукација и замена на човечкиот фактор. Токму во еден ваков интелектуален амбиент, во кој беа поставени две рамки, изникна *Либиската интервенција* како досега можеби *најсовршен пример на R2P/Нова војна и РВР (RMA)*, кој битно се разликува од нагласениот авганистански модел и други западни воени кампањи.

Успех, заблуди и идни трендови

Дали западниот (нео) интервенционизам е успешен? За да се одговори на оваа дилема на западната академија треба да се разоткријат неколку *табуа и заблуди*. *Успехот е релативна категорија* во секое поле и за да се измери колку-толку неопходно

²⁴ За важноста на синергијата меѓу трите пилари на РВР видена низ призмата на претставници на протехнолошката струја види Андрес, Вилис и Грифит Јуниор, „Победа со сојузници“, 124-160; за важноста на човечкиот фактор и пред сè војничката обука при РВР интервенција види Бајдл, „Сојузници, воздушна моќ, и модерна војна“, 161-176.

е да се тргне од јасни критериуми. Во потесна, стратешко-тактичка смисла, сите западни воени кампањи од 1991 наваму се или можеле да бидат брзи и супериорни. РВР концептот е авангарда, а западниот воин може да биде спокоен дека она што го работи, вклучително и цивилните функции во фаза на стабилизација кон кои не е многу наклонет, дава непосреден резултат. Но, многу се компликува во политичкиот дел, особено кога западниот хуманитарен сентимент цврсто ја носи во себе вербата дека заштитата на слободата и човековите права преку практично објавување војна на специфични автократии во неразвиени и мошне традиционални општества ќе донесе демократија.²⁵ Ова е можеби најголемата заблуда на западната јавност, која денес енергично ја потврдуваат и западни интелектуалци со арапско потекло.²⁶ Иако во долгата фаза на пост-конфликтна стабилизација и реконструкција во овие општества може да влезе значителна сума на западен капитал (економски либерализам), а можноста за развивање некакви демократски институции не е исклучена, финалниот производ никогаш не е функционална либерална демократија. Можеби недостасува временска перспектива за вака изрично да се суди и за досегашниот производ на „Арапската пролет“, но аналитички гледано, доволно е да се истакне фактот дека дури и во балкански услови, кои се неспоредливо покомпатибилни со западниот амбиент, демократската трансформација трае со години и сè уште не е завршена. Едноставно, понекогаш и острите аналитички умови на Запад забораваат на она што почитуваниот Денко Малевски безброј пати го има повторено: „Демократијата е состојба на умот.“ Многу од „клиентите“ на западната интервенција се психолошки и културолошки неподготвени да воведат демократија, барем приближна на онаа што Западот ја разбира и перципира. Оттука, сите оние што досега го експлоатираа турскиот пример како потенцијален лајт-мотив за арапско-муслиманскиот свет, мора да ја знаат разликата меѓу Турците социјализирани во Европа повеќе од пет века (макар и на Балканот), а посебно Младотурците школувани во Париз на Сорбона, и арапско-муслиманските маси од кои премногу се очекува, а на кои толку многу им недостасува критичен авангарден елемент.

Еден комплементарен медиумски мит, кој за прв пат се пласираше на почетокот на „Арапската пролет“ е наивното верување дека социјалните медиуми (фејсбук, твитер) се основната мобилизациска сила на бунтовничката енергија. Едно е да се тврди дека интернетот и безжичната технологија се основна комуникациско-организациска алатка на арапскиот бунт во техничка смисла, иако и ова е дискутабилно со оглед на степенот на искористеност на новите медиуми во арапските земји, а сосем друго е да се прават „медиумски рамки“ кои го мешаат техничкото со политичката мотивација на незадоволниот Арап и имплицитно го минимизираат влијанието на други надворешни фактори.

Од друга страна, најголемата заблуда на Истокот е сфаќањето на западната интервенција како „гол“ интерес и третирањето на секој западен повик за заштита

²⁵ Христијан Ивановски, завршен говор, конференција „20 години западна воена интервенција: Заштита на чие(и) право(а)?“, Големата сала, Универзитетски колеџ, Универзитет на Манитоба, Винипег, 3 февруари, 2012.

²⁶ Салим Мансур, Презентација. Прериски конзорциум за одбрана и безбедност 2011 „Арапската пролет“, зграда Тиер, Универзитет на Манитоба, Винипег, 9 декември 2011.

на цивилите и човековите права како алиби на дволичност. Силната нормативна димензија на западниот (нео) интервенционизам е праирање на култура, а не лицемерие.

Новите правци во развојот на современата западна интервенција мошне веројатно би биле следниве:

1) Понатамошно зацврстување на доминацијата на високата технологија, роботиката, и системите базирани во вселената како компонента на РВР стратегијата, за што сведочи и новата одбранбена доктрина на Обама со силна сајбер - димензија која е во согласност со долго дебатираната трансформација на американската војска (редукција на Армијата на САД и маринците за десетици илјади персонал).²⁷ Беспилотните напаѓачки платформи (attack drones) се иднината на воздушната моќ.²⁸ Иако ова ќе биде силен удар врз копнената војска, пилотите и нетехнолошката струја во РВР дебатата, човечкиот фактор, иако редуциран, ќе остане насушен во многу домени (види следна точка).

2) Сè поголема важност на специјалните сили и човечкото разузнавање (human intelligence) пред, во текот, и после интервенциите, особено во случаите кога Западот е соочен со сериозни опоненти кои тешко можат да се победат во буквална смисла.²⁹ Либиската кампања, наводно изведена „без чизми на терен“, натера некои медиуми, како лондонски „Гардијан“ да зборуваат за „тајна интервенција“ (covert intervention) водена од британскиот САС,³⁰ а скорешното компликување на американско-иранските односи после иранските закани за затворање на Хормушкиот Теснец го натера шефот на Стратфор да ја истакне важноста на т.н. тајна опција (covert option)³¹ во американскиот настап кон Иран.³²

²⁷ За да се добие чувство за идната сестрана стратегиска улога на високата технологија, види на пример, Комисија на САД за преглед на програмите за борба против ширењето на оружјето за масовно уништување, „Извештај за активностите и програмите за борба против пролиферацијата и НБХ тероризмот“, том 1, извршно резиме, Вашингтон, јули 2009. <http://www.acq.osd.mil/cp/cpreports/cprc09xsm.pdf>.

²⁸ UAVs (unmanned aerial vehicles) на големо се употребуваат во Ирак и во Авганистан. Екстензивната употреба на напаѓачки беспилотни летала од страна на ЦИА во прогонувањето на „Ал Каеда“ и фундаменталистичко-терористичките мрежи на Блискиот Исток од скоро стана мошне видлива во Јемен и во Пакистан. При потенцијален антагонизам со Кина, Американците, наводно, планираат да се потпрат на високоспособни беспилотни летала за напад лансирани од носачи на авиони.

²⁹ Иако разузнавањето е первазивна државна функција која тангира повеќе области на политика и стратегија, поради неговото значење сè повеќе се третира како посебен домен за анализа. На пример, рапортирањето на Комисијата на САД за преглед на програмите за борба против ширењето на оружјето за масовно уништување од скоро е променето во насока на вклучување на разузнавањето како посебна категорија за анализа кон постојните осум широки области за зајакнување на способностите кои пак, како аналитички домени се преземни од Воената стратегија на САД за борба против оружјето за масовно уништување (која има осум еквивалентни области на мисија). Комисија на САД за преглед на програмите за борба против ширењето на оружјето за масовно уништување, „Извештај“, 3-4 стр.

³⁰ Ричард Нортон Тејлор, „Либиа: Нов вид воена интервенција“, *Guardian.co.uk*, четврток, 25 август, 2011, <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/aug/25/libya-military-intervention>.

³¹ Џори Фридман, „Иран, САД и кризата поврзана со теснецот Хормуц“, 17 јануари 17, 2011, пристапено 17 јануари, 2011. <http://www.stratfor.com/weekly/iran-us-and-strait-hormuz-crisis>.

³² Првите две точки ја потврдуваат поентата на авторот дека, и покрај растечката доминација на високата технологија во контекст на РВР стратегијата, бесплодно е да се водат теоретски препирки за тоа кој РВР елемент е одлучувачки при современа воена кампања: воздушната моќ заснована на „хај-тек“

3) *Широко прифаќање на принципот на флексибилност од страна на сите современи интервенционистички рамки (ОН, НАТО, ЕУ) и продолжување на историската доминација на коалициите на волните.*³³ Потенцијалните интервенционисти ќе мораат да го прифатат принципот со кој ЕУ најдобро е запознаена како начин да се избегне застојот во сè посложените структури на глобално владеење,³⁴ а коалициите на волните сигурно ќе ѝ докажат на „изненадената“ НАТО и ЕУ генерација дека тие се историски стандард, а не исклучок³⁵.

4) *Сè поголема независност на ЗБОП, европско лидерство во интегрираниот одговор на одредени кризи и очекување на првата интервенција од големи размери и висок интензитет на ЕУ.*

5) *ЗБОП не е „мртва“,“³⁶ и не само поради длабоки социолошки причини. Никој нема да „умре,“ ниту ЕУ ниту пак НАТО, Оние што заговараат фаталистички сценарија за двете највлијателни организации на Западот и се под постојан притисок да ги видат истите на „работа“, во војна или поинаку, треба да знаат дека на светот му требаат од 300 000 до пола милион брзо распоредливи трупи за колку-толку да се справи со конфликтите што го разоруваат, „Само на операциите на ОН би им требале околу 200 000 персонал секоја година со цел да ги задржат постојните нивоа на распоредување“³⁷. Дури и бројот на жаришта да остане ист, што е малку веројатно со оглед дека глобалните потреби за воен кризен менаџмент растат,³⁸ има место за сите.*

хардвер и софтвер или војникот од крв и месо? Човечкиот фактор никогаш не може да биде сведен на нула, а во блиска иднина ќе остане насушен во многу сензитивни стратегиски домени поради што успехот на воените напори ќе зависи од синергијата меѓу сите РВР елементи, Христијан Ивановски, завршен говор.

³³ Либиската интервенција, која започна како напад на неколкучлена (5-9 НАТО-членки и Катар) меѓународна коалиција на 19 март, 2011, продолжи како растечка коалиција на волните во следните 10-на дена за на крајот целосно да премине (поморско ембарго и зона за забранети летови) под командна одговорност на НАТО (31 март, 2011), ја докажа предноста на спонтаниот избор на флексибилна интервенционистичка рамка. После 31 март, а врз основа на истиот принцип, самиот НАТО демонстрираше адаптабилност водејќи ја операцијата „Обединет заштитник“ со 15 повеќе или помалку волни НАТО членки, бившиот „неутралец“ Шведска и, мошне прецедентно, 3 арапски учесници (Катар ОАЕ и Јордан).

³⁴ После многуте разгледувани или договорно инкорпорирани модели на флексибилност, како што се „Europe a la carte“, концептот на Европско јадро, „Шојбле – Ламерс“ предлогот, „Европа со две брзини“, „Европа со повеќе брзини“, „диференцирана интеграција“ („варијабилна геометрија“) и „поблиска“ односно „зајакната соработка“, кои го овозможуваат и динамизираат економско-политичкиот дел од евроинтеграцијата, Европа ја прифати и пред-лисабонската иновација на постојана структурна соработка меѓу волните и способните во доменот на одбраната и безбедноста, која сепак, засега останува неискористена.

³⁵ Лаша Чантуридзе, презентација, Конференција „20 години западна воена интервенција: Заштита на чие(и) право(а)?“, Големата сала, Универзитетски колеџ, Универзитет на Манитоба, Винипег, 2 февруари, 2012.

³⁶ Фредерик Меранд, презентација, Конференција „20 години западна воена интервенција: Заштита на чие(и) право(а)?“, Големата сала, Универзитетски колеџ, Универзитет на Манитоба, Винипег, 2 февруари, 2012.

³⁷ Бастијан Гигерич, *Европски воен кризен менаџмент: Поврзување на амбицијата со реалноста*, Аделфи пејпер 397 (Абингдон, Обединето Кралство: Раутлеџ за IISS, 2008), 7.

³⁸ Ibid. Гигерич забележува: „Има драматично зголемување на мисии во последните 20 години: речиси 80% од операциите овластени од ОН од 1948 наваму беа лансирани помеѓу 1988 и 2007“.

Заклучок

Историски гледано, не смее да има илузии дека воената интервенција е алатка на статус-кво силата т.е. средство за наметнување политичка волја кое извира од инхерентните слабости на Вестфалскиот систем. Сепак, таа никогаш не била сосем „гола“, а нејзината варијабилна нормативна содржина е врзана со длабок културолошки код во случајот на Западот.

Крајот на Студената војна не само што создаде услови вредносната компонента при-видно да ја засени останатата содржина на западната интервенција, туку овозможи развојот на технологијата и супериорноста на западните конвенционални способности да се преточат во застрашувачки ефективна воена стратегија. Хуманитаризмот како широка политичко-нор-мативна рамка, како мета-агенда која се отдвива на сезападниот концепт R2P, односно Нова војна (посебно поддржан од ЕУ) и Револуцијата во воените работи (РВР), како доминантен стратешки дикурс и високо-технолошка, офанзивна стратегија форсирана од САД, ја поста-вија стандардната матрица на која повеќе или помалку се изведуват сите западни кампањи од Првата заливска војна наваму.

Западната интервенција е „есенцијално Западен (САД и ЕУ) конструкт“ во кој Канада е централна, а Австралија повремено водечка, и затоа не треба да чуди зошто, на пример Кина или Јапонија не партиципираат (освен повремено, во фаза на стабилизација), а сите други се или „примачи“ или „сеирции“. Таа еволуира и сè повеќе го менува Вестфалскиот концепт на суверенитетот.³⁹ Меѓутоа, би било добро за Западот да се сврти кон себе со поголема доза на самокритичност, затоа што неговата употреба на сила има сериозни ограничувања: селективност, двојни стандарди, ad hoc карактер наместо трајна институционализација низ меѓународното право,⁴⁰ а понекогаш дури и недостаток на знаење.⁴¹

Но суштинското ограничување за оваа историска сила која доби стимул од униполарниот момент е долгорочниот системски предизвик поради селењето на моќта на Исток. Последново речиси сите го препознаваат,⁴² а само некои го негираат.⁴³ Ова веројатно сценарио не значи дека западната интервенција ќе исчезне, туку дека Западот ќе биде принуден делумно да го инхибира својот интервенционистички нагон.⁴⁴

³⁹ Цолион Ховорт, „Хуманитарна интервенција и пост-конфликтна реконструкција: Феномен на периодот по Студената војна?“, труд делумно презентираан од копретседавачот на Конференцијата „20 години западна воена интервенција: Заштита на чие(и) право(а)?“, Винипег, Манитоба, 3 февруари, 2012. Ќе биде публикуван во специјално пост-конференциско издание на повремената „Бизон“ серија на Центарот за одбранбени и безбедносни студии на Универзитетот на Манитоба.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Лаша Чантуридзе (Lasha Tchantouridze), презентација за импликациите на интервенциите.

⁴² Почнувајќи од делото на Кисинџер *Дипломатија* од 1994 година, па до Аделфи публикацијата *Европа и глобалната безбедност (Europe and Global Security)* од 2010 година на реномираниот лондонски Меѓународен институт за стратешки студии (IISS) од 2010 година, а уредена од Бастијан Гигерич, и аналитичари, и политичари и лаици ја препознаа постепената дистрибуција на моќта кон Исток како предворје на еден мултиполарен свет. По објавувањето на колумната „Пацифичкиот век на Америка“ на државниот секретар Хилари Клинтон во магазинот *Надворешна политика (Foreign Policy)*, дури и адми-нистрацијата на Обама отворено призна дека САД ги менуваат стратешките приоритети и дека во иднина ќе се фокусираат на местото на „решавачката битка“. Хилари Клинтон, „Пацифичкиот век на Америка“, *Foreign Policy*, ноември 2011, http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/10/11/americas_pacific_century.

⁴³ Во неговата прогноза за следните 100 години, Џорџ Фридман, основач и извршен директор на Стратфор, аналитички ја поткрепува тезата дека Америка ќе ја задржи доминацијата и во овој век; Џорџ Фридман, *Следните 100 години: Прогноза за 21-от век* (Њујорк: Даблдеј, 2009).

⁴⁴ Главниот заклучок на минатогодишната конференција во организација на студентите на политички науки на Универзитетот на Манитоба посветена на глобалната моќ на Америка беше дека

ЛИТЕРАТУРА

- Андрес, Ричард Б., Крег Вилис и Томас Грифит Е. Јуниор, „Победа со сојузници: Стратегиската вредност на авганистанскиот модел“. *International Security* 30, бр. 3 (Зима 2005/2006): 124-160. DOI: <http://www.jstor.org/stable/4137489>.
- Бајдл, Стифен Д. „Сојузници, воздушна моќ, и модерна војна: Авганистанскиот модел во Авганистан и Ирак“. *International Security* 30, бр.3 (Зима 2005/2006), 161-176. <http://www.jstor.org/stable/4137490>.
- Банда, Марија. *Одговорноста да се пружи заштита: Унапредување на агендата*. Отава: Асоцијација на Обединетите Нации во Канада, 2007. http://www.unac.org/en/library/unacresearch/2007r2p_banda_e.pdf.
- Бул, Хедли. *Анархичното општество: Студија за редот во светската политика*, 3-то издание. Њујорк: Прес на Универзитет Колумбија, 2002.
- Гигерич, Бастијан. Вовед во *Европа и глобалната безбедност*, од Бастијан Гигерич ур., 7-16. Абингдон, Обединето Кралство: Раутлеџ за IISS, 2010.
- Европски воен кризен менаџмент: Поврзување на амбицијата со реалноста*, Аделфи пејпер 397. Абингдон, Обединето Кралство: Раутлеџ за IISS, 2008.
- Кауфман, Чејм, „Можни и невозможни решенија на етничките граѓански војни“. *International Security* 20, бр.4 (пролет, 1996): 136-75.
- Кисинџер, Хенри. „Концертот на Европа: Велика Британија, Австрија и Русија“. Во *Дипломатија (Diplomacy)*, 78-102. Њујорк: Тачстоун, 1994.
- Клинтон, Хилари. „Пацифичкиот век на Америка“. *Foreign Policy*, ноември 2011. http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/10/11/americas_pacific_century.
- Мортиер, Јан. „Доктрината на интервенција во дваесет и првиот век“. Политички документ. Друштво Хенри Џексон, 4 септември, 2005. <http://www.henryjacksonsociety.org/cms/harriercollectionitems/the%20doctrine%20of%20intervention%20in%20the%20twenty-first%20century.pdf>.
- Меѓународна комисија за интервенција и државен суверенитет. *Одговорност да се пружи заштита*. Отава: Центар за истражување на меѓународниот развој, 2001. <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>.
- Миаршимер, Џон Џ. и Стифен Ван Евера. „Прецртај ја картата: Спречи го насилството“. *New York Times*, 19 април, 1999, ст. А23.
- Оддел за политички студии при Факултет за либерални уметности на Универзитет на Манитоба. „20 години западна воена интервенција: Заштита на чие(и) право(а)?“ Пристапено на 1 февруари 2012. http://umanitoba.ca/faculties/arts/departments/political_studies/3257.html.
- Парет, Питер ур. *Креатори на модерната стратегија: Од Макијавели до нуклеарното доба*. Принстон, Њу Џерси: Прес на Универзитетот Принстон, 1986.
- Секретаријат за одбрана на САД (US Department of State). „Национална стратегија за борба против оружјето за масовно уништување“. Вашингтон, декември, 2002, <http://www.state.gov/documents/organization/16092.pdf>.
- Сидвел, Марк. „Војна за суверенитет“. Политички документ. Друштво Хенри Џексон, 6 февруари, 2007. <http://www.henryjacksonsociety.org/stories.asp?pageid=49&id=199>.
- Тејлор, Ричард Нортон (Taylor, Richard Norton). „Либија: Нов вид на воена интервенција“. *Guardian.co.uk*, четврток, 25 август, 2011. <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/aug/25/libya-military-intervention>.
- Фридман, Џорџ. „Иран, САД и кризата поврзана со теснецот Хормуц“. Јануари 17, 2011. Пристапено на 17 јануари, 2011. <http://www.stratfor.com/weekly/iran-us-and-strait-hormuz-crisis>.
- Хантингтон, Семјуел П. *Третиот бран: Демократизација во доцниот дваесети век*. Норман, ОК: Прес на Универзитетот на Оклахома, 1991.
- Хантли, Џејмс. *Pax Democratica: Стратегија за 21-от век*. Лондон: Палгрејв Мекмилан, 2001.

некаква адаптација на Западот во контекст на мултиполарноста веројатно ќе се случи, но дека падот на глобалната моќ на САД е сепак преценета работа. Џејмс Фергусон, завршен говор, конференција „Америка како глобална сила“, Големата сала, Универзитетски колеџ, 4 февруари, 2011.

ВО ОВОЈ БРОЈ:

ФАТМИР БЕСИМИ
ТРАЈАН ГОЦЕВСКИ
МИТКО КОТОВЧЕВСКИ
ЖЕЛИМИР КЕШЕТОВИЌ, ОЛИВЕР БАКРЕСКИ
ЦАНЕ МОЈАНОСКИ, МАРЈАН ЃУРОВСКИ
МАРИНА МАЛИШ-САЗДОВСКА
МЕТОДИЈА ДОЈЧИНОВСКИ, ЈУГОСЛАВ АЧКОВСКИ
ЕРИК КОПАЧ
ИВАН ЈОВЕТИЌ
ХРИСТИЈАН ИВАНОВСКИ